

OTROK IN KNJIGA

98

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV
*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

98

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Blanka Bošnjak, dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, dr. Tanja Mastnak, dr. Gaja Kos, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Meena G. Khorana, Lilia Ratcheva - Stratieva in Dubravka Zima

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana junija 2017

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

ČLANKI – RAZPRAVE

Dragica Haramija

Polona Vilar

BRALNA KULTURA KOT POMEMBEN DEJAVNIK RAZVOJA BRALNE PISMENOSTI

V članku predstavljamo spoznanja iz ciljnega raziskovalnega projekta *Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji*, ki se navezujejo na otrokov razvoj bralne pismenosti (raziskava je bila zastavljena bistveno širše), ta pa je povezan z bralno kulturo. Kulturne in sistemske dejavnike v Sloveniji smo primerjali s šestimi izbranimi državami, določenimi v razpisu projekta (Estonija, Finska, Poljska, Japonska, Kitajska (s poudarkom na Šanghaju in Hongkongu) in Singapur), ki so v mednarodnih raziskavah pismenosti dosegle v zadnjem desetletju nadpovprečne rezultate. Zavedamo se, da niti sistemskih niti kulturnih dejavnikov ni mogoče neposredno prenašati v slovenski prostor, hkrati pa menimo, da primerjalna analiza kaže na nekatere izobraževalne, knjižnične in prostočasne projektne dejavnosti, ki so zlahka prenosljive in bi lahko bile v pomoč pri razvoju bralne pismenosti na Slovenskem.

The article brings results of the target research project *Cultural and systemic factors of reading literacy in Slovenia*, relating to child's development of reading literacy (the research study itself had an essentially wider concept), which in turn is related to reading culture. Cultural and systemic factors in Slovenia were compared with six selected states, set in the project tender (Estonia, Finland, Poland, Japan, China (with focus on Shanghai and Hongkong) and Singapore); these are the states that in the last decade achieved above average results in international research studies of literacy. We are well aware that neither the systemic nor the cultural factors can be directly transferred into Slovenian space, yet we believe that comparative analysis points to certain educational, library and leisure project activities which can easily be transferred and could be instrumental in the promotion of reading literacy in Slovenia.

1 Uvod

Bralno kulturo opredeljujemo kot skupek pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem, ki so prisotni v družbi in katerih namen je spodbujanje branja in izboljševanje odnosa do branja ne le v učnih situacijah, temveč tudi v vsakodnevnem življenju. Bralno kulturo oblikuje celotna družba, v katero so neločljivo vpeti in medsebojno povezani tudi javni izobraževalni in knjižnični sistemi.

V ciljnem raziskovalnem projektu (v nadaljevanju CRP) z naslovom *Kulturni in sistemski dejavniki bralne pismenosti v Sloveniji* smo v teoretičnem delu preučili

izobraževalne in knjižnične sisteme (s poudarkom na šolskih in splošnih knjižnicah) v šestih državah, ki so v raziskavi PISA 2012 dosegle dobre rezultate (države so bile v razpisu podane, nismo jih izbirali raziskovalci): Kitajska (pri tem smo se usmerili na Šanghaj in Hongkong in ne na celinsko Kitajsko), Singapur, Japonska, Finska, Poljska, Estonija in jih v sklepni fazi projekta primerjali s slovenskim šolskim in knjižničnim sistemom.¹ Preučevali smo organiziranost nacionalnih izobraževalnih sistemov s stališča neposrednega ali posrednega spodbujanja bralne kulture in bralne pismenosti ter načine opismenjevanja glede na vse štiri kategorije pismenosti (govor, poslušanje, branje, pisanje). Primerjali smo tudi knjižnične sisteme: organiziranost knjižničnih sistemov in številskih podatkov o njem po vzoru raziskave Libecon; ukrepe oz. programe knjižnic za dvig bralne kulture oz. bralne ter informacijske pismenosti mladih. Cilji projekta so bili s primerjalnim pogledom na izobraževalne in knjižnične sisteme izbranih držav ter Slovenije identificirati dejavnike, ki vplivajo na stanje bralne pismenosti v Sloveniji, ter predlagati ukrepe na izobraževalnem in knjižničnem področju, ki bi prispevali k izboljšanju bralne pismenosti. Posebej so nas zanimali tudi projekti za spodbujanje priložnostnega branja (oz. branja za zabavo), ki so sprejeti v nacionalne strategije bralne pismenosti v preučevanih državah. V prispevku predstavljamo nekatera vsebinska spoznanja.

2 Bralna pismenost

Razmislek o bralni pismenosti pričenjamo z opredelitvijo pismenosti. Pismenost je v informacijski dobi, ko nas pisne (in ustne) informacije obkrožajo na vsakem koraku, vedno pomembnejša, saj se človek, ki ni večš branja in pisanja, težko znajde v vsakdanjem življenju. Definicije pismenosti se z raznolikostjo medijev, v katerih in s pomočjo katerih človek komunicira, vedno hitreje razvijajo, zato velja poudariti, da definicija pismenosti nikakor ni ena sama, sploh pa ne dokončna. Če je, kakor poudarja Mara Cotič (2011: 11), »[p]ojem pismenosti /.../ prvotno kot protipomenka pojma nepismenost označeval zgolj sposobnost branja in zapisovanja«, pomeni v sodobnosti pismenost nujnost bralnega razumevanja (in sporazumevanja) kot vseživljenjskega procesa za funkcioniranje vseh ljudi.

Ob raznolikih definicijah pismenosti velja opozoriti na prispevek Sonje Pečjak *Stopenjskost pismenosti – kaj je in kako jo udejaniti v naših šolah* (2007: 14), saj je družinska pismenost (pa tudi začetno opismenjevanje) neposredno povezana z otrokovim razvojem. Avtorica predstavlja petstopenjsko lestvico razvoja branja in pisanja (po Gillet, Temple, Crawford in Cooney, 2003): porajajoča se pismenost (2–5/6 let), začetno branje in pisanje (5/6–6/7 let), tekočnost branja in pisanja (7–8 let), branje za učenje in branje za razvedrilo (8–18 let) in zrelo branje (8–18 let).

Poudariti je treba, da pismenost ne sodi le v območje jezika in književnosti, temveč jo je potrebno razumeti bistveno širše (International Adult Literacy Survey, 1998): »Pismenost potentakem pomeni sposobnost razumevanja in uporabe informacij iz različnih pisnih virov za delovanje v vsakodnevnih dejavnostih odraslih

¹ CRP je trajal od oktobra 2015 do oktobra 2016; financirala sta ga Ministrstvo za kulturo RS ter Agencija za raziskovalno dejavnost RS. Vključene so bile štiri partnerske organizacije: Filozofska fakulteta UL (Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo), Pedagoška fakulteta UL, Pedagoška fakulteta UM ter Narodna in univerzitetna knjižnica.

v družini, na delovnem mestu in okolju ter za doseganje lastnih ciljev in za razvoj lastnega znanja in potencialov.«

Na izobraževalne in knjižnične sisteme v posamezni državi, ob splošno sprejetem razumevanju bralne pismenosti kot predpogoja za učenje in širše gledano delovanje človeka v družbi, pomembno vpliva tudi zakonodaja s področja izobraževanja in knjižničarstva. V Sloveniji je ob koncu leta 2016 potekalo usklajevanje različnih deležnikov za novo definicijo bralne pismenosti, ki seveda nastaja na podlagi že sprejetih dokumentov (zakonov in priporočil).² V prenovi nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti se uporablja naslednja opredelitev (Bon 2016):

Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznikov za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Ta zmožnost vključuje razvite bralne veščine, zmožnosti (kritičnega) razumevanja prebranega ter pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje. Kot taka je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih potencialov ter njegovo uspešno sodelovanje v družbi.

3 Metodologija

V prispevku torej predstavljamo nekaj temeljnih ugotovitev CRP, ki je potekal v štirih sklopih: preučitev izobraževalnih sistemov v izbranih državah in njihova in primerjava s Slovenijo; preučitev knjižničnih sistemov (s poudarkom na šolskih in splošnih knjižnicah) v izbranih državah in primerjava s Slovenijo; oblikovanje predloga metodologije za ugotavljanje vpliva knjižnične dejavnosti na bralno pismenost in bralno kulturo; oblikovanje priporočil za dvig bralne pismenosti v Sloveniji. V raziskavi smo se osredinili na razvoj bralne pismenosti v predšolskem in zgodnjem šolskem obdobju ter na vlogo splošnih in šolskih knjižnic v razvoju bralne pismenosti. Pri tem smo izhajali iz spoznanj predhodnih raziskav o bralni pismenosti, predvsem s poudarkom na porajajoči se pismenosti in družinski pismenosti ter začetnem opismenjevanju v prvih letih obveznega osnovnošolskega izobraževanja.³

Poudariti moramo, da smo se v projektu vseskozi srečevali s prepletenostjo izobraževalnega in knjižničnega področja ter s širšim družbenim kontekstom bralne pismenosti in bralne kulture, ki je s pismenostjo tesno povezana. Pismenost, ki se v veliki meri razvija skozi izobraževanje (seveda pa tudi v toku vseživljenjskega učenja, v družini in v vsakdanjem življenju), je predpogoj za vse oblike učenja, knjižnice, zlasti šolske in splošne, pa so neločljivi del infrastrukture za bralno pismenost in bralno kulturo.

² Slovenija je ratificirala *Priporočila evropskega sveta in parlamenta o osmih ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje* (Uradni list EU 2006: L 394/13), pripravila *Resolucijo o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* ter *Nacionalne strategije za razvoj pismenosti* (2006).

³ Npr. Ljubica Marjanovič Umek (2010, 2013) poudarja spodbudno družinsko okolje kot pomemben dejavnik bralne pismenosti. V obeh člankih avtorica navaja tudi pomembnost otrokovega metajezikovnega zavedanja ter neposredno povezanost z metasocialnim spoznavanjem oz. teorijo uma (Marjanovič Umek 2013: 53). Opozoriti velja tudi na študijo Sonje Pečjak (2013: 56), ki predstavlja program CORI: le-ta povezuje kognitivne (aktiviranje predznanja, postavljanje vprašanj, iskanje informacij, povzemanje, grafično organiziranje vsebine, spoznavanje strukture zgodbe) in motivacijske dejavnike branja (izbira in avtonomija, zanimiva besedila, sodelovanje, praktične dejavnosti).

V projektu smo poenotili naslednje terminološke opredelitve:

- **Bralna kultura:** odnos posameznika in družbe do knjige kot medija in branja kot procesa, torej splet družbenih pojmovanj, vrednot, norm, sporočil v zvezi z branjem. Gre za razvoj bralnih navad, pa tudi za odnos do branja kot procesa in njegove vloge pri razvedrilu, pridobivanju znanja, razvoju posameznika itd.
- **Bralna pismenost** (imenovana tudi bralna zmožnost): predpogoj za udejstvovanje v bralni kulturi. Kot zmožnost in družbena praksa se razvija vse življenje v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti. Poudariti je treba, da se tudi razumevanje termina bralna pismenost z razvojem družbe in tehnologije nenehno spreminja.
- **Družinska pismenost:** različne dejavnosti znotraj družine, povezane s pismenostjo v najširšem pomenu besede, ko hkrati sodelujejo različne generacije in se skupaj učijo. V izobraževalnem pomenu vključuje napredek pismenosti vseh družinskih članov oz. jo interpretiramo kot vsako dejavnost, pri kateri družinski člani uporabljajo bralne, pisne ali računske spretnosti v družinski skupnosti v vsakdanjem življenju. Vključuje pa tudi bralno kulturo in navade, povezane s pismenostjo.
- **Porajajoča se pismenost** (imenovana tudi zgodnja ali predbralna pismenost): vse, kar otrok ve o branju, bralnem gradivu in pismenosti, preden sam začne brati.
- **Večrazsežna pismenost:** kompleksna pismenost, ki vključuje najrazličnejše kode sporočanja in je kot taka sestavljena iz več ločljivih oblik pismenosti (npr. besedne, besedilne, vizualne, digitalne, (multi)medijske, sestavljene pismenosti). Izraz želi opozoriti na potrebo po preseganju pogoste omejitve pojmovanja pismenosti na branje in pisanje in vzpostaviti povezavo z jezikom, dojemanjem in izražanjem.

Pri preučevanju izobraževalnih in knjižničnih sistemov je nujni pogoj upoštevanje razlik, saj posameznega sistema ni mogoče preprosto prevzeti. S tega stališča bi veljalo upoštevati *Deklaracijo o pravicah evropskih državljanov do pismenosti* (2016), na podlagi katere je navedenih deset pogojev, da bi tudi v praksi zaživela pravica do osnovne pismenosti:⁴

- Otroci imajo doma pri opismenjevanju in učenju jezika vso podporo.
- Starši so deležni podpore, ko svojim otrokom pomagajo razvijati branje in pisanje.
- Dostopni so kakovostni vrtci, kjer v spodbudnem okolju otroci razvijajo jezik in začetno pismenost.
- Kakovostno opismenjevanje otrok, mladostnikov in odraslih je sprejeto kot srčika poslanstva vseh izobraževalnih ustanov.
- Vsi učitelji se v okviru dodiplomskega študija in strokovnih izpopolnjevanj učinkovito izobrazijo in pripravijo na zahtevne naloge pri izvajanju pismenosti.
- Spodbujamo razvoj digitalnih kompetenc v vseh starostnih skupinah.
- Aktivno podpiramo in spodbujamo branje kot priložnostno dejavnost. Knjižnice so dostopne vsem in so dobro založene.

⁴ Deklaracija o pravicah do pismenosti je bila objavljena poleti 2016, dostopna je na spletni strani Bralnega društva in (tudi v slovenščini) na spletni strani ELINET.

- Otroci in mladostniki, ki imajo pri branju in pisanju težave, prejmejo ustrezno pomoč specialnega pedagoga.
- Odrasli ob podpori postanejo pismeni do te mere, da lahko polno sodelujejo v družbi.
- Vsi odgovorni, strokovnjaki, starši in celotna skupnost s skupnimi močmi in s premoščanjem vrzeli na družbenih in izobrazbenih ravneh vsem zagotavljajo enake možnosti opismenjevanja.

Pri preučevanju izobraževalnih in knjižničnih sistemov v izbranih državah smo posebej zasledovali zgoraj navedena priporočila.

4 Izobraževalni in knjižnični sistemi

Pri primerjavi **predšolskega izobraževanja** v izbranih državah smo izhajali iz slovenskega *Kurikuluma za vrtce* (1999), zato smo preverjali tudi za Estonijo, Finsko, Poljsko, Japonsko, Kitajsko (poudarek Hongkong in Šanghaj) in Singapur področja razvoja (socialno, kognitivno, motivacijsko, moralno-etično, estetsko in čustveno) ter področja dejavnosti (družba, jezik, gibanje, umetnost, narava, matematika), pri čemer smo seveda podrobneje (ob sistemskih dejavnikih) opazovali porajajočo se pismenost ter opismenjevanje, družinsko pismenost in vizualno pismenost. Vse preučevane države imajo precej podobne predšolske sisteme javnega in zasebnega predšolskega izobraževanja, povsod je zahtevana diploma prve stopnje (BA) za drugo starostno obdobje. Vse države (izjema je Poljska) imajo najmanj dve starostni stopnji, v povprečju do 3. leta otrokove starosti in od 4. leta do vstopa v šolo, pri pojmovanju prve stopnje se kažejo razlike v tem, pod katero ministrstvo sodijo: v Sloveniji, Estoniji, na Finskem in v Singapurju pod ministrstvo za izobraževanje; na Poljskem, Japonskem in Kitajskem pod ministrstvo za socialne zadeve ali za delo (različna poimenovanja), te države tudi pojmujejo prvo obdobje bolj kot varstvo in nego otroka (varstveni centri), pri čemer so izjema šanghajski vrtci (opazno veliko mednarodnih dvojezičnih vrtcev). Za prvo starostno obdobje velja izpostaviti otrokov celostni razvoj, še posebej govorni razvoj (razumevanje in usvajanje besedišča). Druga stopnja traja od otrokovega četrtega (izjemoma tretjega) leta do vstopa v obvezno osnovno šolo. V vseh državah sodi ta stopnja predšolske vzgoje pod okrilja ministrstev za izobraževanje. To je stopnja predprimarnega izobraževanja, ki jo vse obravnavane države navajajo tudi v svojih shemah državno reguliranih izobraževalnih sistemov. Pri predprimarnem izobraževanju se primerjane države med seboj bistveno bolj razlikujejo kakor v organizaciji prvega starostnega obdobja oz. zgodnjega predšolskega obdobja. Bistvena razlika je že pri tem, ali država regulira drugo starostno obdobje kot enovito celoto, ki ni obvezna (Slovenija), ali kot dvodelni sistem, ki je eno ali dve leti pred vstopom v šolo obvezen.

Med izbranimi državami na nivoju institucionalnega predšolskega izobraževanja za družinsko pismenost najbolj skrbijo Singapur, Finska in Estonija ter v okviru Kitajske Hongkong in Šanghaj. Singapur in Finska sta državi, ki imata v vseh dokumentih za predšolsko izobraževanje zapisano tudi vlogo dvojezičnosti: na eni strani vlogo uradnega državnega jezika in na drugi pomen maternega jezika. Tudi za Hongkong je zaradi zgodovinskih okoliščin dvojezičnost ključnega pomena. Spodbujanje učenja maternega jezika, kadar ta ni hkrati tudi učni jezik in jezik okolja,

je zapisano v vseh kurikulumih za vrtce in osnovne šole, a se v večini držav nanaša na jezike priznanih manjšin in ne na spodbujanje učenja katerekoli materinščine.

Vse izbrane države imajo v kurikulumih navedeno posebno skrb za otrokovo opismenjevanje, in sicer večinoma vsaj eno leto pred otrokovim vstopom v osnovno šolo. Izjema je Slovenija, kjer načrtnega opismenjevanja v kurikulumu za vrtce ni. Med cilji na področju jezika je navedeno razvijanje otrokove komunikacijske spretnosti, prepoznavanje socialnih in funkcijskih zvrsti jezika ter razvijanje jezika na vseh jezikovnih ravneh (glasoslovna, oblikoslovna, skladenjska in pomenoslovna), posebej je navedeno, da (1999: 33) »[o]trok razvija predbralne in predpisalne sposobnosti in spretnosti«. Med primeri jezikovnih dejavnosti za drugo starostno obdobje je navedeno, da se otrok (1999: 35) »/.../ igra z glasovi in s črkami; spoznava pisni jezik in njegovo vlogo; spoznava, da je mogoče izgovorjene besede zapisati in jih nato znova prebrati /.../«. Vse druge države imajo posebej izpostavljeno branje (razvijanje zavesti o knjigah in tisku – oblika knjige, smer branja, poznavanje abecede, razumevanje besedišča) in pisanje (v Singapurju je prav posebej izpostavljena vez med pisanjem in risanjem, torej vizualna pismenost).

Osnovnošolsko izobraževanje poteka v izbranih državah večinoma devet let, in sicer med 6. in 16. letom starosti. V vseh izbranih državah v učnih načrtih k prvemu jeziku, ki je uradni jezik države (in ne njuno tudi materni jezik, kakor je to v Singapurju), prištevajo tudi mladinsko književnost s poudarkom na poznavanju nacionalne književnosti. Pri številu predpisanih ur prvega/maternega jezika v prvem izobraževalnem obdobju, ko opismenjevanje poteka najbolj intenzivno, se je med državami pokazala precejšnja razlika. Če poenotimo čas trajanja šolskih ur na 45 minut za vse države, sta na prvem mestu po številu ur v začetnih letih šolanja Finska s 709 urami in Estonija s 665 urami jezika na šolsko leto, okrog 400 ur letno imajo Singapur, Poljska (integrirani pouk v prvem triletju) in Kitajska, Japonska malce nad 300 ur, Slovenija v prvem razredu 210, v 2. in 3. razredu 245. Singapur, ki že od vrtca dalje vpeljuje dvojezičnost, ima tretjino ur namenjenih matematiki in naravoslovju, tretjino družboslovju in umetnosti ter tretjino angleščini in maternemu jeziku. V Estoniji, na Finskem in v Singapurju je v učnem načrtu poudarjeno, da učenci iščejo informacije o drugih predmetnih področjih, hkrati pa uporabljajo jezikovno znanje in usvojena pravopisna pravila pri drugih predmetih. V vseh treh navedenih državah je v učnem načrtu poudarjeno razvijanje vizualne pismenosti za bralno pismenost, to je za branje grafov, diagramov, tabel in drugih vizualnih informacij, ki jih učenci analizirajo in pretvarjajo v verbalne informacije. Odličen pristop k ozaveščanju o pomenu bralne pismenosti je opredeljen v hongkongškem učnem načrtu: v njem so natančno opredeljene vloge različnih skupin odraslih (ravnatelj, učitelj, knjižničar, starši) in otrok pri opismenjevanju. Vsak mora svojo vlogo izpolniti vestno, tako da otrok napreduje v bralni pismenosti (ne le pomoč odraslih otroku, temveč tudi odrasli kot bralni zgled). Ta naj bo sprva načrtovana dejavnost glede na čas branja (predlagajo pol ure branja na dan za vso družino, postopoma lahko otrok samostojno izbira čas branja), gradivo (najprej priporočeno, nato lastna izbira), poudarjeno je učenje za branje, ki naj prehaja v branje za učenje, za odlične bralne dosežke pa so zelo pomembna tudi visoka pričakovanja tako odraslih kakor tudi otrok.

Šolske knjižnice so obvezni del formalnega izobraževanja in tudi edine knjižnice, v katere stopi vsak učenec, zato imajo edinstveno možnost, da služijo kot zgled in primeri dobrih praks, ki pa jih, glede na izkušnje in dostopne podatke, ne izkoriščajo vedno v polni meri. Zakonodaja s področja šolstva (*Zakon o osnovni šoli*, 2006; *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja*, 2007) predpisuje, da mora na vsaki šoli delovati šolska knjižnica ter določa tudi izobrazbo strokovnega delavca (knjižničarja). Vprašanje pa je, koliko knjižnice delujejo v skladu s tem, kakšna je njihova kakovost in kakšen je njihov dejanski vpliv na učne dosežke. Seveda je dobro delovanje knjižnice vedno povezano z izpolnjevanjem pogojev za delo. Navajanje dejavnikov kakovosti bi moralo preseči splošne navedbe in načela oziroma poseči na bolj konkretno raven. Domnevamo lahko, da so med slovenskimi šolskimi knjižnicami velike razlike, o njihovem delovanju imamo namreč trenutno malo podatkov, zato težko ocenimo dejansko stanje, se pa podatki po sprejemu novele *Zakona o knjižničarstvu (ZKnj 2015)* spet začenejajo sistematično zbirati. Integriranost šolske knjižnice v pouk in obveza, da deluje kot informacijsko in komunikacijsko središče vsake šole, je predvidena tudi v strokovnih dokumentih (*Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic*, 1995) in standardih (*Standardi in normativi za šolske knjižnice*, 1989, 1995); žal slednji niso bili nikoli potrjeni s strani ministrstva, pristojnega za področje izobraževanja, zato jih slednje ne priznava, kar ima za posledico neurejene pogoje dela v šolskih knjižnicah. Aktivnosti za pripravo novih standardov so oživele leta 2009, še bolj pa po sprejemu novele *Zakona o knjižničarstvu* (2015), ki vključuje obvezno pripravo nacionalne strategije razvoja šolskih knjižnic in individualne načrte razvoja šolskih knjižnic, slednji so obvezni del razvojnih načrtov šol.

Dinamične in kakovostne šolske knjižnice so nepogrešljive v razvoju bralnih kompetenc. Študije uporabe informacij za učenje potrjujejo pozitivne povezave med učnimi dosežki in kakovostno šolsko knjižnico (Kuhlthau, Maniotes in Caspari, 2007; Todd, 2006; Todd in Gordon, 2010; Novljan, 1996, 2010). Primerno opremljena in založena šolska knjižnica z ustrezno usposobljenim šolskim knjižničarjem lahko s svojim programom prispeva k zelenim učnim ciljem in boljšim učnim dosežkom (Novljan, 2010; Znanjem do znanja, 2005; Todd, 2012). Tudi pri nas je Novljanova (1996) potrdila pomen ustrezne usposobljenosti šolskega knjižničarja, saj so bili učni dosežki učencev boljši v šolah, kjer je v knjižnici deloval ustrezno usposobljen šolski knjižničar, kot v šolah, kjer delavec v knjižnici ni imel ustreznih strokovnih bibliotekarskih znanj.

Splošne knjižnice so namenjene vsem državljanom in organizacijam. Njihovo delovanje se v Sloveniji spremlja bistveno pogosteje in temeljiteje, zato lahko utemeljeno trdimo, da so med knjižnicami velike razlike, saj tako kažejo meritve razvitosti glede na standarde – meritve so sicer precej kvantitativne (glej npr. Kodrič-Dačić, Bahor, Mrak, Vodeb in Bon, 2014). Pri obeh tipih knjižnic sta problematični področji merjenje kakovosti in strateško načrtovanje, kar otežuje dokazovanje vpliva katerekoli knjižnice na okolje. Žal v Sloveniji nimamo raziskav o neposrednem vplivu knjižnic na okolje. Knjižnice bi morale bolj zanimati trenutni neuporabniki, torej tisti, ki knjižnic iz različnih razlogov ne obiskujejo: ti morda imajo ustrezno raven pismenosti, vendar nimajo interesa, morda pa imajo interes, ne pa potrebne ravni pismenosti. Za aktivnejšo vlogo knjižnic je potrebno bolj razviti pridobivanje neuporabnikov (spremljanje, kdo in kako uporablja knjižnico, spremljanje potreb

ter promoviranje in motiviranje za uporabo knjižnice). Knjižnica pri tem gradi tudi pozitivno javno podobo branja, ki temelji na branju kot ustvarjalni dejavnosti in poglobljeni osebni izkušnji (Nelson, 2008; *Smernice za lažje ...*, 2007, Train, Usherwood in Brooks, b. l.). Elementi promocije branja in pismenosti v knjižnicah so raznoliki in prepleteni (Farmer in Stričević, 2011: 14): učinkovite knjižnične storitve, učinkoviti programi in metode promocije, učinkoviti načini spodbujanja sodelovanja uporabnikov, koristni izdelki za uporabnike, koristni načini sodelovanja s partnerji, učinkoviti digitalni (računalniški) promocijski izdelki. Zagotovljeni morajo biti tudi nekateri predpogoji: knjižnična zbirka (velika, visoke kakovosti, privlačna, sodobna, ki se odziva na interese uporabnikov, gradivo v različnih jezikih), vpliv uporabnikov na izbor/nabor virov in storitev, osebje (usposobljeno, z znanjem jezikov, priljudno/odprto), prostori (dostopni, prijazni, čisti, organizirani).

Knjižnice na področju bralne pismenosti in bralne kulture težko delujejo neposredno, njihova vloga je bolj v ozaveščanju, motiviranju, usposabljanju in zagotavljanju možnosti. Splošna in šolska knjižnica pa s svojim delovanjem lahko pomembno prispevata k razvoju bralne pismenosti ter bralne kulture v lokalnem okolju.

Analiza skupnih značilnosti **projektov za spodbujanje bralne pismenosti** je pokazala, da je z organizacijskega vidika opaziti pomen ciljanih in koordiniranih ukrepov na ravni celotnega knjižničnega oziroma šolskega sistema (države). Predstavitev projektov za spodbujanje branja smo večinoma našli na straneh sekcij IBBY, za evropske države tudi na spletni strani ELINET, nekateri projekti so predstavljeni na straneh ministrstev za kulturo ali izobraževanje. Vse opazovane države, razen Singapurja, so članice IBBY: naj poudarimo, da ima Slovenska sekcija IBBY zgledno urejeno spletno stran. Zanimiva je akcija estonske sekcije IBBY z naslovom *Knjižnica v parku*, s pomočjo katere so otrokom dostopne knjige s seznama IBBY častne liste in v Estoniji nagrajene mladinske knjige. Na finskem IBBY portalu je najti zanimivo predstavitev *Otroške knjige kot ogledalo časa* (Lastenkirja aikansa kuvastimena). Gre za literarnozgodovinski razdelek, kjer so predstavljeni najpomembnejši finski avtorji mladinske književnosti za vsako desetletje med letoma 1890 in 1990. Finsko ministrstvo za izobraževanje in kulturo subvencionira tiskanje literature, ki je prilagojena lahkemu branju in je namenjena otrokom, mladim in odraslim. Subvencioniranje poteka že 25 let in vsako leto izide 15 knjig v elektronski ali tiskani verziji. Gre za spodbujanje branja pri skupinah bralcev, ki zaradi različnih omejitev potrebujejo prilagoditve. Ekspertna skupina avtorjev, oblikovalcev in bralcev izbira materiale, ki morajo ustrezati točno določenim kriterijem. Poljaki izvajajo program *Vsa Poljska bere otrokom* (Cała Polska czyta dzieciom), tudi s pomočjo najpomembnejših političnih predstavnikov. *READ! Singapore* (Beri! Singapur) je kampanja, ki jo organizira singapurski nacionalni svet za knjižnično dejavnost (National Library Board, NLB) z namenom promocije bralne kulture. Japonska ima presenetljivo veliko ponudbo priročnikov in različnih pripomočkov za spodbujanje branja, ki so namenjeni predvsem staršem, da bi lažje pomagali otrokom pri opismenjevanju. Na Kitajskem fundacija Eslite Foundation for Culture and Arts promovira kulturo branja med študenti za oblikovanje bralnih navad z osrednjo idejo »Odpri knjigo, odpri svet«. Združuje različne aktivnosti, usmerjene k študentom (bralni projekti, tabor branja klasikov) in učiteljem (spodbujanje učiteljev, da delijo svoje izkušnje).

5 Sklep

Bralna pismenost se prenaša medgeneracijsko z odraslih na otroke, zato ni zanemarljivo, kakšen odnos imajo odrasli do branja in bralne kulture. Ne samo v predopismenjevalnem obdobju, ko otrok pridobiva zavedanje o tisku, pisavi, smeri branja in drugih informacijah, ki sodijo v vizualni kod, tudi ko otrok že doseže osnovno raven bralne pismenosti, je pomembno, da v svojem vsakdanjem okolju vidi odrasle (starše, učitelje, vzgojitelje, knjižničarje ...) brati. Ravno zgled odraslega, ki bere, je eden od temeljnih dejavnikov razvoja predbralne pismenosti, ki jih navaja IFLA (Mednarodna federacija bibliotekarskih združenj in ustanov). Mednje sodijo še obkroženost otroka z bralnim gradivom (v domačem okolju, šoli, knjižnici, knjigarni itd.), spodbujanje branja otrok s strani odraslih ter glasno branje otroku (Jug in Vilar, 2015). S tega stališča se zdi odličen ukrep, ki ga predvideva učni načrt v Hongkongu: določene pol ure na dan, ko naj bi brali vsi otroci in starši (kot posredniki ali kot zgled). V sklopu preučevanih držav se lahko tudi Slovenija pohvali z nekaterimi uspešnimi bralnimi projekti, predvsem pa s 57-letno tradicijo gibanja za spodbujanje branja v okviru bralne značke (Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS).

Rezultati raziskave kažejo, da iniciativa za najuspešnejše projekte prihaja z državne ravni in naslavlja lokalno raven. V teh ukrepih se namreč teži k povezovanju oziroma sodelovanju različnih akterjev na lokalni ravni, zlasti k povezovanju osnovnih in srednjih šol ter splošnih knjižnic, spodbuja se tudi povezovanje z institucijami predšolskega varstva oziroma vzgoje, lokalno oblastjo ter drugimi organizacijami v lokalnih skupnostih. Projekti se pogosto začnejo kot pilotni projekti, zatem se evalvirajo in na tej podlagi tudi razvijajo. Evalvacija je torej pomemben dejavnik za uspešno izvedbo projektov bralne pismenosti. Kaže tudi, da ni zanemarljiv odnos učiteljev in knjižničarjev do projektov in do sodelovanja: če so odrasli projektu naklonjeni in med seboj dobro sodelujejo, lažje navdušujejo otroke in mladostnike za branje.

Ukrepi za izboljšanje bralne pismenosti so usmerjeni v večjo javno izpostavljenost in pozitiven odnos celotne družbe do branja. Pomembno je motiviranje otrok za branje iz lastnega veselja, kar je povezano z njihovimi interesi, ne nazadnje pa so pomembne tudi spodbude za izbiro raznolikih in kakovostnih bralnih gradiv (v šolskem prostoru in za prostočasno branje). Ukrepi spodbujajo spremembo odnosa do branja med vrstniki in opozarjajo, da odrasli bralci vzpostavljajo pozitiven bralni zgled, kar velja tako za starše, pedagoške delavce in knjižničarje. Za vzgojitelje/učitelje je pomembno zavedanje, da je vsak, ne glede na stroko, tudi učitelj jezika in branja. Posebna pozornost je usmerjena na razvoj bralne pismenosti pri skupinah otrok, ki v mednarodnih raziskavah (PISA, PIRLS) ne dosegajo zadovoljujoče ravni pismenost (dečki, priseljenci, otroci s slabšim ekonomskim standardom). V vseh državah so ukrepi usmerjeni v ozaveščanje staršev o pomenu bralne pismenosti za otrokov razvoj, prepoznan je tudi pomen spodbudnega družinskega okolja (otrokova obkroženost s kakovostnim bralnim gradivom, starši kot bralni zgled). Poleg bralne pismenosti je v večini opazovanih držav poudarjena tudi večrazsežna pismenost, pomembno motivacijsko vlogo ima IKT kot sredstvo, s katerim se sistematično spodbuja ustvarjalnost in samostojno izražanje v različnih medijih. *Deklaracija o pravicah evropskih državljanov do pismenosti* (2016) predlaga vrsto pogojev, ki so se tudi v ciljnem raziskovalnem projektu pokazali kot ključni. Natančno identificiranje

težav, povezovanje institucij, ki se sistemsko in kulturno ukvarjajo s pismenostjo, enotno delovanje na nivoju države in spremenjen družbeni odnos do branja in znanja so temeljni pogoji za odlično bralno pismenost.

Literatura

Milena Bon, 2016: *Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti* (osnutek). <http://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/3_Bon_Milena_Strategija_bralne_pismenosti.pdf>. (Dostop 7. 1. 2017).

Carol Collier Kuhlthau, Lesley K. Maniotes, Ann K. Caspari, 2007: *Guided Inquiry*. Westport, Connecticut; London: Libraries Unlimited.

Mara Cotič, 2011: Učenje in poučevanje različnih vrst pismenosti. V M. Cotič (ur.), V. Medved-Udovič (ur.), S. Starc (ur.). *Razvijanje različnih pismenosti*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annalis (Knjižnica Annalis Ludus). 11–18.

Deklaracija o pravicah evropskih državljanov do pismenosti, 2016: <http://www.bralno-društvo.si/wp-content/uploads/2013/06/Deklaracija_o_pravicah_do_pismenosti_1.pdf>. (Dostop 12. 12. 2016).

Family literacy, 2016: <<http://literacy.kent.edu/familyliteracy/whatisit.html>>. (Dostop 22. 4. 2016).

Lesley Farmer, Ivanka Stričević, 2011: *Using research to promote literacy and reading in libraries: guidelines for librarians*. Hague: IFLA. <<http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/125.pdf>> (Dostop 22. 8. 2016).

IBBY (International Board on Books for Young People), 2016: <<http://www.ibby.org/>>. (Dostop 15. 12. 2016).

Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic, 1995: *Šolska knjižnica*, 3/1995, 4–30.

International Adult Literacy Survey, 1998: *Zvišanje ravni pismenosti odraslih*: <<http://pismenost.acs.si/?id=45>>. (Dostop 8. 6. 2016).

Tjaša Jug, Polona Vilar, 2015: Focus group interview through storytelling: researching pre-school children's attitudes towards books and reading. *Journal of Documentation*, vol. 71, iss. 6. 1300–1316.

Eva Kodrič-Dačić, Stanislav Bahor, Nina Mrak, Gorazd Vodeb, Milena Bon, 2014: *Meritve razvitosti knjižnic in problematika določb Pravilnika o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe (delovno gradivo)*. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica. <http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/analiza_pravilnik.pdf> (Dostop 5. 12. 2016).

Kurikulum za vrtce, 1999: <http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf>. (Dostop 26. 11. 2016).

Nacionalna strategija za razvoj pismenosti, 2006: <http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_izobrazevanja/projekti/pismenost/>. (Dostop 9. 10. 2016).

Ljubica Marjanovič Umek, 2010: Govorna kompetentnost malčkov in otrok kot napovednik zgodnje in kasnejše pismenosti. V *Sodobna pedagogika* 1/2010. 28–45.

Ljubica Marjanovič Umek, 2013: Mišljenje in govor kot napovednika bralne pismenosti in znanja otrok: socialna in kulturna perspektiva. V *Bralna pismenost v vrtcu in šoli*. F. Nolimal (ur.) in T. Novakovič (ur.). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 49–62. <<http://www.zrss.si/digitalnknjiznica/Bralna%20pismenost%20v%20vrtcu%20>

in%20soli%20-%20Teoreticna%20izhodišca%20in%20empiricne%20ugotovitve/files/assets/common/downloads/publication.pdf>. (Dostop 14. 11. 2016).

Sandra Nelson, 2008: *Strategic planning for results*. Chicago: ALA.

Silva Novljan, 1996: Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim ozirom na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja branja v osnovni šoli: doktorsko delo. Ljubljana, S. Novljan.

Silva Novljan, 2010: Knjižnica in medpredmetno povezovanje. V *Posodobitve pouka v gimnazijski praksi*. Knjižnično informacijsko znanje. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo. 92–102.

Sonje Pečjak, 2007: *Stopenjskost pismenosti – kaj je in kako jo udejaniti v naših šolah*. V J. Vintar (ur.). *Stopenjskost pri usvajanju pismenosti: postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja: zbornik Bralnega društva Slovenije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Sonja Pečjak, 2013: V labirintu bralnih učnih strategij: sintezni pregled. V *Bralna pismenost v vrtcu in šoli*. F. Noliml (ur.) in T. Novaković (ur.). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 149–163. <<http://www.zrss.si/digitalnknjiznica/Bralna%20pismenost%20v%20vrtcu%20in%20soli%20-%20Teoreticna%20izhodišca%20in%20empiricne%20ugotovitve/files/assets/common/downloads/publication.pdf>>. (Dostop 14. 11. 2016).

Priporočila evropskega sveta in parlamenta o osmih ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje. Uradni list EU 2006: L 394: <<http://www.kulturnibazar.si/data/upload/Priporocilo.pdf>>. (Dostop 26. 12. 2016).

Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018: <http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_izobrazevanja/projekti/pismenost/>. (Dostop 12. 11. 2016).

Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov, 2007: Ljubljana: ZBDS.

Standardi in normativi za šolske knjižnice, 1990: V *Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici – mediateki*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Standardi in normativi za šolske knjižnice, 1995: V *Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici srednje šole*. 2., popravljena izd. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo. 13–17.

Ross Todd, 2012: School libraries as pedagogical centers. V *SCAN*, 31, August, 27–36. <<http://scan.nsw.edu.au/>>. (Dostop 19. 3. 2014).

Ross Todd, 2006: From information to knowledge: Charting and Measuring Changes in Students' Knowledge of a Curriculum Topic. V *Information Research* 4/2006. <<http://www.informationr.net/ir/11-4/paper264.html>>. (Dostop 19. 3. 2014).

Ross Todd, Carol Gordon, Ya-Ling Lu, 2010: Report on Findings and Recommendations of the New Jersey School Library Study Phase 1: One Common Goal: Student Learning. New Brunswick, NJ: CISSL. <http://www.njasl.info/wp-content/NJ_study/2010_Phase1Report.pdf>. (Dostop 19. 3. 2014).

Briony Train, Bob Usherwood, Greg Brooks, b. 1.: *The Vital Link: An Evaluation Report*. Centre for the Public Library In the Information Society, Department of Information Studies and the School of Education The University of Sheffield. <https://www.shef.ac.uk/polopoly_fs/1.128106!/file/CPLIS---The-Vital-Link.pdf>. (Dostop 22. 8. 2016).

Zakon o knjižničarstvu, 2015: <<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442>>. (Dostop 10. 8. 2016)

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, 2007: *Uradni list RS*, št. 36, 58/09, 64/09, 65/09, 20/11, 47/15, 46/16 in 49/16. <<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>>. (Dostop 23. 9. 2016).

Zakon o osnovni šoli, 2006: <<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535>>. (Dostop 3. 5. 2014).

Znanjem do znanja: Prilog metodici rada školskog knjižničara, 2005: Zagreb: Zavod za informacijske studije, Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet.

Boštjan Narat

BRANJE MED DELOM IN PROSTIM ČASOM: O MEDVEDKU PUJU IN DRUGIH POMEMBNIH REČEH*

Branje je neverjetno kompleksen fenomen, ki ga težko stlačimo v enotno ter za vse situacije veljavno definicijo. Dogaja se na mnogo načinov in različne knjige – zahtevne ali manj zahtevne – v različnih življenjskih obdobjih odigrajo različne vloge. Ne glede na to, ali se branje dogaja v okviru šolskih obveznosti ali v prostem času, zmeraj zahteva od bralca miselni napor, osredotočenost ter refleksijo. Za branje je značilen celo poseben paradoks: ko je najbolj naporno, je lahko hkrati tudi najbolj sproščujoče.

Reading is an incredibly complex phenomenon, hard to squeeze into a uniform and universal definition. It takes place in many ways, and different books – be they demanding or less demanding – play different roles in different periods of life. Regardless of the fact whether reading is performed within school obligations or in leisure time, it always claims mental effort, concentration and reflection on the part of the reader. There is even a special paradox, characteristic of reading: the harder the more relaxing.

Začel bi z zgodbo, bolje rečeno s spominom. V otroških letih sem bil – tako kot še marsikdo – reden obiskovalec Pionirske knjižnice. V njej mi je bilo vseč praktično vse, od navidez neskončne zaloge neizmerno zanimiv knjig do bralnih dogodkov in ljudi, ki so jih organizirali in vodili. Ena stvar pa je imela v knjižnici še prav posebno draž: to je bila polica, na kateri si imel lahko razstavo svojih najljubših knjig, kar sem sam doživljal kot neverjetno čast.

V vseh letih obiskovanja Pionirske knjižnice sem takšno razstavo organiziral trikrat, vselej z občutkom, da gre za nekaj pomembnega. Vsi trije sezname so se kasneje sicer izgubili, zapomnil pa sem si, katere knjige so bile prve in katera druga. Tale »katera« se verjetno bere kot lapsus, ampak to ni: medtem ko so se na prvem mestu skozi leta izmenjale *Emil in detektivi* Ericha Kästnerja, *Petnajstletni*

* Na simpozij Od Pise do Nase, ki ga je 22. 3. 2017, organizirala Mestna knjižnica Ljubljana (Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo), sem bil povabljen kot uvodničar. Na to besedo naletimo precej redko, kar je škoda, je namreč lepa. Je pa hkrati tudi težka, saj prinaša s sabo precejšnjo odgovornost. Vsak začetek je pač težak, zato ima vsak uvodničar težko nalogo. Upam, da sem jo zadovoljivo izpolnil.

kapitan Julesa Verna in Endejeva Neskončna zgodba, je bil na drugem mestu vseh treh izborov vselej *Medvedek Pu*.

K temu seznamu, ki tu ni zgolj v funkciji anekdote, se kasneje še vrnem, najprej pa moram natančneje razložiti, kako si predstavljam svojo vlogo uvodničarja na simpoziju. Temeljni cilj mojega prispevka je bil – preprosto rečeno – premisliti pojmovno zvezo, s katero smo se soočali. Ko sem izvedel za osrednjo temo letošnjega simpozija (zahtevnejše prostočasno branje), sem namreč takoj zastrigel z ušesi. Prepričan sem, da je ena temeljnih nalog filozofije analiza govornice in natančen premislek pojmov, ki jih uporabljamo. Še posebej v svetu, v katerem jezik mnogokrat uporabljamo vse preveč pavšalno in nenatančno, včasih celo tendenciozno in zlonamerno. Pa da ne bo pomote: ničesar podobnega ne očitam našemu simpoziju. Zdi se mi zgolj smiselno, da se za uvod soočimo s pojmi.

Besedna zveza zahtevnejše prostočasno branje je sama po sebi dovolj jasna. A kam nas lahko odpelje njen natančnejši premislek? Sama oznaka implicira dvoje: da obstajata bolj in manj zahtevno branje in da obstaja branje, ki ni prostočasno ter je potemtakem obvezno; branje, ki je bralcu oziroma bralki vsiljeno in ki se ne dogaja v njegovem ali njenem prostem času ter zato spada v kontekst tistega, kar imenujemo delo. In tu, pri vprašanih dela in prostega časa ter zahtevnosti ali nezahtevnosti branja, postane stvar zabavna, zanimiva in predvsem vredna natančnejše refleksije.

Če se najprej osredotočim na pojem prostočasnega. Že sama delitev življenja na delo in prosti čas je po svoje problematična – ta opazka seveda ni pretirano izvirna. Po eni strani ta dva izraza dovolj lepo in natančno opisujeta način, na katerega preživljamo svoje dni. Če pa stvar v duhu delovne hipoteze oziroma filozofske igre radikaliziramo, nas bo tak način razmišljanja na dolgi rok nujno pripeljal do razumevanja dela kot prisile, nesvobode in trpljenja, prosti čas pa bomo začeli doživljati kot prostor svobode in ugodja. Delo v tem kontekstu postane nekaj, kar pač moramo opraviti, da lahko v času, ki nam ostane in v katerem smo prosti – beri: svobodni – počnemo vse tisto, kar si v resnici želimo početi. Kot da bi šele takrat in samo takrat, ko se osvobodimo spon prisilnega dela, zares živeli.

In ko se meja med prostim časom in delom uskladi s tisto, ki razmejuje ideji svobode in nesvobode, se pojavi problem. S tem, ko pridobi pojem dela izrazito negativno konotacijo prisile in trpljenja, postane problematičen tudi termin *prostočasno*, sploh ko ga uporabljamo v odnosu do branja. Branje namreč *je* delo, vedno in vselej. Ne glede na to, ali se dogaja v okviru šolskih obveznosti ali pa na plaži v času poletnih počitnic, od bralca in bralke zahteva miselni napor, osredotočenost ter refleksijo. In to ni malo. Tudi ko je »v službi sprostitve«. Če si lahko privoščim manjši paradoks: ko je najbolj naporno, je hkrati najbolj sproščujoče. Ker sprošča človekov miselni potencial in mu s tem nudi občutek ugodja in prijetnosti.

In tu se že dotikam drugega pojma, pojma zahtevnosti. Premislek golega pojma nas spet pripelje do miselne zagate: če obstaja zahtevno, mora obstajati tudi manj zahtevno in nezahtevno branje. In če prvega po neki samoumevni logiki razumemo kot koristnega, padeta drugi in tretji način nujno v sfero manj koristnega ali celo škodljivega.

Naj si na tej točki vrnem k svoji uvodni zgodbi in si hkrati privoščim izlet v literarno analizo, ki se je seveda lotevam kot laik.

Večno drugi Medved Pu je od teh štirih literarnih primerov gotovo najbolj večplasten, zato ga lahko v roke vzamem tudi danes. In še zmeraj je zame eden najlepših primerov literature, ki ustvarja zgodbe iz nič; ki najde zgodbo tudi tam,

kjer je ni. Preostali trije primeri so precej bolj vezani na zgodbo, na pustolovščino, pri čemer jih lahko beremo kot progresijo: od zgodbe mestnega mulca prek pustolovščine iz nekih drugih krajev in časov do povsem fantazijske (dobesedno) avanture, kjer grožnja domišljiji predstavlja nekaj tako neotipljivega, kot je *nič*: od konkretnega k vse bolj abstraktnemu. In ker gre za razvoj, je logično, da gre tudi za razvoj od manj zahtevnega k bolj zahtevnemu.

V tem »rangiranju« bolj in manj zahtevne literature na primeru treh konkretnih besedil pa »potegne najkrajšo« Emil s svojimi detektivi, zato je zame v tem trenutku tudi najbolj zanimiv. V primerjavi s preostalima dvema knjigama od bralca ali bralke pač zahteva najmanj tistega, kar teorija imenuje imaginativna percepcija. Pa pustimo ob strani dejstvo, da je namenjen najmlajši publiki. V resnici ne gre za to. Določene knjige preprosto segajo onkraj osnovnega ciljnega občinstva in jih zato lahko v roke vzamemo kadarkoli; večno drugi medved po imenu Pu je zame – kot že rečeno – čudovit primer takšne literature. Ko pa sem se kot odrasel bralec lotil Ericha Kästnerja, sem bil razočaran, skorajda zgrožen. Ne samo da bi ga označil za manj zahtevno branje, zdel se mi je na meji šunda. In ob tej morda prestrogi sodbi se zastavlja logično vprašanje: Kaj, če sploh kaj, mi je Eric Kästner dal? Je bilo branje njegovih knjig morda zgolj nekoristno zapravljanje časa?

Odgovora na zadnje vprašanje sta dva in oba sta nikalna, pri čemer je prvi precej nepomemben, drugi pa bistven. Po eni strani so bili romani Ericha Kästnerja stopnica na poti mojega bralnega in intelektualnega razvoja, korak v progresiji od konkretnega k abstraktnemu. Ampak ta odgovor je kot rečeno nepomemben, to vlogo bi lahko odigralo tudi katero drugo besedilo in v tem kontekstu je Kästner absolutno pogrešljiv. Drugo, precej bolj bistveno dejstvo pa je, da me je skupaj s svojimi detektivi, tremi dvojčki ter letečimi učilnicami naučil obsesivnega branja. Ker tiste oranžne knjige sem požiral kot obseden, eno za drugo, tudi po dve hkrati. Tu pa si v svoji osebni zgodovini težko predstavljam koga drugega. In zakaj je to bistveno? Preprosto zato, ker sem na podoben način kot pri osmih letih Kästnerja, pri osemnajstih obsedeno požiral Dostojevskega. In nekaj let kasneje Güntherja Grassa, malo kasneje Heinricha Bölla, nato Thomasa Bernharda ... Ampak začelo se je s Kästnerjem. In avtor, ki ti privzgoji ta fokus, to bralno obsedenost in nezadržno željo po tem, da pogoltneš vse, kar je zapisala njegova ali njena roka, je neizmerno dragocen.

Za konec: Branje je neverjetno kompleksen fenomen, ki ga težko stlačimo v enotno ter za vse situacije veljavno definicijo. Dogaja se na mnogo načinov in različne knjige – zahtevne ali manj zahtevne – v različnih življenjskih obdobjih odigrajo različne vloge. Kar pa se tiče ideje pristočnosti, bi si za zaključek težko izmislil lepšo misel kot tisto, ki jo je v pogovoru po mojem predavanju izrekla gospa Tilka Jamnik: »Ni prostega časa. Je samo čas.«

Klemen Lah

VSAKA RESNIČNA ZGODBA JE NESKONČNA ALI KAKO MLADE SPODBUDITI K BRANJU*

Branje je v zgodovini šolstva vselej predstavljalo napor, ki se mu je večji del učencev in dijakov bolj ali manj uspešno upiral, učitelji pa so z različnimi metodami skušali ta odpor premagati. Nove tehnologije so ta (bralni) napor še povečale in spretno prikriale, da so zmožne le privlačiti pozornost mladih, ne pa v enaki meri razvijati njihovih kognitivnih, čustvenih, socialnih, imaginativnih in drugih zmožnosti. Branje knjig vsaj na deklarativni ravni podpirajo vse pomembne družbene institucije, zato je branje v očeh mladostnikov morda videti precej konformistično dejanje. Podrobna analiza, s katero želimo mladim bralcem pomagati natančno in celovito ozavestiti prebrano, je lahko tudi kontraproduktivna, saj nagovarja predvsem njihove kognitivne sposobnosti, s čimer uniči velik del skrivnostne čarobnosti, ki jo mladi bralci zapolnjujejo s svojimi domišljjskimi podobami. Učitelji književnosti bi morali biti tudi dobri pripovedovalci in svoje učne ure pogosto zasnovati kot strukturirane pripovedi z odprtimi konci, zaradi česar bi učenci/dijaki komaj čakali na naslednjo uro slovenščine.

In the entire history of schooling reading has always been regarded as an effort, most pupils and students were trying to resist more or less successfully, while teachers were doing their best, using different methods, to overcome this resistance. The new technologies have only increased this (mental) effort, at the same time skilfully concealing the fact that they are only capable of attracting attention of the young, without promoting their cognitive, emotional, social, imaginative and other abilities to the same degree. Book reading, at least at the declarative level, enjoys the support of all the major social institutions, which is why reading may seem a rather conformist activity in the eyes of the young. An exhaustive analysis, intended to provide young readers with thorough and detailed understanding of the text they are reading, can on the other hand also be counterproductive; by primarily addressing their cognitive abilities it namely destroys a great part of the mysterious magic, which young readers like to fill up with their own imaginary pictures. Teachers of literature should therefore also be good storytellers, shaping their lessons as structured narratives with open endings, thus making pupils/student impatiently wait for their next Slovene lesson.

Če bi učitelji književnosti morali izbrati literarnega junaka, ki bi utelešal naše napore, bi se v ožji izbor gotovo uvrstil mladi Bastian iz romana *Neskončna zgodba* Michaela Endeja. S svojim bojem proti Niču, ki ugonablja Fantazijo, simbolizira

* Prispevek s simpozija Od Pise do Nase (gl. str. 59).

enega izmed temeljnih ciljev pouka književnosti – razvoj domišljjskoustvarjalne zmožnosti, ki posamezniku omogoča zavedanje, da ima pri zaznavanju, razumevanju in doživljanju svoje osebnosti, drugih ter sveta izbiro zaznati, razumeti in doživeti drugače. Izbira, ki mu omogoča svobodno ter ustvarjalno oblikovanje lastne identitete in možnost (sočutnega) razumevanja osebnostnih identitet, ki se od njegove razlikujejo.

Odgovor na vprašanje, kako vzgojiti »Bastiane«, je v književni didaktiki sveti gral, h kateremu neprestano stremimo, čeprav z vednostjo, da ga morda nikdar ne dosežemo in da se pogosto borimo z mlino na veter (seveda, tudi Parsifal in Don Kihot bi se zlahka uvrstila v ožji izbor). Dolgoletno poučevanje književnosti mi je potrdilo, da za spodbujanje branja ni ne čarobne palčke ne univerzalnega recepta. Le vprašanja, na katera je dobro vedno znova iskati odgovore. Nekaj jih podajam v tem članku, vendar z opozorilom, da so začasni.

Je branje književnosti vrednota?

Otroci se učijo tako na zavedni kot nezavedni ravni, in če je to, kar vidijo in slišijo na zavedni ravni, v disonanci s tistim, kar zaznavajo na nezavedni ravni, dajo praviloma večjo težo slednjemu. Za to je toliko bolj pomembno, da odrasli ne oddajamo dvoumnih sporočil. Še posebej, kadar zagovarjamo vrednote; takrat moramo biti posebej pozorni na to, da med našimi besedami in dejanji ni razpoke.

Ena izmed vrednot, ki jo Slovenci, narod, rojen iz duha knjige, postavljamo še posebej visoko, je kultura, katere jedro je književnost. Enotnost glede te vrednote je na deklarativni ravni skoraj plebiscitarna. Drugačna podoba se pokaže, če preverimo, koliko jo resnično cenimo tudi v vsakdanjem življenju, koliko ji namenjamo svojega časa in denarja. To v nas lahko zbudi dvom. Na mestu, kjer naj bi bil zgrajen NUK II, je že leta parkirišče; pobuda za znižanje obdavčitve knjig kljub mnogim poskusom ostaja na papirju; število vpisnih študijskih mest za humanistične in družboslovne študije se je krepko znižalo, prav tako zaposlitvene možnosti študentov, ki končujejo te študije; povprečni Slovenec na leto kupi 2–3 knjige; v knjižnice je včlanjenih le 26 % Slovencev; na prvih mestih lestvice najbolj izposojenih knjig prevladuje obvezno domače branje; vsote, namenjene oglaševanju pralnega praška, so neprimerljivo večje od teh, ki so namenjene oglaševanju knjig ...

Branje kot vrednota je, žal, še vedno predvsem »osmofebruarska« vrednota. Ko spodbujamo branje, se moramo zavedati velike disonance med tem, kako književnost cenimo na deklarativni ravni in kako v praksi. To zavedanje nam bo prihranilo marsikatero čudenje (ali celo razočaranje).

Je branje še privlačno?

Še pred nekaj leti sem bil prepričan, da idealna oseba za poznavanje področja motivacijskih bralskih strategij ne more biti ostareli profesor književnosti, ki je v toku let izgubil vero, da v dijakih zmore zanetiti bralski ogenj z določeno in univerzalno metodo. Cinično sem trdil, da so za to primernejši mladi učitelji, ki zaradi pomanjkanja pedagoških izkušenj iskreno verjamejo, da je to (še) mogoče. Danes še zmeraj menim, da bi bilo modro dati prednost mladim učiteljem: le da ne več

zaradi cinizma, temveč iskrenega prepričanja, da so kot digitalni domorodci bolj usposobljeni najti spodbude, ki se bodo uspešno zoperstavile sirenam video igrice, družabnih omrežij, aplikacij ... Branje je v zgodovini šolstva vselej predstavljalo napor, ki se mu je večji del generacije bolj ali manj uspešno upiral, učitelji pa so – z bolj ali manj primernimi metodami – skušali ta odpor premagati. Toda nove tehnologije, ki zaradi atraktivnega vizualnega in zvočnega podajanja vsebin nimajo težav s privabljanjem mladih uporabnikov, so ta (bralni) napor še povečale – in spretno prikriale, da so zmožne le privlačiti pozornost mladih, ne pa v enaki meri razvijati kognitivnih, čustvenih, socialnih, imaginativnih in drugih zmožnosti. Tu imajo knjige še zmeraj (nedosegljivo) prednost.

Branje pa bo vse težje spodbujati, če njegovih prednosti ne bomo znali prikazati kot truda vrednih ciljev.

Je branje knjig še hoja čez rob?

V šestem razredu OŠ nam je učiteljica zemljepisa med obravnavo Sovjetske zveze omenila tudi knjigo *7000 dni v Sibiriji* Karla Štajnerja, ki govori o trpljenju kaznjencev v Sovjetski zvezi. Ko sem popoldne obiskal knjižnico Brdo, sem povprašal tudi za to knjigo. Knjižničar, prijazen gospod, je skeptično zmajal z glavo: »Majhen si še!« Če sem prej še okleval, ali naj si jo izposodim ali ne, zdaj dvomov ni bilo več – prepoved me je še dodatno podžgala. Knjiga je še isti dan odšla z menoj (ko sem jo prebral, sem knjižničarjeve dvome povsem razumel).

Metoda »Branje prepovedano!« deluje stoodstotno (če ne stoodstotno, pa zagotovo precej bolje kot metoda »Branje zapovedano!«). Praizvor našega trpljenja naj bi bil – po svetopisemski razlagi – prav v tem, da nas najbolj (pre)mamijo prepovedani sadovi in da smo zaradi njih pripravljene tvegati celo raj. In tu je kleč: so knjige danes še prepovedani sadovi? Smo za njih pripravljene izgubiti vsaj delček svojega (rajskega) udobja? V zahodnem kulturnem miljeju, kjer ni več tabuiziranih tem in knjige, tudi otroške in mladinske, odpirajo vse teme, so knjige le še redko avantura v (prepovedano) neznanu. Nasprotno: branje knjig – vsaj na deklarativni ravni – podpirajo vse pomembne družbene institucije: branje je v očeh otrok in mladostnikov videti kot precej konformistično dejanje. Časi Emme Bovary, ki je romane skrivala pod odejo, so minili dolgo tega.

Vprašati se moramo, kako je mogoče, da knjige s svojim emancipatornim nabojem, ki je (bil) sposoben sprožati radikalne spremembe tako na individualni kot družbeni ravni, veljajo le še za – dobesedno – brezzobe papirnate tigre? Odgovor je preprost. V novem času dobra zgodba ni dovolj. Tudi dobre zgodbe potrebujejo dobro zgodbo. Spomnimo se le nabritega Toma Sawyerja, ki je z dobro zgodbo pričel svoje vrstnike, da so namesto njega prepleskali plot (in mu celo plačali!). In če je Tomu uspelo z dobro zgodbo navdušiti za duhamorno pleskanje, koliko skritega potenciala imajo šele dobre zgodbe o dobrih zgodbah? Po odgovor ni treba daleč: vprašati se moramo, npr., kako je tobačni industriji uspelo smrdljiv, drag in strupen izdelek spremeniti v zaželeno blago? Ponovno – z dobro zgodbo.

Smo si jih sposobni izmisliti? Dobre zgodbe, ki bi branje predstavile kot hojo do (in prek) roba našega ugodja? Odrasli bralci se zavedamo, da ni bolj tveganega početja, kot je prav branje knjig – nič nas ne more bolj pahniti v neznanu kot dobro knjiga! – toda mladim bralcem knjige (posebej domače branje) predstavljajo

le duhamorno početje. Tudi mladi bralci bi morali vedeti, da z branjem vstopajo v svetove divjih, neukročenih misli o svetu, ki jim je domač in poznan.

In za konec predlagam, malo za šalo še bolj za res, da knjižničarji poleg »zlate hruške« uvedejo še vsaj eno nalepko, ki bi bila namenjena jagodnemu izboru knjig – in sicer znak *Branje strogo prepovedano*. Za mlade bralce bo to najboljši znak za dobro knjigo.

So knjige še čarobne?

Dijaki so me pred kakšnim letom vprašali, ali je kakšna podobnost med delom reševalca in učitelja slovenščine. Hudomušno sem pritrtil: obrazci, ki jih je potrebno izpolniti po reanimaciji in eseju so približno enako podrobni.

Če pri oživljanju ni dvomov v nujnost zapisovanja podrobnosti, pa se sprašujem, ali je to potrebno tudi pri esejih. Dejstvo je, da podrobnega ocenjevanja eseja nihče ne zagovarja absolutno. Če bi se dalo najti pravičnejši sistem ocenjevanja, bi ga verjetno že uvedli. Toda če lahko s stisnjenimi zobmi še sprejmemo filigransko razčlenjeno ocenjevanje pri tako pomembnem izpitu, kot je matura, pa se lahko vprašamo, čemu je potrebna taka (kognitivna) pedantnost že pri najmlajših. Tudi najzgodnejša berila in učbeniki niso varni pred vprašanji, ki se ne ustavljajo samo pri ozaveščanju doživetega, temveč brez občutka secirajo skorajda vsako literarno prvino, dokler zgodba ni scefrana na koščke, otroku pa se taka obravnava – in branje z njim – lahko priskuti.

Podrobna analiza, s katero želimo otrokom pomagati natančno in celovito ozavestiti prebrano, je kontraproduktivna, saj nagovarja predvsem njihov kognitivni del, s čimer uniči velik del skrivnostne čarobnosti, ki jo otroci zapolnjujejo s čudovitimi domišljijскими slikami. S tem zaviramo razvoj imaginacije, ki je temeljni gradnik poznejše ustvarjalnosti, ter zbudimo strah pred nerazumevanjem, kar je strup za radovednost mladega bralca.

Kvadratura kroga – spodbujati branje ali poučevati književnost?

Nekoč sem zalotil svojega sina, kako naskrivaj bere, medtem ko bi moral brati knjigo za domače branje. Ujezil sem se: »Zakaj zdaj bereš?! A ne veš, koliko imaš za brati?!«

Včasih ni problem, da otroci ne bi radi brali, temveč kaj bi brali. Najbolj izostreno se to vidi pri domačem branju, pri katerem je dilema, ali spodbujati branje (dati na seznam priljubljene, berljive knjige) ali branje klasičnih del slovenske in svetovne literature. Vprašanje je, ali je ta dilema resnična oziroma potrebna. V osnovni šoli verjetno ne: tam bi moral pri obravnavi književnosti prevladovati komunikacijski pristop, ki spodbuja branje. Tistih nekaj klasičnih del, ki jih je potrebno spoznati (npr. Prešernovo *Zdravljico*, Gregorčičevo *Soči*, Bevkove *Pastirce*, Kersnikovo *Jaro gospodo*), učitelj zlahka prebere tudi med poukom. Sčasoma bo to postalo celo nuja, saj ima sodobna mlada generacija precejšnje težave s starejšim slovenskim besediščem, posebej s srbohrvaškimi tujkami in z arhaizmi. Učitelj mora mnoge besede iz knjig starejšega datuma dobesedno prevajati s sodobnejšimi sopomenkami.

Za tako stanje ne gre kriviti otrok. Z vzponom komercialnih medijev se je resda povečala izbira glasbe in programov, zato pa se je krepko osiromašil naš sluh in jezikovni posluš. Pri tem ni toliko problem neupoštevanje pravil in besedišča knjižnega jezika, temveč veliko siromaštvo jezika na splošno, ki ga v želji po hitrem komuniciranju spodbujajo tudi elektronska družbena omrežja; besedišče se vse bolj omejuje na smeške in medmetne hi, ho, čau, hahaha ... Poleg tega se v medijih besedno pestrost slovenskega jezika vse bolj omejuje na besedišče, ki izvira z ekonomskega področja – tudi za področja, ki z ekonomijo niso povezana. Tiste besede, ki niso dovolj uporabne in modne, hitro izginjajo za jezikovnim obzorjem.

Za klasična literarna dela bi bilo tako nujno, da jih beremo med poukom in sproti spoznavamo besedišče kot tudi tedanji literarnozgodovinski kontekst. Dilema berljivo ali klasično naj bo doma samo v srednji šoli. A tudi tam je to lahko navidezna dilema, saj vse, kar je klasično, ni nujno tudi težko berljivo. Še posebej, če obravnavo pospremita privlačna učiteljeva motivacija in strast.

V letih poučevanja vse bolj spoznavam, da ni otroka, ki ne bi rad bral. Res pa je, da se nam tako včasih zdi, ker berejo knjige, ki jih ne zanimajo.

Še znamo pripovedovati?

Prvič sem začel poučevati v drugi polovici devetdesetih, ko sem še študiral. Takrat sem prebral kulturno knjigo Daniela Pennaca *Čudežno potovanje*, v kateri je bilo zapisano tudi naslednje priporočilo: učitelj naj vstopi v razred in bere. Cele knjige. Samo bere.

Ideja me je pretresla. Kako samo bere? Mogoče odlomek, kakšno pesem, toda celo knjigo? V šolskem svetu, ki sem ga poznal do tedaj, je to bil radikalen nasvet. Kot da pri likovni vzgoji ne bi spoznavali umetnostne zgodovine, ampak bi samo slikali, sem pomislil, ali se pri glasbeni vzgoji ne učili o znanih skladateljih in njihovih skladbah, ampak bi samo peli in igrali na instrumente ...

Ko sem začel kot študent poučevati na srednji trgovski šoli, sem se odločilo pogumno preizkusiti to idejo – v razred sem prinesel samo Süskindov *Parfum*, knjigo, ki jo Pennac toplo priporoča. Ko sem prebral prvi dve poglavji, je zvonilo za konec ure. »Ta je nor!« sem zaslišal komentar za seboj. »Profesor, požrl so ga!!!!« sem zaslišal naslednji dan, ko sem vstopil v razred. Delovalo je. Tako dobro, da sem to večkrat ponovil, ko sem začel učiti nove generacije. In vedno znova je kakšen od učencev tiho šepnil. »Ta je nor!« To je bilo potem vedno izhodišče za pogovor, kaj je norega v tem, če učitelj književnosti med poukom bere. In rezultati pogovora so bili vselej izvrstni. Kot tudi to, da je veliko dijakov knjigo do naslednje šolske ure prebralo. Kako je to mogoče?

Mislím, da je bilo povezano z branjem med poukom in načinom pripovedovanja. Koliko znamo učitelji književnosti še pripovedovati zgodbe? Didaktika književnosti me je med študijem veliko naučila, a del, ki sem ga zelo pogrešal, se je dotikal glavne naloge učiteljev književnosti – pripovedovanja. Smo učitelji slovenščine (književnosti) tudi dobri pripovedovalci, večči govorci? Moj vtis je, da nekaj teh veščin premoremo, a da je prostora za napredek še veliko. Zelo smo izvežbani v tistem branju, tudi v glasnem, toda v prostem pripovedovanju marsikaj šepa. Umetnost pripovedovanja ne zajema le pripovedovalske tehnike in veščine (čeprav obvladanje le-teh še zdaleč ni zanemarljivo), zahteva tudi pravo strukturirano pripoved.

Bljuma Zeigernik, judovska psihologinja (–1985), je delovala večji del življenja v Sovjetski zvezi. Nekoč je šla s svojim profesorjem, znanim psihologom, v gostilno. Osupla nad spominom natakara, ki si je zapomnil celotno naročilo obširnega omizja, je po koncu večerje stopila do njega in vprašala, ali še vedno ve, kaj so naročili. Natakara je presenečen odgovoril, da se ne spomni več – pozabil je takoj, ko je postregel. Ugotovila je, da v spominu ohranjamo stvari, dokler se proces ne zaključi – nato jih pozabimo. Ta njena ugotovitev je danes znana kot Zeigernikin efekt (Zeigernik effect).

Njeno spoznanje presega meje psihologije – sega tudi v pouk književnosti. Pravzaprav je v književnosti že zelo dolgo poznan, le poimenovali ga nismo. Lahko bi mu rekli Šeherezadin efekt – v čast in spomin izvrstni pripovedovalki, ki je pazila, da zgodbe nikoli ni končala ob zori, saj si je s pripovedovanjem podaljševala življenje. Vedela je, da zgodbam pozorno sledimo, dokler se ne zaključijo. Spreten pripovedovalec zgodbo pelje tako, da bralca vseskozi ohranja v napetem pričakovanju konca. To je Šeherezadi uspevalo noč za nočjo. Resda je bila visoko motivirana, saj ji je šlo za življenje, toda tudi učitelji književnosti bi morali pripovedovati, kot da nam gre prav za to. Pa to počnemo? Sklenemo uro tako, da bi učenci/dijaki komaj čakali naslednjo uro? Redko. Čudovito bi bilo, če bi se spomnili te modrosti in ure zasnovali tako, kot so zasnovane južnoameriške telenovele – z odprtim koncem, zaradi katerega bi učenci/dijaki komaj čakali na začetek naslednje ure. Morda bi ob koncu šolanja lažje razumeli, da je vsaka prebrana knjiga le delček velike zgodbe oziroma da so vse knjige v knjižnici povezane v eno, veliko zgodbo, da so človeške uganke.

Bastianovo sporočilo je, da zgodba nikoli ni končana, da ima nešteto življenj, kot jih ima domišljija. Vsak knjižni epilog je le uvod v naslednjo zgodbo. Ko se zaprejo vrata ene zgodbe, se odpre okno naslednje.

Anton Brlan

MLADI, BRANJE IN KNJIŽNICA – IZKUŠNJE BIBLIOTEKARJEV*

V prispevku podajam praktične izkušnje bibliotekarjev pri delu z mladimi, osredotočam pa se na tri področja: mentorstvo, izvajanje projekta *Rastem s knjigo* in informiranje mladih uporabnikov o gradivu knjižnice. Močan poudarek dajem izvajanju projekta *Rastem s knjigo*, ker se ravno tu na najbolj neposreden način srečujemo z mladimi bralci, jih navdušujemo za branje in jim predstavljamo naše delo. Nizanje izkušenj bibliotekarjev poteka v luči iskanja novih pristopov in ustreznih rešitev, ko gre za pridobivanje in na nek način soustvarjanje mladih bralcev, občasna polemičnost teksta pa želi spodbuditi k novim refleksijam in razpravam o vzgajanju mladega bralca, ki naj postane redni obiskovalec knjižnice. Čeprav je tekst usmerjen v bibliotekarsko stroko in nagovarja v prvi vrsti strokovne sodelavce s tega področja, išče dialog tudi s pedagoško dejavnostjo.

The article brings practical experience of librarians in work with the young, focusing on three spheres: mentorship, implementation of the *Growing up with a book* project, and giving information to young users on library materials. A major part of my attention is dedicated to the implementation of the project *Growing up with a book*, as it is within this project where our most direct contacts with young readers take place, where we present them our work and enhance their fondness of reading. Librarians gather experience through search of new approaches and adequate solutions when attracting and kind of co-creating of young readers are in question; the occasionally controversial nature of the present text strives to contribute to new reflections and discussions on education of young readers who should become regular library visitors. Although my writing is primarily intended for librarianship and librarians, it is also trying to establish a dialogue with pedagogic activity.

Uvod

Simpozij *Od Pise do Nase*: mladi in mladi odrasli v knjižnici nosi po mojem mnenju prav posrečen naslov, saj simbolično poudarja ustvarjalnost, vedoželjnost in raziskovalni duh mladega človeka, vse pa postavlja v kontekst knjižnice, ki naj bi predstavljala močno podporo pri njihovem razvoju. V prispevku želim predstaviti opažanja bibliotekarjev, ki se pri svojem delu srečujemo z mladimi, z njimi delimo lastne bralne izkušnje, spodbujamo k branju in jim pomagamo pri iskanju literature.

* Prispevek s simpozija *Od Pise do Nase* (gl. str. 59).

Z njimi se srečujemo kot mentorji, kadar opravljajo prakso v kateri od naših enot, vključujemo pa jih tudi v različne delavnice in projekte. Bogate izkušnje sodelovanja z mladimi delim na tri področja:

1. Mentorstvo
2. Projekt rastem s knjigo
3. Informacije

So plod večletnega sodelovanja z različnimi izobraževalnimi institucijami in strokovnih diskusij s sodelavci. Z izrazom »mladi« razumem predvsem mladostnike in mlade odrasle osebe obeh spolov, stare od 15 do 29 let, ki se s knjižnico srečujejo preko različnih projektov, bodisi da so naši redni bralci ali pa opravljajo študentsko prakso v kateri od naših enot. So zahtevna in občutljiva populacija, ki odrašča v času informacijske dobe, ko so računalniki in mobilni telefoni nuja, nekaj samoumevnega; to dejstvo močno vpliva na njihov odnos do knjižnice in branja. Če sem malce provokativen, mladi knjižnice, kakršno smo poznali v preteklosti, niti ne potrebujejo ali pa jo potrebujejo v bistveno manjši meri, kot si zaposleni v tej ustanovi predstavljamo. Knjiga, ki je bila vseskozi nepogrešljiv spremljevalec izobraževalnega procesa, vse bolj izgublja svojo primarno vlogo, saj jo nadomeščajo raznovrstne podatkovne baze, e-knjige, Wikipedia in številni portali, ki ponujajo hitre in mnogokrat le instant informacije o iskani temi. Postavljeni smo pred izziv, kako mlade zopet tesneje povezati s knjigo, s kakovostnim branjem in kako jim z ustreznimi informacijami ponuditi dostop do kakovostnega gradiva, ki ga potrebujejo pri svojem izobraževanju. Izziva se lotevamo na različnih področjih.

1. Mentorstvo

Nanaša se na izvajanje mentorstva študentom bibliotekarstva. Ti vsako leto v mesecu marcu opravljajo redno študijsko prakso in ker smo največja splošna knjižnica v Sloveniji, tudi mi dobimo enega ali več praktikantov. Sestavimo jim pester program prakse, v katerem spoznajo vse naše glavne enote, skupne službe in servise Centra za vseživljenjsko učenje. Spoznajo tudi delo informatorjev in evidence izposoje, urejajo gradivo. Program iz leta v leto izpopolnjujemo in prilagajamo tekočim dejavnostim knjižnice, kar pomeni, da praktikante aktivno vključimo npr. tudi v inventuro ali v opremljanje gradiva. Sodelujejo še na srečanjih bralnih skupin, strokovnih predavanjih, letos smo jih povabili tudi na simpozij *Od Pise do Nase*. Na ta način jim želimo zagotoviti čim širše strokovno usposabljanje, predvsem pa seznanjanje s knjižnično dejavnostjo, saj skozi prakso spoznajo konkretno delo knjižničarja oziroma bibliotekarja. Zagotovo pri delu z njimi pridobimo povsem drugačne izkušnje kot pri delu z mlajšo populacijo, pri čemer mislim dijake srednjih strokovnih šol in gimnazij. Interes za naše delo je pri študentih na praksi na precej višji ravni, saj gre pri njih za spoznavanje poklica, za katerega se izobražujejo. Praktikanti svoje dnevne izkušnje skrbno beležijo v dnevnik, ki ga mentorji vsakodnevno pregledujemo. Pri tem ne smem pozabiti dobrega sodelovanja z Oddelkom za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti, ki študente pošilja na študijsko prakso in njihovo delo spremlja tudi preko dnevniških zapiskov.

Projekt Rastem s knjigo (RSK)

Projekt Rastem s knjigo, ki ga organizira Javna agencija za knjigo RS skupaj Zdrženjem splošnih knjižnic, poteka že več let, leta 2010, ko so vanj vključili še dijake srednjih šol in gimnazij, pa smo se projektu pridružili tudi bibliotekarji MKL. Naši kolegi z mladinskih oddelkov so sicer v projektu sodelovali že od samega začetka, vendar tokrat podajam predvsem izkušnje, ki smo jih v knjižnici pridobili v okviru izvajanja s srednješolskimi skupinami. O samem projektu RSK na spletni strani JAK RS zasledimo naslednje informacije:

»Rastem s knjigo« je nacionalni projekt spodbujanja bralne kulture. Z njim skušamo osnovnošolce in srednješolce motivirati za branje mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev ter jih spodbuditi k obiskovanju splošnih knjižnic.

Projekt je Ministrstvo za kulturo začelo izvajati v šolskem letu 2006/2007, najprej zgolj za osnovne šole. Javna agencija za knjigo Republike Slovenije ga je začela voditi ob ustanovitvi leta 2009. Izvajamo ga v sodelovanju s splošnimi knjižnicami, slovenskimi osnovnimi in srednjimi šolami, osnovnimi šolami s prilagojenim programom, zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter osnovnimi in srednjimi šolami v zamejstvu (Avstrija, Madžarska, Italija).

Sodelujemo tudi z učitelji, ki poučujejo slovenščino v t. i. sobotnih šolah (Amerika, Avstralija), pri dopolnilnem pouku v tujini (Belgija, BiH, Srbija, Hrvaška, Francija idr.) in v Evropskih šolah (Bruselj, Luksemburg, Frankfurt idr.).

Cilji nacionalnega projekta »Rastem s knjigo« so:

- spodbujati dostopnost kakovostnega in izvirnega slovenskega mladinskega leposlovja,
- promovirati vrhunske domače ustvarjalce mladinskega leposlovja,
- spodbujati bralno motivacijo šolarjev in njihov obisk splošnih knjižnic,
- motivirati založnike za večje vključevanje sodobnih slovenskih piscev v založniške programe za mladino ter povečevanje deleža izdanega izvirnega slovenskega mladinskega leposlovja.

Povezava: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>

Samo v letu 2016 smo trije bibliotekarji Knjižnice Otona Župančiča, ki delamo na projektu RSK, sprejeli 60 srednješolskih skupin. Naše bogate izkušnje želim v tem prispevku predstaviti predvsem z vidika promocije branja in razvoja bralne kulture. Mladim interes za branje in knjižnico kot institucijo s prehodom v srednjo šolo precej upade, izjema so praviloma dijaki, ki imajo kar dobro razvito osebno bralno kulturo in pridobljene vseživljenjske bralne navade. Prehod iz branja slikanic, kratkih zgodbic in krajših mladinskih leposlovnih del na zahtevnejši nivo, ko mladi bralec posega po leposlovnih delih za odrasle in strokovnem gradivu, pri marsikom vodi v upad branja. Razlogov za to je več in so med seboj kompleksno povezani, vendar nekateri očitno izstopajo:

- razvoj mobilnih telefonov in računalnikov, predvsem pa socialnih omrežij
- vključevanje v številne šolske in obšolske dejavnosti
- pestra ponudba glasbenih in športnih dogodkov
- (ne)sposobnost koncentracije za branje, sploh po napornem učenju
- učna snov v srednjih šolah in gimnazijah postane v primerjavi z osnovno šolo veliko obsežnejša
- mladi so navajeni hitrega pridobivanja informacij preko spleta, branje knjige pa jim predstavlja zamudno opravilo

– v virtualnem svetu veliko pove fotografija; branje je naporno opravilo, ker moramo ob tekstu razmišljati

Lahko bi našteli še več razlogov, a je bolj smiselno razmišljati o načinih, kako pri mladih zopet spodbuditi interes za branje. Eden od teh je gotovo projekt Rastem s knjigo, pri katerem mladim obiskovalcem predstavimo tudi knjižnico in njeno dejavnost. Na kratko se sprehodimo čez celoten knjižnični sistem v Sloveniji, potem pa jih podrobneje seznanimo z Mestno knjižnico Ljubljana in servisi Centra za vseživljenjsko učenje. Predstavimo jim UDK sistem, nato pa se posvetimo pogovoru o branju, ob katerem naletimo na zelo različne odzive. Včasih mlade pogovor o tem dolgočasi, večkrat pa obogatijo debato z zanimivimi mnenji in pripombami, ki so za nas lahko dragocena izkušnja. Njihov način razmišljanja nam odkriva tudi njihove želje in razočaranja. Večkrat nas mladi presenetijo s poznavanjem zahtevnejših leposlovnih del in s svojim poglobljenimi odzivi nanje.

Eno najlepših presenečenj sta bili za nas dijakinji iz dveh različnih skupin srednješolcev, ki sta se preizkusili tudi v pisanju. Kot avtorici krajših mladinskih proznih del sta s svojim razredom in z nami delili svoje poglede na pisateljstvo ter branje. Takih pogovorov se resnično veselimo, saj nas dodatno motivirajo za razvijanje bralne kulture med mladimi. Niso pa vse skupine tako zainteresirane za pogovor. Kadar so dijaki nemirni ali pa zdolgočaseni – to se zgodi predvsem takrat, kadar pridejo na obisk po končanem pouku in so že vidno utrujeni – jih poskušamo motivirati s predstavitvijo kakšnega zanimivega leposlovnega dela, ob katerem spregovorimo tudi o različnih vrstah branja. Z dijaki gimnazijskih programov se radi pogovarjamo o razlikah med umetniško in trivialno literaturo. Ko želimo mlade bralce navdušiti za razmišljujoče branje, izpostavimo tudi t. i. problemske mladinske romane in romane za odrasle. Želimo si, da mladi bralci ne bi posegali samo po obveznem domačem branju, ampak bi v branju prepoznali pomembne priložnosti za osebno duhovno rast, razvoj intelektualnih sposobnosti in tudi za zabavo. Tako branje je posledica človekove osebne odločitve zanj; spodbujanje te odločitve pa je za bibliotekarje del poklicnega poslanstva. Pri izvajanju projekta RSK namenjamo v knjižnici veliko pozornost tudi sodelovanju z mentorji oziroma profesorji, ki dijake pripeljejo. Plodnejše kot je sodelovanje, več ima lahko posamezna skupina od obiska knjižnice. Profesorji nas opozarjajo na zahtevnost posameznih skupin, del vsebinskega sklopa pa opravijo že sami na šoli, zato izvedbo obiska prilagajamo. Usklajevanje datumov in ure včasih predstavlja pravi organizacijski problem, saj RSK izvajamo v naši večnamenski dvorani, kjer se vsak dan zvrstijo številni dogodki, dvorana pa je v popoldanskem času zasedena že za več mesecev vnaprej. Kljub temu smo doslej z veseljem sprejeli vsako skupino, ki je želela sodelovati z nami.

Izkušnje kažejo, da dijaki pozorneje sledijo predstavitvam ter v njih tudi aktivno sodelujejo, če jih profesorji na obisk ustrezno pripravijo. Spoštljiv odnos do knjižnice in knjižnega bogastva je eden od temeljnih ciljev, ki ga želimo doseči s projektom RSK. Argumenti, ki bodo mlade spodbujali k branju zahtevnejšega leposlovja v smislu priložnosti, bodo morali biti podprti ne le z dobrimi zgledi, temveč tudi z organiziranjem dogodkov, na katerih bodo mladi pridobili pozitivne izkušnje o tem, kar jih učimo.

3. Informacije

Dijake na predstavitev RSK večkrat vprašamo, ali pri svojem izobraževanju potrebujejo tudi splošno knjižnico. Nema lokrat dobimo odgovor, da pravzaprav ne, ker jim podatki s spleta povsem zadoščajo, morda obiščejo še šolsko knjižnico. Bibliotekarji se zato upravičeno sprašujemo, kako pripeljati to populacijo v knjižnice, kako jim ponuditi bogastvo, ki se skriva v našem gradivu. Trenutna situacija kaže, da dijaki v večini primerov ne obiskujejo knjižnic iz nekega osebnega interesa, temveč predvsem zato, ker jih v to »sili« šola. S tem mislim na pisanje seminarskih nalog in referatov, pri katerih razen podatkov s spleta potrebujejo vsaj nekaj knjižnih virov strokovne literature. Leposlovje je pri tej populaciji kar precej zapostavljeno. Ko vprašamo dijake, kaj in koliko berejo, večkrat dobimo hudomušen odgovor, da predvsem podnapise na televiziji. Kako vzpostaviti ustrezen dialog z mladimi, kako vzbuditi v njih željo po branju, ki presega šolske okvire, in kako jim potem pomagati pri izboru ustrezne literature, je seveda velik strokovni izziv. Bibliotekarji informatorji lahko z dobrim poznavanjem knjižničnega fonda svetujemo mladim uporabnikom, vendar ti zahtevajo drugačen pristop, kot ga imamo do starejših uporabnikov, ki imajo praviloma že izoblikovane bralne navade in okus in jim ni nerodno postavljati vprašanj o gradivu.

S strokovnimi sodelavci se strinjamo, da so potrebni nujni ukrepi, s katerimi bi povečali obisk srednješolske mladine. Čeprav z nastopom študija mladi spet pogosteje zahajajo v knjižnice, to ne sme biti razlog našega čakanja. Za mlade smo sicer lahko zanimivi z našo spletno ponudbo (npr. naša spletna stran, Facebook profil, Instagram profil in podobno), a zanima nas predvsem fizični obisk. Pogrešamo njihov samoiniciativni pristop, zanimanje za literaturo, ki ni na seznamih obveznega branja. Situacijo rešuje bogat izbor mladinskega leposlovja, kjer izstopa izposoja gradiva s področja fantastike. Tudi t. i. *problemke* znajo navdušiti mlade, vendar je celotna izposoja navedenega gradiva daleč pod našimi željami in pričakovanji.

Ko iščemo nove načine in pristope, s katerimi bi mlade privabili v knjižnico, ugotavljamo, da je pomemben dejavnik tudi ustrezen prostor, ki bi ga morala imeti vsaka večja knjižnica. Tu mislimo na prostor, kjer bi se mladi lahko družili na različnih delavnicah, krožkih in bralnih skupinah, kjer bi se lahko pogovarjali. Celo v naši knjižnici, ki je ena največjih v Sloveniji, težko najdemo kotiček, kjer je npr. dovoljeno glasno govorjenje. Knjižnice bi torej morale imeti nekakšna središča za mlade (v naši knjižnici smo ga nekoč že imeli in je dobro opravljalo svoje poslanstvo).

Nanizal sem nekaj rešitev, o katerih teče debata verjetno tudi v drugih knjižnicah po Sloveniji, vsi pa iščemo načine, kako te rešitve izpeljati v praksi. So del naših strateških načrtov, a prevečkrat ostanejo le na papirju. Ne glede na možnosti in finančna sredstva, ki jih imamo na razpolago, da mlade zopet pripeljemo v knjižnico, pa je v prvi vrsti pomemben naš osebni pristop do obiskovalcev. Bibliotekarji smo poklicani, da s prijaznim in strokovnim pristopom pomagamo mladim pri iskanju gradiva in drugih aktivnostih in jim tako omogočamo nadaljevanje pozitivne izkušnje s knjižnico.

SKOZI KNJIGE K POGOVORU O STAROSTI

Sodobna družba se bolj kot kadarkoli prej sooča s problemi staranja populacije, starostnih bolezni, sprejemanja staranja in medgeneracijskega dialoga. Gre za problematiko, ki se bistveno dotika tudi mladih.

V projektu »Skozi knjige k pogovoru o starosti«, ki je v letu 2016 potekal pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO, smo z mladimi dialog o starosti in staranju odprli z branjem kvalitetnih knjig na temo staranja, starosti in starejših. Literarna dela so ponudila ogledalo družbenemu stanju ter prostor za identifikacijo in odprla kompleksna vprašanja. Tako razprti dialog se je nato razvil v izobraževanje o bioloških vidikih staranja, v medgeneracijski dialog in pogovor o etičnih vidikih družbenega sožitja med generacijami. Projekt smo zasnovali kot pilotni projekt, s katerem smo želeli preizkusiti možnosti, ki jih ponuja interdisciplinarni pristop oziroma povezovanje literature, znanosti in filozofije.

Contemporary society is more than ever before facing the problems of population ageing, ageing diseases, acceptance of ageing and intergenerational dialogue. All these problems also concern the young.

In the course of the project "Through books to talking about ageing", which in the year 2016 took place within the frame of the Slovenian National Commission for UNESCO, a dialogue with the young on age and ageing was raised, bringing into focus quality books on age, ageing and elderly people. Literary works provided a mirror to the society and space for identification, as well as opened up complex issues. The thus started dialogue then evolved into education on the biological aspects of ageing, into intergenerational dialogue and discussion of ethic aspects of social coexistence between generations. The project was conceived as a pilot project with the purpose of testing the opportunities, offered by interdisciplinary approach and bringing together literature, science and philosophy.

Sodobna družba se bolj kot kadarkoli prej sooča s problemi staranja populacije, starostnih bolezni, sprejemanja staranja in medgeneracijskega dialoga. Gre za problematiko, ki se bistveno dotika tudi mladih, je del njihovega vsakdanjika in bo del njihove prihodnosti. A vzgojitelji in skrbniki težko spregovorijo o kompleksnih problemih, ki pogosto razgrinjajo temačnejše plati življenja. Mladi pa imajo pogosto občutek, da se jih tematika staranja ne tiče; ko so z njo soočeni preko svojih najbližjih, so v težko situacijo postavljeni brez znanja, sovrstnikov, prijateljev in širše družbe, ki bi jim stali ob strani.

V projektu »Skozi knjige k pogovoru o starosti«, ki je v letu 2016 potekal pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO, smo z mladimi dialog o starosti in staranju odprli z branjem kvalitetnih knjig na temo staranja, starosti

in starejših. Literarna dela so ponudila ogledalo družbenemu stanju ter prostor za identifikacijo in odprla kompleksna vprašanja. Tako razprti dialog se je nato razvil v izobraževanje o bioloških vidikih staranja, v medgeneracijski dialog in pogovor o etičnih vidikih družbenega sožitja med generacijami. Projekt smo zasnovali kot pilotni projekt, ki bi raziskal in preizkusil možnosti, ki jih ponuja interdisciplinarno pristopanje k temeljnim temam naše družbe – povezovanje literature, znanosti in filozofije; povezovanje našega vsakdanjika in vsakdanjika otrok s sorodnimi literarnimi svetovi in s kompleksno znanstveno razlago izpostavljenih fenomenov.

Ob zaključku projekta smo to povezavo nadgradili še na konferenci **Skozi knjige k pogovoru o starosti**, na kateri smo gostili vodilne strokovnjake in raziskovalce s področja literature in popularizacije branja, staranja in starostnih bolezni. S prispevki o staranju in starosti so, izhajajoč s svojih področij delovanja, nastopili dr. Tina Bilban (literarna kritičarka in raziskovalka presečišč sodobne znanosti, filozofije in literature, vodja projekta), mag. Tilka Jamnik (strokovnjakinja s področja mladinske književnosti in promotorka branja, glavna sodelavka pri projektu), dr. Dragica Haramija (redna profesorica za predmetno področje mladinska književnost na Univerzi v Mariboru), dr. Maja Bresjanac (redna profesorica na Inštitutu za patološko fiziologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani) in dr. Simon Brezovar (doktor psihologije in specializant klinične psihologije na Nevrološki kliniki v Ljubljani).

Izvedbo projekta in konference so omogočili: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, Inštitut *Nove revije* in Bralnice pod slamnikom, sodelujoče šole (OŠ Vencija Perka, OŠ Marije Vere in OŠ Rodica) ter založbe Miš, Mladinska knjiga, Zala in Malinc.

Tina Bilban in Tilka Jamnik

SKOZI KNJIGE K POGOVORU O STAROSTI

V projektu »Skozi knjige k pogovoru o starosti« smo želeli nagovoriti otroke, da se staranje tiče tudi njih. Pri tem smo k tabuiranim problematikam staranja, starostnih bolezni in smrti pristopili s pomočjo kvalitetnih literarnih del, analizo prebranih del pa povezali z vsakodnevnimi izkušnjami otrok, znanstveno razlago ter s filozofskim pretresom teh fenomenov.

The aim of the project “Using books to open a dialog about ageing” was to persuade youngsters that ageing is of their concern, because they age, their society ages and their beloved ones often experience severe symptoms of diseases connected to ageing. Possessing knowledge on ageing can help them in all of these situations. However, ageing, ageing diseases and death are taboo topics in our society. In the project, we first engaged youngsters in a dialog about ageing by using quality literature. Later, we related the motifs presented in the literature with children’s everyday experiences and complemented them with scientific explanation and philosophical reconsideration of ageing, death and therewith connected phenomena. The project enabled us to analyse different interdisciplinary activities, where knowledge from different fields, for example from literature studies and biology, complements each other. Interdisciplinary activities not only enabled us to present a more com-

plex depiction of reality, but also to enthuse more children – those primarily interested in reading as well as those primarily interested in life sciences. Thus, we did not only use books to sparkle interest in ageing, but, also ageing to sparkle interest in books.

1 Kaj nam literatura pove o družbenem odnosu do staranja, starosti in smrti?

Literatura s kompleksnimi svetovi, ki jih ustvarja pred bralcem, ni nikoli le ogledalo zunanjega, družbenega dogajanja, je pa vedno tudi to. Bolj ali manj zavedno avtor v literarno delo vpenja dele svojega življenjskega sveta, katerega bistven del je njegovo družbeno okolje. Nenazadnje, ko govorimo o izdanih in javno dostopnih literarnih delih, avtor ni edini deležnik, ki določa nabor in način prikaza elementov našega sveta, prikazanih v literaturi – pogosto je pri tem bistvena vloga urednika, založnika, morda tudi ilustratorja ali prevajalca, skratka mreže v družbo vpetih deležnikov, katerih odločitve so pogojene tudi z družbeno klimo, okusom in pričakovanji.

Bistvo literarnega ogledala družbi je prav njegova kompleksnost. V literarnem delu ni noben element a priori izpostavljen ali izoliran zaradi same narave ali konteksta sporočanja. Vsak element se kompleksno povezuje z drugimi, stopa z njimi v določena (hierarhična?) razmerja, ki med drugim odražajo tudi avtorjevo (preko njega in/ali ob njem pa tudi širše družbeno) razumevanje njihove vloge in pomena – na primer odnose med znanstvenimi, filozofskimi, religioznimi, ljudskimi itn. pogledi na določeno problematiko.

Vse to še toliko bolj velja za otroško in mladinsko književnost. Ker je v otroški in mladinski književnost avtorjevo izrekanje manj hermetično in bolj neposredno, pridejo osebna/družbena mnenja bolj do izraza. Pomembno vlogo ima tudi ilustracija, ki poglobi prostor, na katerem se lahko v različnih oblikah zrcali družbena realnost. Nenazadnje ima otroška in mladinska literatura pomembno vzgojno vlogo – otroško literaturo (pred formiranjem tega izraza ali sploh same forme otroške literature pa katerokoli literaturo, brano otrokom) se je skoraj v vseh kulturnih kontekstih dojemalo kot neke vrste kalup, ki svoje bralce aktivno oblikuje in preko njih so-oblikuje prihodnost družbe, kot tako so literaturo npr. razumeli že v stari Grčiji, viktorijanski Angliji in totalitarističnih sistemih 20. stoletja (Platon 2009: 377b, O'Dell 2010; Townsend 2003: 32, Svetina 2011). Danes se pretirano tendencioznost v knjigah za otroke, kjer sta estetska in spoznavna komponenta povsem podrejeni vzgojni noti, obravnava kot znak manj kakovostne knjige, a starši, učitelji in ostali soudeleženci v procesu vzgoje otrok so še vedno pogosto bodisi zaskrbljeni nad kvarnim vplivom nekaterih knjig bodisi navdušeni nad knjigami z dobrim vplivom. Vse to se na primer odraža v zelo polariziranem odzivu laične in strokovne javnosti na izdajo slikanice *In s Tango smo trije* (Wikipedija prosta enciklopedija: And Tango Makes Three 2014; Tuš Špilak 2014), v polemiki ob izboru knjig *Na zeleno vejo* in *Oči* za Cankarjevo tekmovanje v šolskem letu 2011/2012 (Tomažič 2011, Saksida 2014) ali pa v nedavnih pozivih k večji prisotnosti aktivnih, samostojnih deklinskih likov v otroški in mladinski literaturi, ki bodo mladim bralkam ponujali času primerne vzore za njihovo vlogo v družbi (McCabe et al: 2011, Flood 2016).

Analiza prikaza določene teme v otroški in mladinski literaturi nam tako odstre tudi pogled na družbeno razumevanje določene teme pa tudi družbeni odnos do nje,

v kakšni meri in na kakšen način želimo, da se otroci in mladi soočajo s to temo. Za kako družbeno pomembno, težavno in/ali nevarno jo imamo.

Takšen razmislek nas pripelje do vprašanja tabuiranja določenih tem v družbi in (posledično) literaturi. Kot piše Igor Saksida v svojem prispevku *Tabuji v mladinski književnosti* (2014):

Oznaka tabujsko izhaja iz razmerja med književnostjo in družbo; med vrednotami, ki jih bralec prepozna v besedilu, in tistimi, ki jih zagovarja v vsakodnevnem življenju. Tabujsko je to, kar se zdi bralcem v kompleksnem in družbeno pogojenem sprejemanju (doživljanju, razumevanju in vrednotenju) književnih besedil za (mladega) bralca neprimerno ali celo nesprejemljivo, zato je podvrženo bolj ali manj neposredni (samo)cenzuri. Pojmovanje neprimernosti besedil praviloma izvira iz družbenega pojmovanja otroštva: če je za odrasle otroštvo naivno in nedolžno, potrebuje zaščito pred (po njihovo) neprimernimi temami, predvsem pred prikazi spolnosti, nasilja, smrti ipd.

Kot je pokazala analiza prikaza biološkega staranja v otroških in mladinskih slikanicah (Bilban 2014) pa tudi analiza prikaza smrti v otroški in mladinski literaturi (Haramija & Jamnik 2014), so staranje in smrt pa tudi znanost teme, ki so pogosto tabuirane tako v družbi kot tudi v otroški in mladinski književnosti: Starostniki so v slikanicah redko prikazani kot integralen del otrokovega vsakdana, kot del ozadja, konteksta. Bodisi nastopajo v glavnih ali pomembnih stranskih vlogah (npr. v knjigah o babicah, dedkih in njihovih vnučkih) bodisi jih v slikanicah sploh ni. Nadalje so starostniki v slikanicah izjemno redko prikazani kot bolni. Na ilustracijah so sicer prikazani s stereotipnimi starostnimi simboli (npr. sivi lasje, očala, palica), v besedilih pa se avtorji praviloma ne ukvarjajo z njihovim zdravstvenim stanjem. Med vsemi slikanicami (dostopnimi v slovenskem in britanskem arhivu), izdanimi v Sloveniji in Veliki Britaniji med letoma 1990 in 2012, so bile kar 104 britanske slikanice, ki bodisi vključujejo starejše literarne like bodisi se ukvarjajo s tematiko staranja ali starosti, ter 73 slovenskih slikanic, ki ustrezajo tem kriterijem. Med njimi pa so se s konkretnim prikazom bolezni pri starostnikih ukvarjale le tri britanske in dve slovenski slikanici. V tem naboru gre pretežno za starostne bolezni (dve britanski in ena slovenska slikanica), kar se povezuje z ugotovitvijo, da starejši praviloma v literarnih delih ne nastopajo kot del otrokovega vsakdana, kot literarni lik so izbrani le, ko to zahteva izbira teme – npr. obravnava starostnih bolezni. Še bolj zaskrbljujoč je način prikaza. Ta je, v poizkusu poenostaviti, omiliti in/abstrahirati simptome, pogosto napačen: bodisi se dejanski simptomi demence prepletajo z neobstoječimi (*Mile High Apple Pie*) bodisi gre za povsem neustrezen prikaz demence, katere simptomi nihajo med potrebo po hospitalizaciji in popolnim izginotjem simptomov (*Recept za ljubezen*). Podobno je s prikazom procesa umiranja. Smrt je v otroški literaturi sicer razmeroma pogosto prikazana, a je ta prikaz praviloma zelo abstrakten, metaforičen in osredotočen na čas po smrti, na spomine, ki ostajajo. Čas pred smrtjo je prikazan redko, tudi v tem primeru pa je opazen poizkus abstrakcije, omehčanja situacije, ki nemalokrat vodi h kontradiktornosti (*Old Pig*). (Bilban 2014; Haramija & Jamnik 2014)

Kot izpostavljamo avtorji omenjenih prispevkov, se ob sodobni otroški in mladinski književnosti »kaže tabuiziranost smrti v sodobni človeški družbi, ker družba danes ne živi več tako ciklično in povezano kot nekoč« (Haramija & Jamnik 2014: 40), v »družbi vlada strah pred smrtjo, predvsem pred neposrednim soočenjem z realnostjo smrti z vidika fiziologije – usihanja funkcije in propada telesa« (Bilban 2014: 17). Pomanjkljiv je tudi dialog med znanostjo in družbo, kompleksnih predsta-

vitev znanstvenih aspektov je v medijih malo, izogibamo se jih tudi v komunikaciji z otroki in mladimi, kar se kaže tudi v otroški in mladinski literaturi. V strahu pred (pre)kompleksnim znanstvenim opisom realnosti in v strahu pred boleznijo, staranjem in smrtjo, pred katerimi poskušamo zaščititi otroke, se avtorji (verjetno pa tudi uredniki in založniki) tovrstnih tem izogibajo ali pa v želji po omilitvi in poenostavitvi izgubljajo stik z realnostjo. (Bilban: 2014)

2 Projekt Skozi knjige k pogovoru o starosti

Takšno stanje smo želeli preseči s projektom »Skozi knjige k pogovoru o starosti«. Otroke na prehodu iz prve v drugo in iz druge v tretjo triado osnovne šole smo želeli nagovoriti, da se jih staranje tiče. Da se starajo oni sami, pri čemer lahko razumevanje mehanizmov staranja bistveno pripomore h kakovosti njihovega življenja. Da se stara družba, v kateri živimo, še starejša pa bo njihova družba prihodnosti; danes v en glas s sprejemanjem znanja in tehnologije, ki nam omogočata, da podaljšujemo naša življenja in izboljšujemo njihovo kvaliteto, govorimo o problematiki starajoče družbe – dejstvo je, da bo v naši družbi vedno večji delež starejših, od našega znanja in odnosa pa je odvisno, ali to razumemo kot (nemogoče) breme ali pa kot nevtralno dejstvo, morda celo prednost. Nenazadnje se mladi soočajo s staranjem, starostnimi boleznimi in smrtjo preko svojih najbližjih, pri tem pa jim znanje lahko pomaga, da se lažje soočajo s težkimi situacijami, razumejo, da je v takšnih situacijah dobro najti pot do drugih in poiskati pomoč.

Projekt je temeljil na branju izbranih kvalitetnih knjig na temo staranja, starosti in starejših, pogovor o literarnih aspektih prebranega pa smo navezovali tudi na znanosti o staranju, o etičnih in eksistencialnih vprašanjih, o družbenem vsakdanjiku otrok. Pri tem smo poskušali preseči tako tabuiranost staranja in smrti kot kompleksnega znanstvenega pretresa vsakodnevnih tem.

V prvi fazi projekta smo opravili izbor literature za delavnice z učenci. Dela, izpostavljena v predhodnih analizah (Bilban: 2014; Haramija & Jamnik: 2014), smo dopolnili predvsem s sodobnejšimi deli, pri izboru pa upoštevali tudi starost otrok, ki bodo vključeni v delavnice, in dinamiko dela. Glavnino predstavljajo dela, ki so z literarnega vidika prepoznana kot zelo kvalitetna, nekaj je tudi del, ki so z literarnega vidika prepoznana kot dobra ali manj kvalitetna, a se ukvarjajo s tematiko, ki je sicer v literaturi redko obravnavana (starostne bolezni, aktivno staranje), in odpirajo specifične iztočnice za pogovor. Izhajajoč iz ciljev projekta in izbrane literature smo zasnovali izhodiščna vprašanja za vzpostavitev dialoga z otroki in aktivnosti, ki bi se naj odvijale pred branjem in po njem.

Osrednji del projekta – delavnice z učenci – se je odvijal na treh šolah v okviru literarnega festivala *Bralnice pod slamnikom*, ki že več let poteka pod okriljem slovenske nacionalne komisije za UNESCO:

- na OŠ Venclja Perka, Domžale, z dvema skupinama – tretješolci in šestošolci
- na OŠ Rodica, Domžale, s skupino šestošolcev
- na OŠ Marije Vere, Kamnik, s skupino četrtošolcev

2a Delo z učenci v nižjih razredih

V projektu smo sodelovali z dvema skupinama mlajših učencev. Na OŠ Venclja Perka je bil v projekt vključen en razred, pri čemer so v projektu sodelovali vsi učenci iz razreda, v vlogi mentorice je bila njihova učiteljica. Na OŠ Marije Vere pa so bili v projekt vključeni izbrani učenci iz vseh treh paralelk četrtilih razredov, v vlogi mentorice je bila šolska knjižničarka. Delo je bilo razdeljeno na dve srečanja, na drugo smo povabili tudi stare starše otrok.

Za delo z učenci smo izbrali literarna dela, ki so ustrezala dinamiki dela (skupnemu branju in analizi tekom delavnic), tako so v izboru prevladovali slikanice pa tudi daljše ilustrirane pravljice in realistične pripovedi, ki so v arhivu MKL Pionirske, iz katerega smo izhajali pri izboru, opredeljene kot zgodbe.

Prvo srečanje smo posvetili pogovoru o aktivni starosti in medgeneracijskih odnosih. V izboru so prevladovala dela iz anglosaškega literarnega prostora, kjer:

otroke in starejše ljudi zelo pogosto povezuje posebna vez [...] Obe skupini, tako otroci kot starostniki, nastopata kot nasprotje resnemu, realističnemu, delovnemu, prezaposlenemu svetu staršev. Med slovenskimi slikanicami je takšna vez redkejša, najdemo jo predvsem v prevodih slikanic britanskih avtorjev (Whybrow 2008; Foreman 1997, Blake 1998). V izvorno slovenskih slikanicah so babice in dedki navadno prikazani kot »nadomestni starši«. (Bilban: 2014)

V izbor so bila vključena naslednja dela:

- Quentin Blake: *Gospa Trlica in veliki val, Zelena ladja*
- Ingrid in Dieter Schubert: *Gusar Berto*
- Ian Whybrow: *Gregor in dinozavri čofotajo v bazenu, Gregor in dinozavri igrajo nogomet, Gregor in dinozavri*
- Sven Nordquist: *Palačinkova torta, Ko je bil Findus še majhen mucek*
- Antje Damm: *Obisk*
- Sam Usher: *Sneg*

Delo je potekalo v skupinah in je temeljilo na bogatih ilustracijah izbranih del. Učenci so npr. iskali pravilno zaporedje ilustracij ali pa zgodbo k ilustracijam. Ilustracije (npr. ostarelo gospo Trlico, ki deska na valovih, iz slikanice Quentina Blakea) smo vzeli iz konteksta, nato pa otroke postavili pred vprašanja, za koga gre, kaj dela ... Njihove predstave smo nato primerjali z zgodbami iz slikanic. Večinoma so učenci ugotavljali sožitje med otroki in starejšimi, občasno pa jih je presenetila izjemna kondicija starejših. Tako so bili v njihovih pripovedih zelo aktivni liki pomlajeni (dedek iz slikanice Sama Usherja *Sneg* je postal očka), včasih so jim spremenili tudi spol (gospa Trlica je postala gospod Trlica, v drugi različici pa mlajša gospa Trlica, ki ima pač sive lase). Srečanje smo zaključili z igro spomina, kjer so otroci iskali ustrezne pare, ki niso bili identični, temveč so se povezovali na podlagi prebranega oz. prediskutiranega. Spomin je tako omogočil obnovev pridobljenega znanja – na ilustriranih kartah spomina smo izpostavili predvsem tiste dogodke iz zgodb, ki so bili za posredovanje sporočila ključni. Vključili smo tudi par sličic, ki metaforično prikazuje izgubljanje spomina v višji starosti in tako otroke že napeljali na tematiko, ki naj bi jo obravnavali na drugem srečanju.

Dogovorili smo se, da v času do naslednjega srečanja otroci narišejo svoje stare starše v akciji in preberejo katero od obsežnejših literarnih del za samostojno branje ali branje po poglavjih v razredu:

- Ivona Brezinova: *Bombonček za dedija Edija*
- Miha Mate: *Babica v supergah*
- David Walliams: *Babica barabica*
- Dim Zupan: *Hektor in zrela hruška*

Na drugo srečanje čez približno mesec dni so prišli tudi stari starši, starejši sorodniki ali prijatelji, pa tudi starši otrok. Uvodoma so otroci predstavili svoje risbe starih staršev v akciji. Večina starih staršev, sodeč po ilustracijah otrok, hodi na sprehode/na pohode in vrtnari, mnogi pa se z otroki udeležujejo tudi pri skupinskih športih. Ilustracija, predvsem pa pogovor ob ilustraciji, se je izkazala za zelo dober uvod v medgeneracijsko srečanje, ki je povezal obe srečanja pa tudi šolsko in domače delo. Ob predstavljanju slik so stari starši dobili občutek, o čem smo se pogovarjali na prvem srečanju, slike so povezale domači svet s šolskim, staranje, kot ga vsakodnevno doživljajo, s pogovorom o starosti.

Tudi tokrat so vstop v pogovor predstavljala literarna dela. Izhajali smo iz del, ki obravnavajo odnos do starejših in njihovo bogastvo za družbo, in del, ki se ukvarjajo s starostnimi boleznimi:

- Reeve Lindbergh: *Babica moja pogosto pozabi*
- Katarina Kesič Dimic: *Človek ne spomni se*
- Lela B. Njatin: *Zakaj je babica jezna*
- Ida Mlakar: *O kravi, ki je lajala v luno*
- *Pšenica najlepši cvet*, slovenska ljudska

Delo v skupinah je temeljilo na tekstu; stari starši so delali skupaj z otroki, pri tem pa uporabljali različne tehnike skupnega branja (stari starši so brali otrokom ali pa so otroci brali starim staršem). Ob tekstih so se nato pogovarjali in poskusili odgovoriti na vprašanja, ki so služila zgolj kot vodilo za predstavitev. Delo je potekalo v mešanih skupinah otrok in starejših, skupno branje in reševanje pa se je izkazalo tudi kot odličan povezovalac dveh generacij. Nekateri stari starši, kot so pojasnili na delavnicah, z otroki pogosto berejo, pri drugih pa je bralno srečanje predstavljajo unikatno izkušnjo skupnega branja.

Sledil je biološki kviz o staranju. Formo kviza smo izbrali iz več razlogov: kviz je omogočil interaktivno izobraževanje na temo biološkega staranja. Po vsakem vprašanju smo s pomočjo slik, grafičnih prikazov ipd. razložili, zakaj je določen odgovor pravilen. Vprašanja so bila izbrana tako, da se je spletla zgodba o znanstvenih uvidih v staranje, od tega, kdo se stara in zakaj, preko staranja družbe do simptomov normalnega staranja in starostnih bolezni. Kviz se je izkazal tudi kot dober krepilec medgeneracijskih vezi. Otroci in starejši so tekmovali v mešanih skupinah, se med seboj posvetovali ... Nenazadnje je kviz prevzel tudi vlogo indikatorja splošnega poznavanja staranja – ugotovitve, kakšne so splošne predstave o staranju, in poznavanje znanstvenih spoznanj o procesu, ki se tiče nas vseh, so koristile tako nam (kot indikator stanja v družbi), kot udeležencem, ki so lahko s pomočjo kviza ugotovili, kaj o staranju vedo, kje pa se njihovo znanje konča. Odzivi na prepoznani primanjkljaj v znanju so bili različni, nekateri udeleženci bi

si želeli lažjih vprašanj, drugi pa so želeli aktivno pridobiti več znanja in so se na nas obrnili z vprašanji, kje ga lahko pridobijo.

2b Delo z učenci v višjih razredih

Delo s starejšimi učenci (šestošolci na OŠ Venclja Perka in na OŠ Rodica) je bilo razdeljeno na tri srečanja. Na prvem srečanju smo učencem predstavili namen projekta, pogovarjali smo se o pomenu razumevanja starosti, vlogi starostnikov v družbi ... Otrokom smo razdelili tudi prvi paket knjig. Izbrane knjige za starejše učence so namreč predstavljala obsežnejša dela: fantazijske in realistične romane ter daljše ilustrirane povesti. Knjige smo razdelili na dva sklopa, vsak udeleženec projekta pa naj bi prebral vsaj eno delo iz vsakega sklopa. Knjige so brali izmenično (en sklop knjig na eni šoli, drugega na drugi, nato smo sklopa obrnili).

Prvi sklop knjig je bil osnovan okoli del:

- Marijon Hof: *Pravila treh*
- Yumoto Kazumi: *Nepričakovani konec poletja*

Knjigi kompleksno razpirata odnos mladih in družbe do staranja, starostnikov, starosti in smrti. Sta vrhunski literarni deli, ki razpirata teme, kot so: komu pripada odločitev o starostnikovih zadnjih dnevih, temo osamljenosti v starosti, posebne vezi med otroki in starejšimi in podobe starajočega se telesa. Gre za v družbi, pogosto pa tudi v literaturi, tabuirane teme, ki jih izpostavljeni literarni deli izjemno uspešno razpirata. Osrednji dve knjigi smo dopolnili s knjigami, ki obravnavajo predvsem odnos med mlajšimi in starejšimi, npr. vnuki in starimi starši:

- Eoin Colfer: *Vilijeve težave*
- Augustin Fernandez Paz: *Ime mi je Skywalker*
- Mandy Hager: *Dragi Vincent*
- Miha Mate: *Babica v supergah*
- Maria Parr: *Tonja iz Hudega brega*
- David Walliams: *Babica barabica*

Srečanje, ki je temeljilo na branju knjig iz prvega sklopa, smo pričeli tako, da smo z gesli MKL Pionirske (glej seznam literature) učencem osvežili spomin o prebranem in načeli razgovor o knjigah.

Sicer pa je bilo srečanje osnovano kot pogovor o knjigah, ki so ga usmerjali tudi otroci, glede na teme in motive, ki so jih ob branju najbolj nagovorili. Na junijskem srečanju na OŠ Rodica smo pogovor dopolnili še z besedno premetanko na temo prebranih knjig, ki je otroke spodbudila k samostojnemu pogovoru v manjših skupinah.

Drugi sklop je vseboval knjige, ki se ukvarjajo s temo starostnih bolezni:

- Ivona Brezinova: *Bombonček za dedija Edija*
- Arto Paasilina: *Na lovu za spomini*
- Katarina Kesič Dimic: *Kradljivka spominov*

in aktivne starosti:

- Roald Dahl: *Charlie in veliko stekleno dvigalo*
- Roald Dahl: *Čarli in tovarna čokolade*
- Roald Dahl: *Kavlež Ifla*

- Jonas Jonasson: *Stoletnik, ki je zlezel skozi okno in izginil*
- Arto Paasilina: *Dedu za petami*

Na srečanje, ki je temeljilo na branju knjig iz drugega sklopa, smo povabili tudi stare starše, starejše sorodnike ali prijatelje otrok. Krajšemu pogovoru o prebranem je sledil kviz o biološkem staranju. Tudi pri starejših učencih se je kviz izkazal kot dobro orodje za informiranje, saj sodelovanje otroke spodbudi k sledenju. Otroke so zanimale utemeljitve pravih odgovorov predvsem tam, kjer se je večina odločala za napačen odgovor. Tako se je znova pokazalo, da je prepoznanje neznanja smiseln korak na poti k pridobivanju znanja.

3 Sklepne ugotovitve

Interdisciplinarni projekt se je izkazal kot zanimiv in uspešen način promocije branja. V okviru projekta, katerega namen presega branje in analizo prebranega, smo za branje navdušili tudi tako imenovane nebralce. Tako so se na povabilo k sodelovanju na srečanjih z mlajšimi bralci odzvali številni stari starši, ki sicer z otroki, kot so povedali sami, redko berejo, na delavnicah so nato brali skupaj z vnuki in »iskali odgovore« na vprašanja, ki so usmerjala njihovo bralsko izkušnjo. Morda smo s tovrstnim projektom na srečanje privabili tudi tiste starše, stare starše in starejše sorodnike, ki so se odzvali vabilu na medgeneracijsko druženje in pogovor o temi, ki se bistveno dotika njihovega vsakdanjika, ki pa se morebiti vabilu na bralno srečanje, v primeru, ko doma redko ali sploh ne berejo z vnuki, ne bi odzvali. Odziv na vabilo je bil pri mlajših učencih na OŠ Venclja Perka, kjer je sodeloval celoten razred, namreč izjemen, s povprečno enim gostom do dveh gostov na vsakega učenca. S pozitivno bralsko izkušnjo smo morda spodbudili tudi skupno branje doma.

Podobna opažanja so sledila delavnicam s starejšimi učenci. Medtem ko so ob začetku projekta mentorji (knjižničarji in učitelji) izrazili nekaj dvomov, ali bodo tudi tako imenovani oklevajoči bralci ali nebralci v dveh mesecih prebrali po dve knjigi, se je tekom projekta izkazalo, da je projekt pomembno nagovoril prav to skupino bralcev. Ti so se najpogosteje sicer odločali za krajša, ilustrirana dela, a so jih do naslednjega srečanja praviloma prebrali in bili pripravljene pridobljeno znanje aplicirati na pogovor o staranju. Po drugi strani nekaterim bolj zagnanim bralcem, ki so se odločali za obsežnejša in težavnejša dela, med drugimi bralskimi aktivnostmi ni vedno uspelo prebrati izbranih del. Interdisciplinarni projekt, ki povezuje različne aspekte človeškega spoznanja, od literature do znanosti in filozofije, se je tako izkazal tudi kot projekt, ki k sodelovanju pritegne raznolike skupine bralcev, tudi oklevajoče bralce, ki jih promocije branja pogosto ne zaobjamejo. Pot tako ni vodila le od knjig k pogovoru o starosti, temveč tudi od pogovora o starosti h knjigam.

Predvsem pri mlajših bralcih, kjer je bil odziv starejših gostov na druženje v razredu izjemen, se je medgeneracijsko druženje ob knjigah izkazalo kot zelo dobra iztočnica za vzpostavitev pozitivnega odnosa med generacijami in skupnega pogovora o temah, ki se tičejo obeh generacij. Pri tem sta se kot zelo dobri povezovalni orodji izkazala tudi risanje babic in dedkov v akciji skupaj s predstavljanjem risb in kvizom kot aktivno, tekmovalno sodelovanje med mlajšimi in starejšimi. Izbrane

strategije za delo s slikanicami, tako tiste na osnovi ilustracij kot tiste na osnovi besedil, so se izkazale kot privlačne in učinkovite, otroke so navdušile za sodelovanje, ki so ga sprejeli kot igro, hkrati pa omogočile želene rezultate – poglobljen pogovor o nekaterih s staranjem in starostjo povezanih vprašanjih. Skupno branje in pogovor otrok in starih staršev se je potrdilo kot uspešno in prijetno. Pri mlajših učencih, kjer smo sodelovali z dvema različno sestavljenima skupinama (celoten razred in izbrani učenci), se je kot uspešnejše izkazalo sodelovanje s celotnim razredom, več je bilo povezovanja med učenci, dialoga, sodelovanja in dopolnjevanja. Mentorica je sodelovanje v projektu vključila v učni proces in program, projekt se je tako nadaljeval tudi izven delavnic. V skupini, sestavljeni iz izbranih učencev četrtil razredov, so nam učenci sicer nekajkrat postregli z bolj sofisticiranimi odgovori – npr. z ugotovitvijo, da se knjige starajo, a so praviloma nesmrtni –, a so dejavnosti ostajale na individualni ravni oz. na ravni manjših skupin, učenci so bili manj zagnani in so projekt v manjši meri sprejeli za svojega.

Kviz o biološkem staranju je presenetljivo pokazal, da je kljub vedno večji prisotnosti tematike staranja v medijih znanje otrok in tudi starejših o staranju zelo pomanjkljivo. Kot problematična so se izkazala predvsem vprašanja, ki bi zahtevala razumevanje znanstvenega ozadja oz. kompleksnosti staranja – tako so vse skupine vedele, da zdravila za demenco ni, kar polovica pa jih ni vedela, kaj demenca je. Med možnimi odgovori:

- Upadanje sposobnosti možganov (na primer spomina, razumevanja, orientacije), ki zelo vpliva na naše vsakodnevne aktivnosti.
- Normalno upadanje sposobnosti možganov, ki ga lahko opazimo pri vseh starejših ljudeh.
- Nenadna izguba spomina in drugih možganskih sposobnosti, ki se pojavi pri starejših ljudeh po okužbi z demenco.

se jih je tako večina odločala za tretji odgovor (in ne za pravilni prvi odgovor). Izkazalo se je, da ne le mlajši, temveč tudi starejši pri odgovarjanju na vprašanja ne iščejo celovitega smisla posameznih možnih odgovorov, temveč posamezne besedne zveze (npr. izguba spomina v primeru vprašanja *Kaj je demenca?*).

Učenci so bili sposobni znanje iz knjig povezati z vprašanji o biološkem staranju, pri tem se je pogovor o znanstvenih vidikih staranja izkazal tudi kot zanimiv alternativen način za preverjanje bralnega razumevanja, nekateri učenci, ki sicer niso bili pripravljeni obsežneje samostojno razglabljati o prebranih delih, so dogodke iz prebranih del (npr. *Bombonček za dedija Edija*) hitro povezali z glavnimi simptomi demence, kar nam je odprlo tudi vrata za pogovor o literarnem delu.

Pri črpanju novega znanja iz prebranih del so bili mlajši učenci, ki so se v splošnem pri kvizu nekoliko bolje odrezali, uspešnejši od starejših učencev. Na podlagi logike njihovega razmišljanja in njihovih komentarjev ob podajanju odgovorov, sklepamo, da so starejši učenci bolj obremenjeni z informacijami, ki jih že imajo (te so pogosto napačne ali zavajajoče), in z družbenimi predsodki. Prav tako pogosteje iščejo odgovor, ki naj bi ga od njih pričakovali, ne pa odgovora, za katerega bi menili, da je pravilen. Nasprotno mlajši učenci pogosteje bolj neposredno izhajajo iz pridobljenega znanja. Večkrat se je izkazalo, kako močno se pri otrocih usidrajo informacije, ki jih črpajo iz literarnih del, ko skupaj z literarnimi liki podoživljajo dogajanje, se z njimi identificirajo ... Pri tem je bistvena natančnost in smiselnost takšnih informacij. Čeprav ne gre za znanstvena dela, lahko kontradiktorne predsta-

ve bistveno vplivajo na otrokovo razumevanje realnosti, saj so otroci pogosto zelo natančni bralci. Tako nas je skupina mlajših učenk, ki je vztrajala, da demenca je nenadna izguba spomina, opozorila, da v delu *Človek ne spomni se* avtorica piše, da je babica nenadoma zbolela in zato odšla v dom za ostarele, v nadaljevanju pa deključine obiske pri babici zaznamuje predvsem babičina napredujoča demenca. V realistični zgodbi, katere namen je primarno terapevtski, saj avtorica, sicer specialna pedagoginja, natančno izriše simptome demence, predvsem pa deključino soočanje z babičino demenco, avtorica nikjer ne trdi, da gre pri demenci za nenaden pojav simptomov demence, je pa v svojem opisu bolezni, ki babico glavne junakinje Katke pripelje v dom za ostarele, izrazito nekonkretna in je ne razloži od kasnejše natančneje opisanih simptomov demence. Ko posamezne informacije v literarnih delih umanjajo, jih poskušajo mladi bralci nadomestiti z informacijami, ki so na voljo, saj izkušnje iz realnega sveta, ki bi to manjkajoče mesto zapolnila pri odraslih, pogosto še nimajo. Izogibanje konkretnosti lahko mlademu bralcu ponudi izkrivljeno podobo realnosti.

Projekt je pokazal, da je, tako v izobraževalnih ustanovah kot v medijih, potrebnega več pogovora o starosti in staranju, predvsem pogovora, ki se ne ustavlja na površini, ampak proces staranja, mehanizme starostnih bolezni ... tudi razloži. Izkazalo se je, da mlajši učenci mnogo bolj kot starejši vpijajo znanje, posredovano s pomočjo knjig, pogovorov ... Prav zato v letošnjem letu nadaljujemo s projektom, katerega osrednji del so predavanja in delavnice s tistimi mladimi, ki bodo v prihodnosti pomembno vplivali na razumevanje staranja pri najmlajših – z bodočimi vzgojitelji in učitelji.

Viri

Tina Bilban, 2014: Prikaz biološkega staranja v mladinski literaturi: primerjalna analiza slikanic izdanih pol letu 1990 v Sloveniji in Veliki Britaniji. *Otrok in knjiga* 41/91. 5–21.

Quentin Blake, 1998: *Zelena Ladja*. Tržič: Učila International.

Michael Foreman, 1997: *Angelca in skrinja časa*. Tržič: Učila International.

Dragica Haramija & Tilka Jamnik: Smrt kot tabu v mladinski prozi. *Otrok in knjiga* 14/91. 40–48.

Laura Langston, 2005: *Mile-High Apple Pie*. London.

Felicity O'Dell, 2010: *Socialisation through children's literature: Soviet Example*. Cambridge: Cambridge University Press.

Platon, 2009: Država. V: *Platon: Zbrano delo*. Ljubljana: KUD Logos.

Igor Saksida, 2014: Tabuji v mladinski književnosti, kritično branje in Cankarjevo tekmovanje. *Otrok in knjiga* 41/91. 25–35.

Peter Svetina, 2011: *Pionirji na promenadi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Agata Tomažič, 2011: Kdo cenzurira knjige za osnovnošolce. *Pogledi* 19, 28. 9. 2011.

John Rowe Townsend, 2003: *Written for Children: An Outline of English-Language Children's Literature*. Lanham: The Scarecrow Press.

Nina Tuš Špilak, 2014: Queerovski pristop k vzgoji: Primer obravnave pravljice In s Tango smo trije v slovenskih vrtcih. *Družboslovne razprave* 30/75. 65–84.

Wikipedija prosta enciklopedija: zapis o delu And Tango Makes Three: http://en.wikipedia.org/wiki/And_Tango_Makes_Three. Obisk strani 22. 9. 2014.

Ian Whybrow, 2008: *Gregor in dinozavri čofotajo v bazenu*. Tržič: Učila International.

Margaret Wild, 1995: *Old Pig*. London: Penguin Books.

Seznam priporočenih knjig na temo staranja, ki smo jih uporabili v projektu

Seznam je pripravljen s pomočjo Priročnikov za branje kakovostnih mladinskih knjig, ki jih pripravlja Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo pri Mestni knjižnici Ljubljana: <http://www.mklj.si/prirocnik/item/451>

B – primerno za otroke med 3. in 6. letom

1. stopnja – primerno za učence 1., 2. in 3. razredov OŠ

2. stopnja – primerno za učence 4., 5. in 6. razredov OŠ

3. stopnja – primerno za učence 7., 8. in 9. razredov OŠ

Literarna dela, ki smo jih uporabili na delavnicah z mlajšimi učenci

Blake, Quentin: *Gospa Trlica in veliki val* (Prev. Jürgen Kovačič, 1997), *Zelena ladja* (Prev. Andreja Blažič Klemenc, 1998). Ilustr. Quentin Blake. Tržič: Učila,

Damm, Antje: *Obisk*. Prev. Tina Mahkota. Ilustr. Antje Damm. Hlebece: Zala, 2015, 31 str. | C | B- stopnja | [ODLIČNO] | dečki, osamljenost, prijateljstvo, sožitje, starci, strah

Lindbergh, Reeve: *Babica moja pogosto pozabi*. Prev. Tina Bilban. Ilustr. Kathryn Brown. Dob pri Domžalah: Miš, 2015, 21 str. C | B- stopnja | [ZELO DOBRO], pripoved v verzih | babice, bolezn, demenca, starost, vnuki

Kesič Dimic, Katarina: *Človek, ne spomni se*. Ilustr. Taja Sever. Ljubljana: Alba 2000, 2011. (Pišemo, rišemo, beremo slovensko), 32 str. | C | 1. stopnja | [POGREŠLJIVO], terapevtski namen | babice, bolezn, starost

Mlakar, Ida: *O kravi, ki je lajala v luno*. Ilustr. Peter Škerl. Dob pri Domžalah: Miš, 2015, 36 str. | C | 1. stopnja | [ODLIČNO], naslovniško odprta pripoved | delo, drugačnost, glasba, kmetija, konji, krave, ples, starost, umetniki, ustvarjalnost, živali v domišljiji

Njatin, Lela B.: *Zakaj je babica jezna*. Ilustr. Alenka Sottler. Spr. beseda I. Saksida, A. Kogoj. Ljubljana: Center za slovensko književnost, 2011. 40 str. | C | 1. stopnja | [DOBRO], spremna beseda | babice, bolezn, medvedi, starost, živali v domišljiji

Nordqvist, Sven: *Ko je bil Findus še majhen mucek*, Ilustr. Avtor. Prev. Vesna K. Petrič, Radovljica: Didakta, 2001, 2008.

Palačinkova torta, Ilustr. Avtor. Prev. Vesna K. Petrič, Radovljica, Didakta, 2009.

Vik in krik v zelenjavnem vrtu, Ilustr. Avtor. Prev. Vesna K. Petrič, Ljubljana: EPTA, 2002.

Pšenica – najlepši cvet: slovenska ljudska pravljica. Ilustr. Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990. (Knjižnica Čebelica; 312), 16 str. | C | 1. stopnja | ljudsko slovstvo, nova izdaja, velike tiskane črke | kralji, kruh, očetje, sinovi, starost, žito

Schubert, Ingrid; Schubert, Dieter: *Gusar Berto*. Prev. Louise Kroon Žitko. Ilustr. Ingrid Schubert, Dieter Schubert. Ljubljana: Filargo, 2014, 28 str. | C | B- stopnja | [ZELO DOBRO] | gusarji, morje, prijateljstvo, pustolovščine, starci, starost, strah

Usher, Sam: *Sneg*. Prev. Miha Sužnik, Mateja Črv Sužnik. Ilustr. Sam Usher. Hlebee: Zala, 2015, 34 str. | C | B- stopnja | [ODLIČNO] | dedki, domišljija, igra, sneg, vnuki, zabava, zima, živalski vrtovi

Whybrow, Ian: *Gregor in dinozavri*. Prev. Matej Juh. Ilustr. Adrian Reynolds. Tržič: Učila International, 2006, 26 str. | C | B- stopnja | velike tiskane črke | babice, igrače, problem najmlajših

Gregor in dinozavri čofotajo v bazenu. Prev. Matej Juh. Ilustr. Adrian Reynolds. Tržič: Učila International, 2008, 25 str. | C | B- stopnja | velike tiskane črke | babice, igra, igrače, vnuki

Gregor in dinozavri igrajo nogomet. Prev. Matej Juh. Ilustr. Adrian Reynolds. Tržič: Učila International, 2009, 25 str. | C | A- stopnja | velike tiskane črke | dinozavri, igra, igrače, nogomet

Březinová, Ivona: *Bombonček za dedija Edija*. Prev. Diana Pungeršič. Ilustr. Eva Mastniková. Dob pri Domžalah: Miš, 2015. (Prva zorenja), 74 str. | C | 1. stopnja | [ODLIČNO], za pogovore o knjigah | Alzheimerjeva bolezen, bolezni, dedki, demenca, družina, pomoč, starci, starost, vnuki

Matè, Miha: *Babica v supergah*. Ilustr. Samo Jenčič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015. (Pisanice), 146 str. | P | 2. stopnja | [ZELO DOBRO], humor, ponatis, za oklevajoče bralce | babice, obutev, vnuki

Walliams, David: *Babica barabica*. Prev. Milan Dekleva. Ilustr. Tony Ross. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014, 255 str. | P | 2. stopnja | [ZELO DOBRO] | babice, bolezni, prijateljstvo, pustolovščine, smrt, tatvine, vnuki

Zupan, Dim: *Hektor in zrela hruška: zgodba nekega Hektorja*. Ilustr. Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika, 2011. (Hektor), 56 str. | C | 1. stopnja | [ODLIČNO], humor, knjiga je del nanizanke | hišni ljubljenci, psi, smrt, živali v domišljiji

Literarna dela, ki smo jih uporabili na delavnicah s starejšimi učenci

Colfer, Eoin: *Vilijeve težave*. Prev. Andrej Hiti Ožinger. Ilustr. Tony Ross. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008. (Pisanice), 84 str. | P | 2. stopnja | humor | dečki, dedki, težave

Dahl, Roald: *Charlie in veliko stekleno dvigalo*. Prev. Mate Dolenc. Ilustr. Dunja Kofler. Verze prev. J. Stabej. Ljubljana: Mladika, 1994, 132 str. | P | 2. Stopnja

Dahl, Roald: *Čarli in tovarna čokolade*. Prev. Milan Dekleva. Ilustr. Quentin Blake. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003. (Pisanice), 164 str. | P | 2. stopnja | nov prevod, nova izdaja | dečki, družina, hrana, zlorabe

Dahl, Roald: *Kavlež iflA*. Prev. Brane Ažman. Ilustr. Quentin Blake. Ljubljana: Epta, 2000, 63 str. | C | 1. stopnja | o avtorjih | hišni ljubljenci, ljubezen, sosedje, starci, starost

Fernández Paz, Agustín: *Ime mi je Skywalker*. Prev. Barbara Pregelj. Ilustr. Miha Hančič. Spr. beseda Barbara Pregelj. Medvode: Malinc, 2015, 94 str. | C | 1. stopnja | [ODLIČNO], o avtorjih, simbolična pripoved, spremna beseda | berači, brezdomci, dekllice, drugačnost, nezemljani, prijateljstvo, revščina, sočutje

Hager, Mandy: *Dragi Vincent*. Prev. Nataša Grom. Spr. beseda Žiga Valetič. Dob pri Domžalah: Miš, 2015. (Zorenja +), 245 str. | M | 3. stopnja | [ODLIČNO] | dekleta, družina, Irska,

ljubezen, mladostniki, osamljenost, samomor, sestre, slikarstvo, stiske, umetniki, Vincent van Gogh (1853–1890), žalovanje

Hof, Marjolijn: *Pravila treh*. Prev. Katjuša Ručigaj. Spr. beseda Sara Lozej. Dob pri Domžalah: Miš, 2015. (Zorenja), 132 str. | M | 3. stopnja | [ODLIČNO], spremna beseda, za pogovore o knjigah | dedki, družina, Islandija, smrt, starci, starost, svoboda, vnuki

Jonasson, Jonas: *Stoletnik, ki je zlezel skozi okno in izginil*. Prev. Nada Grošelj. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016.

Kesič Dimic, Katarina: *Kradljivka spominov*. Ilustr. Nina Rupel. Spr. beseda Blanka Kores Plesničar. Ljubljana: Alba 2000, 2011, 120 str. | P | 3. stopnja | [DOBRO], spremna beseda, terapevtski namen | bolezni, dedki, prijateljstvo, starost

Paasilinna, Arto: *Na lovu za spomini*. Prev. Jelka Ovaska. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014.

Dedu za petami. Prev. Jelka Ovaska. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006.

Parr, Maria: *Tonja iz Hudega brega*. Prev. Darko Čuden. Ilustr. Jure Engelsberger. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014, 232 str. | P | 2. stopnja | [ODLIČNO], humor | deklince, družina, pomoč, prijateljstvo, skrivnosti, sosedje, vragolije

Yumoto, Kazumi: *Nepričakovan konec poletja*. Prev. Nina Golob. Dob pri Domžalah: Miš, 2009. (Zorenja), 196 str. | M | 3. stopnja | o avtorjih | mladostniki, prijateljstvo, smrt, starci, strah, žalovanje

Simon Brezovar

MED ZDRAVIM STARANJEM IN DEMENCO Psihologovi razmisleki o starajočih se možganih

Staranje v številkah: kje smo in kam gremo

Politika in zdravje prebivalstva imata bržkone veliko skupnega in sta med seboj tesno povezana. Od (zdravstvene) politike je v veliki meri odvisno, kolikšen delež proračunskih sredstev bo namenjen obravnavi določene bolezni oziroma zdravstvenega problema. Zdravje prebivalstva pa po drugi strani povratno (posredno ali neposredno) vpliva na finančno stanje države. Kljub temu da se prekrivanje med politiko in zdravjem kaže na številnih področjih, pa je verjetno prav staranje eno tistih, ki mu je v zadnjem času namenjene daleč največ pozornosti. Rezultati številnih epidemioloških raziskav kažejo, da se bo v prihodnjih 40 letih v modernem svetu število ljudi, starejših od 65 let, podvojilo (Harada in sod., 2013). Do leta 2050 naj bi bilo več kot dve milijardi ljudi, starejših od 65 let. Zaradi nizke rodnosti, podaljšane pričakovane življenjske dobe ter velike migracije mladih delavcev naj bi bila najbolj na udaru vzhodna Evropa (poročilo ZN, 2015).

Starajoča populacija pravzaprav ne predstavlja toliko zdravstvenega problema kot socialni problem. Z drugimi besedami, staranje seveda ne predstavlja bolezenskega stanja, lahko pa predstavlja velik socialni problem, v kolikor se politika na spremenjeno demografijo ustrezno ne odzove. Seveda pa je lahko v določenem

odstotku ljudi tudi staranje patološko in takrat govorimo o bolezenskem staranju. Patološki obliki staranja, ki posameznika pomembno ovira pri opravljanju vsakodnevnih opravil, pravimo demenca. Poznamo več različnih vzrokov za pojav demence, najpogostejši in tudi najprepoznavnejši je Alzheimerjeva bolezen (Kirshner, 2004). O demenci govorimo takrat, kadar je zadoščeno naslednjim štirim kriterijem: predhodno normalno kognitivno funkcioniranje, disfunkcija večjega števila kognitivnih procesov, okrnjeno neodvisno funkcioniranje v vsakodnevnih situacijah ter prisotnost organskega korelata, s katerim je mogoče pojasniti kognitivni upad (Kirshner, 2004).

Demenca seveda prizadene v prvi vrsti bolnike, a vse prevečkrat je spregledana stiska svojcev oziroma skrbnikov, ki za te bolnike skrbijo. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije zneso zdravljenje in skrb za bolnike z demenco več kot 555 milijard letno, kar je dober procent bruto domačega proizvoda (WHO, 2012). Pričakujemo, da se bo število bolnikov z demenco do leta 2050 potrojilo (porast s 35 milijonov na 115 milijonov) (WHO, 2012). Nekatere države so uspele ta problem dobro identificirati in se ga tudi resno lotiti. Tako je nekdanji britanski premier David Cameron označil demenco kot enega največjih zdravstvenih problemov za Veliko Britanijo, hkrati pa je predlagal tudi skupni (evropski) boj proti demenci. Rezultat so bila številna delovna srečanja, na katerih so bile sprejete smernice glede obravnave demence.

Podatki za Slovenijo so primerljivi z evropskimi podatki. Število bolnikov z demenco narašča, posledično naraščajo tudi stroški. Med vsemi možganskimi boleznimi je pri nas demenca na osmem mestu, s slabimi 30.000 bolniki. Po stroških je demenca na petem mestu, vendar pa je potrebno poudariti, da je glede na neposredne nezdravstvene stroške demenca na samem vrhu. V to kategorijo so umeščeni stroški ali poraba materialnih sredstev na račun bolezni (npr. stroški socialnih služb, namestitve bolnikov, neformalna oskrba, bivanje v domovih starejših občanov). Ocena posrednih stroškov demence (npr. odsotnost z dela, zgodnje upokojevanje) sicer ni znana, a glede na ameriške statistike lahko sklepamo, da bi morali biti tudi ti stroški nezanemarljivi (Bon in sod., 2013). Omeniti velja še to, da bo v bodočnosti demenca še posebej prizadela države z nizkim prihodkom. Številne pridružene bolezni (npr. visok srčni pritisk, holesterol, sladkorna bolezen tipa II idr.) predstavljajo namreč dodatno tveganje za pojav demence, prav te bolezni pa se z večjo verjetnostjo pojavljajo v državah z nižjim prihodkom.

Zdravo staranje ni demenca

Zgoraj sem že omenil, da je potrebno zdravo staranje nujno ločevati od demence. Še ne tako dolgo nazaj, a vseeno mnogo let po tem, ko je A. Alzheimer prvič opisal Alzheimerjevo bolezen, so mnoge ljudi, ki so izkazovali simptome demence, označili za senilne in za bolezensko staranje niso želeli slišati. Šele v zadnjih letih, ko ozadje demence mnogo bolje razumemo, znamo dobro ločevati zdravo staranje od bolezenskega. Da pa lahko bolje razumemo bolezensko staranje, je potrebno poznati nekaj osnovnih zakonitosti normalnega staranja možganov in miselnih sposobnosti. Naši možgani seveda niso od rojstva do smrti enaki. Živčne celice rastejo približno do dvajsetega leta, potem doseže rast plato, pri približno 25. letu pa se začne njihova masa počasi manjšati (Dowling, 2004). V večini primerov gre seveda za

počasno in zelo postopno upadanje števila nevronov, ki ga ne bomo občutili še vrsto let. Vseeno pa bomo lahko sčasoma opažali, da na določenih področjih nismo več tako učinkoviti, kot smo bili npr. v dvajsetih ali tridesetih letih. V prvi vrsti ljudje vzporedno s staranjem postajamo počasnejši pri obdelovanju informacij. Slabša postaja tudi naša pozornost, pri čemer staranje najbolj vpliva na kompleksne vidike pozornosti. To z drugimi besedami pomeni, da bomo imeli težave predvsem pri nalogah, ki zahtevajo deljeno ali selektivno pozornost, medtem ko bomo pri enostavnejših nalogah še vedno enako učinkoviti. S staranjem se poslabšuje kvaliteta delovnega spomina, kar se kaže v težavah pri manipuliranju z več informacijami hkrati. Staranje vpliva tudi na to, da smo manj fleksibilni in da težje načrtujemo kompleksne aktivnosti. Na področju jezika pričakujemo večje spremembe šele po 70. letu. Te se kažejo predvsem v težavah pri iskanju besed, sam besednjak pa je lahko ohranjen še tudi v pozno starost.

Ena najpogostejših težav, o kateri poročajo starostniki, je gotovo slab spomin. Kljub temu se velja zavedati, da staranje ne prizadene vseh spominskih procesov v enaki meri. Starostniki imajo težave predvsem s spontanim priklicem (»Kaj ste si zapomnili s seznama besed?«), navedbo vira (»Kje sem že to slišal?«) ter propektivnim spominom (»Kaj moram narediti jutri?«). Po drugi strani starost manj prizadene prepoznavanje (»Kaj ste si zapomnili od zelenjave?«), časovno umeščanje dogodkov (»Najprej smo šli v kino, nato v ZOO.«) ter proceduralni spomin (»Vozim kolo.«) (Harada in sod., 2013).

Zavedati se je potrebno, da kljub vsem navedenim spremembam, ki jih starost prinese, v veliki večini posamezniki lahko še vedno povsem samostojno funkcionirajo. Morda so pri nekaterih opraviilih potrebne manjše modifikacije ali oporne točke (npr. več beleženja stvari, glasnega branja ipd.), vendar so lahko ljudje še vedno povsem samostojni. Šele ko je samostojno funkcioniranje pri vsakodnevnih aktivnostih pomembno ovirano in se težave poslabšujejo, začnemo govoriti o patološkem staranju oziroma demenci. Čeprav govorimo daleč največ o Alzheimerjevi bolezni kot primarnem vzroku za demenco, se je potrebno zavedati, da obstaja množica različnih dejavnikov ali bolezni, ki lahko povzročijo demenco. Drugo najpogostejšo obliko demence predstavlja frontotemporalna demenca, poznamo tudi demenco z Lewyjevimimi telesci. Demenca se pogosto pojavlja pri Parkinsonovi bolezni. Ne smemo pozabiti, da lahko nastane demenca tudi kot posledica možganskih kapi ali hudih travmatskih poškodbah (Kirshner, 2004). Upad pri demenci je res najpogosteje povezan s pešanjem spomina, a lahko se pojavi tudi na drugih področjih (npr. jezik ali govor, pozornost, izvršilne sposobnosti).

Zgodnja diagnostika in preventiva

V zadnjem času se pri obravnavi demenc zelo poudarja zgodnja diagnostika. Raziskave so namreč pokazale, da se v naših možganih številne spremembe zgodijo že mnogo let prej, preden jih dejansko občutimo oziroma zaznamo s psihološkimi testi. Jack in sodelavci (2013) v svojih študijah prikazujejo, kako je mogoče v likvorju (tekočini, ki obliva možgane) že vrsto let pred Alzheimerjevo boleznijo zaznati spremembe v proteinih tau in amiloid beta. Prav tako lahko že precej pred klinično manifestacijo bolezni opazimo spremenjeno aktivnost možganov ter strukturne spremembe možganov. Tako lahko z veliko stopnjo gotovosti že pred samim

pojavom bolezni napovemo, kateri posamezniki bodo zboleli za Alzheimerjevo boleznijo in kateri ne.

Zgodnja diagnostika sicer sproža določene etične pomisleke, a ima vseeno tudi vrsto koristnih posledic. V prvi vrsti ima zgodnejša diagnostika in posledično zdravljenje večjo verjetnost za pozitiven odziv na terapijo. Ljudem, ki jih v bodočnosti čaka demenca, poznavanje realnega stanja omogoča sprejemanje pomembnih življenjskih odločitev. Zgodnejša diagnostika omogoča tudi natančnejšo diagnozo, pomaga pa tudi zdraviti reverzibilne vzroke kognitivnega upada (Kennard, 2006). Alzheimerjeva bolezen je seveda zelo kompleksna bolezen, ki je ni mogoče pojasniti zgolj z enim samim vzrokom, zato tudi zgodnejša diagnostika zaenkrat še ni 100 % natančna. Pričakujemo pa lahko, da bo natančnost v prihodnje vse večja.

V zaključku tega prispevka bi rad spregovoril še nekaj malega o preventivnih dejavnikih zoper demenco. Vprašamo se lahko, ali so določeni posamezniki bolj nagnjeni k demenci kot drugi. Študije so že pokazale, da je izraženost določenih alelov na posameznih genih povezana s tveganjem za Alzheimerjevo bolezen (predvsem se omenja APOE4 gen), vendar pa so modernejše študije uspele povezati verjetnost za nastanek demence tudi z drugimi dejavniki. Med dejavniki, ki so nespremenljivi, k verjetnosti za pojav demence še posebej prispevajo: starost (zlasti po 65. letu), družinska zgodovina, Downov sindrom, blaga kognitivna motnja. Med spremenljive dejavnike za nastanek demence pa umeščamo: prekomerno pitje alkohola, kardiovaskularne faktorje tveganja, depresijo, sladkorno bolezen, kajenje in motnje spanja (Harrada in sod., 2013). Rezultati številnih študij so pokazali, da tako miselna kot tudi fizična aktivnost znižujeta verjetnost za pojav demence. Obe vrsti aktivnosti prispevata k večji možganski oziroma kognitivni rezervi, ki pomagata posameznikom odložiti nastanek demence. Povsem nova študija, predstavljena na nedavni konferenci Svetovnega združenja za nevroznanost, je pokazala, da so imeli številni 90-letniki z izjemnimi spominskimi sposobnostmi v možganih zelo izraženo patologijo, kakršna je značilna za bolnike z Alzheimerjevo boleznijo. Kljub predispozicijam za Alzheimerjevo bolezen se torej bolezen pri teh posameznikih ni nikoli razvila (Geula, 2017).

Zaključna misel

V zadnjih 20 letih nam je uspelo priti do številnih pomembnih spoznanj, ki nam omogočajo razumevati tako zdravo kot tudi patološko staranje bolje kot kadarkoli prej. Pričakujemo lahko, da se bo naše razumevanje zahvaljujoč številnim svetovnim iniciativam in novim metodam samo še izboljšalo. Vsekakor pa bo v bodoče pomembno dodatno okrepiti sodelovanje vseh deležnikov: tistih, pri katerih staranje ne poteka normalno, tistih, ki se s starostjo profesionalno ukvarjamo, ter tistih, ki snujejo politiko za čim lepši vsakdan vseh starostnikov.

Literatura

- Jure Bon in sodelavci, 2013: *Stroški možganskih bolezni v Sloveniji v letu 2010* 82. 165–175.
- Chengis Geula (2017): *Elderly discovered with superior memory and Alzheimer's pathology*. Predstavljeno 14. novembra na konferenci SfN

Caroline N. Harada, Marissa C. Natelson Love in Kristen Triebel, 2013: *Normal Cognitive Aging* 29/4. 737–752.

J. Jack in sodelavci, 2013: *Tracking pathophysiological processes in Alzheimer's disease: an updated hypothetical model of dynamic biomarkers* 12/2. 207–216.

Malcolm Kennard, 2016: *Importance of Early Diagnosis in Alzheimer's Disease*. Pridobljeno 20. 9. 2011, s http://alzheimers.about.com/od/diagnosisissues/a/early_diagnosis.htm.

Howard Kirshner, 2002: *Behavioral Neurology: Practical Science of Mind and Brain*. Boston: Butterworth-Heinemann

Poročilo Združenih narodov, 2015: *World Population Aging*. Pridobljeno 7. 5. 2017, s: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf

Svetovna zdravstvena organizacija, 2012: *Dementia: a public health priority*. Sneto 3. 5. 2017 s: http://www.who.int/mental_health/publications/dementia_report_2012/en/

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Doroteja Čebular

SPodbujanJE BRANJA BESEDIL V PRVEM RAZREDU S POMOČJO PROJEKTA »BERIMO«

Sistematično opismenjevanje otrok se v Sloveniji začne v prvem in nadaljujejo v drugem razredu osnovne šole. Vzporedno poteka razvijanje zmožnosti začetnega branja. V nadaljevanju šolanja učenci razvijajo pridobljene veščine branja in pisanja ter urijo in izboljšujejo tehniko branja in pisanja. Otrokom smo v razrednem knjižnem kotičku ponudili raznovrstno literaturo, obiskovali so tudi knjižnico, v razred smo povabili različne ljudi, ki so učencem brali in spodbujali njihovo zanimanje za knjige. Za branje smo otroke skušali motivirati z zbiranjem deteljič, pri čemer so imeli pomembno vlogo starši. Za pridobivanje podatkov, kaj o vlogi učitelja oziroma šole pri branju v prvem razredu menijo starši, smo uporabili anketni vprašalnik, sestavljen iz vprašanj odprtega tipa in vprašanj s prostimi odgovori.

Children's systematic acquisition of literacy starts in the first class of elementary school and continues into second class. Parallel to this the ability of elementary reading is being developed. In further schooling children are strengthening the acquired skills of reading and writing, as well as practising and improving the technique of reading and writing. In a specially arranged book corner in classroom children were offered diverse literature, daily at their disposal, they were visiting library, and were visited by different persons, who read to them, thus enhancing their interest in literature. Children were even collecting four-leafed clover as a means of reading motivation. Parents had an important role in motivation. At the first parents' meeting they were informed about the project and their ensuing task. Children now read books together with parents, make summaries and write them down. School initiatives are often insufficient, so we tried to ascertain parents' opinion on the role of teacher and school in reading in the first class. To gather data we used questionnaire, comprising open type questions and questions with free answers, where respondents themselves formulate and write down answers.

1 Uvod

Razvijanje pismenosti, ki poteka sistematično in vodeno s predšolskimi otroki in z učenci prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja, je v povezavi z načeli, cilji in izvedbo začetnega opismenjevanja, tema, ki zahteva teoretski razmislek in kritično presojanje obstoječih kurikularnih rešitev. Sklope učnih ciljev oz. vsebin in didaktične pristope presojamo glede na sposobnosti in interese otrok ter cilje in standarde

znanja, ki jih določa veljavni učni načrt. Otrokom se ponudi možnost branja različne literature, vendar se ob tem vprašamo, ali naj berejo karkoli. V sodobnem času je na knjižnem trgu ogromno raznovrstne literature, ki je zelo različne kakovosti, zato je vloga dobrega mentorja, ki mlademu bralcu svetuje in ga usmerja, še kako pomembna. (Saksida, 2010)

Branje v šoli je najučinkovitejše sredstvo za usvajanje znanja ne le pri slovenščini, temveč pri vseh predmetih. Učitelj ima pomembno nalogo, da učence seznanji z učnimi strategijami, s katerimi iz danih informacij v učnem gradivu znajo razbrati bistvo. Za uspešno razvijanje bralnih učnih strategij (Pečjak, 1995) je potrebno dodatno izobraževanje učiteljev na tem področju, programi za spodbujanje branja pri učencih in učiteljih ter skrb, da so v knjižnici dostopni različni in kakovostni viri za bralno poučevanje.

Za spodbujanje branja so najpomembnejši naslednji vplivi:

- učitelj kot dober bralni model (sam veliko bere, bere učencem, se pogovarja o prebranih vsebinah, poudarja, kako branje bogati življenje ...)
- razredna knjižnica
- možnost izbire kakovostnega bralnega gradiva
- pogovori in druženja, povezana s knjigami
- prejšnje izkušnje otrok, povezane s knjigami in njihovimi vsebinami
- bralne spodbude (nagrade – predvsem za manj uspešne bralce) (Pečjak, 1995).

Učenci so lahko notranje ali zunanje motivirani za delo, učenje in branje. Notranje motiviran je učenec takrat, kadar ima sam željo po učenju brez instrumentalnega namena v ozadju. Notranjo motivacijo je težko ločiti od navidezno nasprotno zunanje motivacije: pri tej gre za spodbudo za učenje, ki izhaja iz okolja oz. se v okolju oblikujejo razlogi, ki sprožijo dejavnost in zagotavljajo vztrajanje v njej. Poleg različnih virov motivacije so prav cilji dejavnosti pomembni pobudniki, ki sprožajo učno vedenje in ga uravnavajo do izpolnitve (Jurišević, 2006).

2 Kaj je bralna motivacija?

Vedno večjo strokovno pozornost vzbuja motivacija za branje, ki je ključna sestavina pismenosti. Nekateri strokovnjaki jo vidijo kot neločljiv del celotne bralne učinkovitosti in jo tudi povezujejo z učno motivacijo.

V šoli pojmujejo bralno motivacijo kot del bralne učinkovitosti in jo tudi opredeljujejo kot skupek delovanja kognitivnih, metakognitivnih in motivacijskih dejavnikov, ki se potem izražajo v branju posameznika. V času otrokovega razvoja gre za prepletanje različnih dejavnikov in njihovo spreminjanje (Pečjak, Bucik, Gradišar, Peklaj, 2006).

Motivacija za branje je mnogovrstna, saj otroci niso splošno motivirani ali nemotivirani, ampak so motivirani na različne načine in za različne bralne vsebine. Na različne motivacijske strategije, ki jih uporabljajo odrasli, se različne skupine otrok različno odzivajo. K posameznim skupinam je potrebno pristopiti z različnimi strategijami: cilj staršev, vzgojiteljev in učiteljev je razvijati zavzetega bralca, v njem vzbuditi interes za branje, pozitiven odnos do branja in s tem povečati bralno aktivnost in bralne spretnosti. Strokovnjaki poudarjajo pomen motivacije za branje na bralno aktivnost in bralne dosežke. Učinek branja pri otrocih naj bi bilo ugodje,

zadovoljstvo nad novimi spoznanji (Bucik, 2003). Obstaja velika povezanost med motivacijskimi dejavniki med branjem v prostem času in branjem v šoli. Učenci, ki se navdušujejo nad branjem leposlovja in drugih bralnih zvrsti v prostem času, so bolj motivirani za branje v šoli, kot je branje umetnostnih besedil in branje, ki je v funkciji učenja. Raziskave kažejo, da se dejavniki razlikujejo glede na vrsto bralnih gradiv, starost in spol učencev ter njihove bralne izkušnje (Pečjak, Gradišar, 2002), a hkrati so za branje potrebni trud, vztrajanje in želja. Vse to vodi k vprašanju o bralni motivaciji, ki je hkrati rezultat bralne izkušnje in napovednik prihodnjih bralnih spretnosti in posameznih dosežkov (Bucik, 2009).

Interes lahko opredelimo kot posameznikovo osebno značilnost, ki se sčasoma razvije in je razmeroma stabilna in dolgotrajna nagnjenost. Navadno gre za povezanost s povečanim znanjem in pozitivnimi vrednotami in čustvi do nekega področja, predmeta oz. dejavnosti. Posameznik razvije svoj osebni bralni interes takrat, ko postane branje zanj užitek in se veseli vsakega stika s knjigo. Interes nima samo pomembne vloge za branje, ampak tudi usmerjevalno moč v vsakdanjem življenju. Pomembno je, da usmerjevalno moč interesa izkoristimo pri razvoju interesa za branje. Če izkoristimo interes za branje z drugimi interesi, bomo k branju pritegnili tudi otroke, ki jih s težavo pritegnemo k skupnemu branju. Primer so otroci, ki imajo v določenem obdobju čisto določene interese, kot je šport. V tem primeru je pomembno, da ga uskladimo z njegovim bralnim interesom: poiščemo različne literarne zvrsti, od zgodbic in pesmic do knjig, ki predstavljajo slavne nogometaše (Bucik, 2009).

3 Projekt »Berimo«

Ob vstopu v šolo se učenci zelo razlikujejo v predznanju. Razlike se pojavljajo predvsem v znanju slovenščine: nekateri otroci imajo višje razvite sporazumevalne zmožnosti, znajo se spretno sporazumevati, poznajo črke ter že berejo in pišejo. Glede na njihovo predznanje in zanimanje je otroke možno in smiselno motivirati za branje in poustvarjanje po prebranem. Otroci, ki zmorejo, se navajajo na samostojno branje.

Cilj projekta je bil izdelati didaktični pristop, s pomočjo katerega bo učitelj v prvem razredu na zanimiv način motiviral učence za branje različne literature. Naloga učitelja je poiskati različne motivacijske oblike dela, s katerimi spodbuja učence k branju in uživanju ob prebiranju knjig. Ugotoviti smo želeli, kako z zunanjo motivacijo izboljšati bralni interes v prvem razredu. V projektu izkoristimo več časa za knjigo in delo s posameznim učencem; želimo mu ponuditi možnost, da se razvije v dobrega bralca. Znati brati je pomembna veščina, ki spada med štiri najpomembnejše sporazumevalne zmožnosti. Pomembno je, da učenci prebrano razumejo; cilj je predstaviti osnovne faze bralnega razvoja in ravni razumevanja. Za učence je pomembno, da se že v začetnem učenju izurijo v branju.

Cilj projekta je tudi motivirati učence za branje ob predpostavki, da gre za prepletanje zunanje in notranje motivacije in da sta obe v sožitju. Vsak učitelj bi se moral zavedati, kako pomembna je večdimenzionalna in raznolika motivacija za branje. Njen cilj je vzbuditi interes, spodbuditi pozitiven odnos do branja, povečati bralne aktivnosti in bralne dosežke ter razviti bralca, ki se počuti sposobnega, sprejema branje kot osebno vrednoto in se zaveda, kako pomembno je branje v vsakdanjem

življenju. Učencem je treba ponuditi raznovrstno bralno gradivo, primerno njihovi starosti, ter možnost izbora, ponujena naj jim bo tudi možnost pogovora o prebranjem, vrednotenja prebranega in priložnost prebiranja različne literature ob različnih situacijah v razredu; zato pripravimo situacije, ki bodo otrokom nudile različne bralne trenutke v različnih prostorih in tudi z drugimi ljudmi.

Učencem smo želeli prikazati svet besed na najlepši možen način, da bi branje postalo njihova želja in nuja. V razredu smo razvili didaktični pristop, s katerim smo vplivali na branje prvošolcev. Ugotoviti smo želeli vlogo odraslih pri spodbujanju bralne motivacije, torej vlogo vzgojiteljev, učiteljev in drugih odraslih. Z različnimi oblikami predstavitev besedil smo dosegli, da so otroci razumeli vsebino prebrane/slišane. Učence smo vzpodbudili za poustvarjanje na osnovi umetnostnih in neumetnostnih besedil. Želeli smo, da bi bila motivacija za branje in pregledovanje različne literature prisotna skozi vse šolsko leto.

V raziskavi smo uporabili kvalitativni raziskovalni pristop. Uporabljena je bila akcijska raziskava, katere namen je bil izboljšati prakso. V raziskavi smo načrtovali niz med seboj povezanih akcijskih korakov, sestavljen iz načrtovanja, akcije inocene doseženega rezultata. Podatke smo zbirali na osnovi anketnega vprašalnika za starše učencev prvega razreda. V vzorec smo vključili 23 učencev prvega razreda 1. osnovne šole Rogaska Slatina. Vzorec je neslučajnostni, izbran namensko glede na potrebe raziskave. Pred začetkom projekta so bili starši seznanjeni s potekom in načinom dela ter cilji didaktičnega pristopa.

Skupaj smo pripravili oglasno desko in bralni kotiček. Najprej smo se pogovorili o pravilih zbiranja deteljic. Za vsako prebrano knjigo dobi učenec en list štiriperesne deteljice. Štiri prebrane in predstavljene knjige oblikujejo štiriperesno deteljico. Učenci ilustrirajo ali zapišejo vsebino prebranega besedila. Obliko in način predstavitve izberejo sami. Sproti nastaja razredna mapa prebrane literature. Raziskava je v prvem razredu potekala skozi vse šolsko leto 2014/15. Učenci so vsakodnevno, ob različnih priložnostih, pripovedovali vsebine knjig. Prebrano literaturo so lahko predstavili sošolcem v razredu ali individualno. V bralnem kotičku so imeli priložnost prebirati različno literaturo in se srečevati z umetnostnimi in neumetnostnimi besedili. Enkrat tedensko so obiskali šolsko knjižnico, kjer so si izposodili knjige za domov in za naš bralni kotiček. V razred smo povabili knjižničarko ter goste, ki so brali oziroma pripovedovali.

Starši so svoje mnenje izrazili v anketnem vprašalniku, s katerim smo želeli ugotoviti:

- kako zunanja motivacija vpliva na spodbujanje branja,
- v kolikšni meri otroci razumejo prebrano besedilo,
- kaj menijo starši o metodi in obliki dela učiteljice pri spodbujanju bralne motivacije.

Za branje in pripovedovanje je učence potrebno motivirati in jih spodbuditi, da se v bralni projekt vključijo vsi, saj se na ta način učijo govornega nastopanja pred skupino in si bogatijo svoje besedišče. Poleg branja doma smo v projekt vključili še druge aktivnosti, ki so povezane z aktivnostmi za spodbujanje bralne motivacije. Na prvem roditeljskem sestanku smo staršem temeljito predstavili cilje in način dela, in sicer korake dela, način beleženja in njihovo vlogo v projektu. Seznanjeni so bili z literaturo, ki je primerna starosti njihovih otrok. Starši so bili pripravljeni sodelovati in spodbujati svoje otroke. Otrokom je bilo prav tako potrebno projekt

predstaviti in jih motivirati za delo, ob katerem bi naj tudi uživali. Spodbudili smo jih, naj zanj poiščejo ime, ki ga bomo uradno uporabljali.

4 Obisk šolske knjižnice

Učenci so skupaj z učitelji obiskali šolsko knjižnico. Prvi obisk knjižnice je za otroke zelo dragocen. Sprejmeta jih knjižničarka in vesela Pika, ki jih seznanj s pravili vedenja v knjižnici oziroma knjižničnim bontonom. Skupaj s Piko si ogledajo knjižnico, posebej prostor, kjer se nahajajo knjige, primerne njihovi starosti. Na igriv način jih Pika želi spodbuditi k branju. Po predstavitvi knjižnice jim knjižničarka prebere pravljico in jih motivira za izposojanje knjig. Učence seznanj tudi z izkaznicami, ki jih bodo potrebovali za izposojanje, in jim pokaže različne vrste knjig: slikanice, enciklopedije ... Posebej se ustavi pri tistih knjižnih policah in »boksih«, v katerih so slikanice, primerne njihovi starostni stopnji. Poda jim natančna navodila za izposojanje, nato pa si vsak učenec izbere knjigo po lastni presoji. Pomembno je, da se učenci kot uporabniki v knjižnici znajo orientirati po prostoru in da jih seznanimo z dejavnostmi, ki jih knjižnica pripravlja zanje.

Postali smo pisatelji

Učencem smo pripravili prazne liste. Z njimi vsak učenec ustvari svojo knjigo. Najprej uredijo naslovnico, nato ilustrirajo svojo pravljico, zgodbo, nekateri jo tudi napišejo. Svoj izdelek predstavijo sošolcem. V razredu smo pripravili bralni kotiček. Ob prebiranju knjig, ki so na voljo, se učenci udobno namestijo in uživajo v družbi prijatelja ali sami. Knjige v bralnem kotičku tedensko zamenjamo.

Priložnostne dejavnosti

Knjigo pogosto beremo v nadaljevanju skozi ves šolski dan. Druge aktivnosti, povezane z branjem, potekajo ob naslednjih priložnostih:

- beremo že zjutraj, da se učenci umirijo in pripravijo na pouk;
- po kosilu je zelo primeren trenutek za nadaljevanje, saj potrebujemo čas, da se naše telo umiri;
- učenci, ki predčasno končajo svoje delo, lahko gredo v bralni kotiček;
- učenci, ki predčasno zaključijo delo, gredo sami v knjižnico in zamenjajo knjige zase ali za kotiček v razredu.;
- učitelj si izmisli pravljico, ki se navezuje na spoznavanje števil,
- učenci spoznavajo raznovrstno literaturo.

Z učenci smo skupaj pripravili načrt projekta. Najprej smo sedli na preprogo in se pogovorili. Povprašali smo jih, na kaj jih spominja kotiček. Na mizici je bilo veliko knjig, njihovi odgovori pa so bili podobni. Vsi so menili, da bodo lahko v kotičku prebirali in listali knjige. Učence smo spodbudili k iskanju imena za naš kotiček. Skupaj smo se odločili, da ga bomo poimenovali »Berimo«. Razložili smo jim tudi, da bodo v kotičku lahko enkrat tedensko knjige sami zamenjali. Predstavili

smo jim njihovi starosti primerne knjige in jih tako seznanili s svojimi pričakovanji glede izbiranja besedil.

Na oglasni deski jih zmeraj pozdravi zajček, ki »zbira« deteljice. Učenci s svojimi starši doma preberejo knjigo, ilustrirajo zgodbico ali zapišejo obnovo. Prebrano besedilo zabeleži na način, ki jim najbolj ustreza. V šoli se odločijo za način predstavitve izbranega besedila. Predstavitve lahko poteka v kotičku ob učiteljevi prisotnosti. Če učenec želi, lahko besedilo predstavi vsem učencem v razredu. Obnova poteka ob ilustraciji, knjigi ali zapisani vsebini. Učencem omogočimo prosto izbiro besedil, prosti način obnove in poljubno predstavitev prebranega besedila.

Učenci dobijo za vsako prebrano knjigo listek, ki predstavlja delček štiriperesne deteljice. Zanimalo nas je, ali bodo deteljice vplivale na število prebranih knjig in spodbujale učence k branju. Učenci so vsakodnevno stali pred panojem in preštevali deteljice. Motivirali so drug drugega in se med seboj spodbujali. V projekt smo vključili tudi starše, ki so brali skupaj z otroki. Učenje branja je zahtevno in obsežno, zato potrebuje otrok, če naj postane bralec za vse življenje, pomoč in spodbude od učiteljev in staršev. Učenci se sami odločajo o načinu obnove prebranega besedila. Besedilo lahko obnovijo znotraj poteka učnih ur, v jutranjem varstvu ali popoldan v času podaljšanega bivanja. Učenec lahko obnovi zgodbico ob ilustraciji ali knjigi le določenemu učitelju (v tem primeru meni) Učenec lista po knjigi ali gleda ilustracijo in zraven obnavlja besedilo. Učenci, ki se odločijo za takšen način pripovedovanja, želijo biti v bralnem kotičku sami z mano in se zelo natančno posvetijo vsebini prebranega besedila. Pripovedujejo zelo doživeto in ob tem neizmerno uživajo. Učenci med pripovedovanjem ne želijo prekinjanja in spraševanja, na morebitna vprašanja odgovarjajo po koncu pripovedovanja.

Nekateri učenci so se odločili za samostojno pripovedovanje izbrane pravljice pred sošolci v razredu. Učenci so po predstavitvi besedila svoj izdelek z imenom in priimkom, naslovom knjige in avtorjem vložili v dnevnik prebranih besedil. Vsakodnevno so prelistali dnevnik in nekateri obnovili pravljico samo ob ilustracijah.

Z otrokovo motivacijo za branje so tesno povezana tudi prepričanja o pomenu in vrednotenju družinskega branja. Otroci spoznajo pomen branja in užitke ob branju najprej v družini, šele nato pri vzgojiteljih, učiteljih in v širši družbi (prim. Pečjak, Bucik, Gradišar, Peklaj, 2006). Z didaktičnim pristopom smo prav tako spodbudili starše, da pomagajo svojim otrokom. Starši so odigrali zelo pomembno vlogo in projekt ocenili spodbudno.

5 Analiza dobljenih anketnih vprašalnikov

Na podlagi odgovorov, pridobljenih s pomočjo anketnega vprašalnika, ki smo ga razdelili med starše, smo želeli ugotoviti vpliv zunanje motivacije na spodbujanje branja, pridobiti mnenje staršev o njihovem sodelovanju, dejavnostih, metodah ter oblikah dela, ki spodbujajo branje. Zanimalo nas je tudi mnenje o naši metodi in obliki dela pri spodbujanju bralne motivacije.

Na vprašanje, kako zunanja motivacija vpliva na spodbujanje branja, smo dobili zanimive odgovore. Starši menijo, da didaktični pristop pozitivno vpliva na motivacijo otrok za branje. Vplival je prav tako na sodelovanje in povezovanje staršev s svojim otrokom in delom v šoli. Zelo pomembno se jim zdi branje različnih besedil že v prvem razredu, saj predstavlja obvezo in hkrati spodbuja

otroke k branju. Menili so, da takšen način branja spodbuja zdravo tekmovalnost, ki jih motivira za branje.

Starše smo povprašali tudi o njihovem sodelovanju, o ustreznih dejavnostih, metodah in oblikah dela za spodbujanje branja v domačem okolju. Starši so sodelovali že s svojim zgledom. Skupaj z otrokom so obiskali knjižnico in izbirali različna besedila. Nekateri so menili, da so preživeli čas s svojim otrokom kakovostno in da so se ob knjigi tudi notranje umirili. S svojimi pristopi so dosegli želen vzgojni cilj: iz vprašalnika je razvidno, da so uporabljali metode pogovora, opazovanja, spodbujanja, pripovedovanja in razlage. Uporabljali so predvsem individualno obliko dela, saj so sami brali svojemu otroku in z njim poustvarjali prebrane vsebine.

Na vprašanje, ali starši podpirajo metode in oblike dela učiteljice za spodbujanje bralne motivacije, smo dobili veliko spodbudnih odgovorov, ki pozitivno ocenjujejo tako projekt kot delo učiteljice. Starši so menili, da so učenci skozi prebiranje besedil spoznali različne pisatelje in ilustratorje, da so razvijali besedni zaklad in krepili svoje bralne navade in bili spodbujeni k nastopanju pred drugimi ali vsaj pred učiteljico. Po mnenju staršev zunanja motivacija deluje kot spodbuda za razvoj notranje motivacije, sam projekt pa kot spodbuda za branje. Starši menijo, da bi bilo s projektom zelo primerno nadaljevati tudi v prihodnjem šolskem letu.

6 Sklep

Projekt smo nadaljevali v šolskem letu 2015/16 in dosegli pozitivne rezultate. Učenci so bili motivirani; nekateri so že v treh mesecih prebrali 16 knjig. V učnem načrtu (2011) je opredeljeno, da naj bi otrok razvijal opismenjevanje do svojega najboljšega obvladovanja te zmožnosti. V našem projektu smo se seveda zavedali, da tako kurikulum za vrtce kot učni načrt za osnovne šole na področju spodbujanja jezikovnega razvoja posameznega otroka/učenca predvidevata splošno veljavno načelo upoštevanja individualnih značilnosti otroka/učenca ter njegovih interesov pri opismenjevanju in branju.

Literatura

Igor Saksida, 2010: Pismenost (naj)majših – dileme, vprašanja, izzivi. *Sodobna pedagogika*, 2010, letn. 61, št. 1. 66–85.

Mojca Juriševič, 2006: *Učna motivacija in razlike med učenci*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Nataša Bucik, 2003: Uporaba različnih strategij kot motivator pogovora o prebranem. *Pogovor o prebranem besedilu: zbornik Bralnega društva Slovenije* (str. 44–55). Ljubljana, 8. september, 2003. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Nataša Bucik, 2009: *Branje za znanje in branje za zabavo: priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju. (str. 17–27). Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Sonja Pečjak, 1995: *Ravni razumevanja in strategije branja*. Trzin: Založba Different.

Sonja Pečjak, Nataša Bucik, Ana Gradišar, Cirila Peklaj, 2006: *Bralna motivacija v šoli: merjenje in razvijanje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Sonja Pečjak, Ana Gradišar, 2002: *Bralne učne strategije*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Učni načrt za slovenščino, 2011: *Program osnovna šola. Slovenščina*. El. knjiga. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport. Zavod RS za šolstvo.

IBBY NOVICE

MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE 2017

Pol stoletja praznujemo 2. april kot mednarodni dan knjig za otroke (1967–2017)

Praznovanje mednarodnega dneva knjig za otroke je predlagala Jella Lepman, soustanoviteljica Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY), na 10. mednarodnem kongresu IBBY, ki je bil v leta 1966 v Ljubljani. Od leta 1967 dalje torej vsako leto 2. aprila – na rojstni dan Hansa C. Andersena – praznujemo mednarodni praznik, s katerim želimo spodbujati ljubezen do branja in mladinskih knjig. Tudi v Sloveniji ga praznujemo že pol stoletja; najprej v okviru tedanje Jugoslovanske sekcije IBBY, od leta 1993 pa na pobudo Slovenske sekcije IBBY.

Praznovanje 2. aprila sofinancira Javna agencija za knjigo.

Poslanica ob 2. aprilu 2017

Vsako leto je druga nacionalna sekcija IBBY sponzor 2. aprila, kar pomeni, da pripravi plakat in poslanico ter ju razpošlje po vsem svetu. Nacionalne sekcije prevedemo poslanico v svoje jezike in gradivo na različne načine uporabimo za promocijo mladinskih knjig in branja.

Letos ju je pripravila Ruska sekcija IBBY, ki je članica Mednarodne zveze že skoraj pol stoletja. Plakat je ustvaril znani ruski umetnik Mihail Fjodorov, poslanico je napisal slavni ruski pisatelj

in pesnik Sergej Mahotin, v slovenščino jo je prevedla Lijana Dejak, dobitnica Sovretove nagrade 2016.

RASTIMO S KNJIGO!

V zgodnjem otroštvu sem rad gradil hišice iz kock in vsakršnih drugih igrač. Namesto strehe pa sem pogosto uporabil otroško slikanico. V sanjah sem zlezal v to hišico, se ulegel na posteljo iz vžigalnice in gledal zdaj v oblake zdaj v zvezdno nebo – vse je bilo odvisno od tega, katera sličica mi je bila bolj všeč.

Prizadeval sem si ustvariti udobno in varno bivalno okolje, s čimer sem

nezavedno upošteval življenjsko pravilo vsakega otroka. In otroška knjiga mi je pri tem zelo pomagala.

Potem sem zrasel, se naučil brati in knjiga je v moji domišljiji bolj kot strehi postajala podobna metulju. Ali celo ptici. Knjižne strani so spominjale na krila in so šelestele. Zdelo se mi je, da se bo knjiga, ki leži na okenski polici, zdaj zdaj skozi odprto okno pognala proti neznanim daljavam. Vzel sem jo v roke, jo začel brati in pomirila se je. Skupaj s knjigo sem potoval v druge dežele in svetove in tako razpiral prostor svoji domišljiji.

Kakšno veselje je držati v rokah novo knjigo! Ne veš še, o čem pripoveduje. Upiraš se skušnjavi, da bi odprl zadnjo stran. In kako lepo diši! Tega vonja ne moreš razčleniti na sestavine: tiskarska barva, lepilo ... Ne, to je prav vonj knjige, vznemirljiv, neponovljiv. Končki nekaterih strani so se zlepile, kakor da se knjiga še ni zbudila. Zbudila se bo, ko jo boš začel brati.

Ti odraščáš, svet okoli tebe pa postaja bolj zapleten. Porajajo se vprašanja, na katera še vsak odrasli ni sposoben odgovoriti. Ti pa moraš nujno s kom deliti svoje dvome in skrivnosti. In tu ti na pomoč spet priskoči knjiga. Najbrž so se mnogi ujeli pri misli: saj to piše o meni! In najljubši junak je na lepem podoben tebi. Enake težave ima in častno jih rešuje. Tale junak pa sploh ni podoben tebi, vendar si ga tako želiš posnemati, biti pogumen in iznajdljiv kot on.

Če kakšen fantek ali punčka reče: »Ne maram brati!«, se mi to zdi smešno. Ker jima ne verjamem. Gotovo tudi jesta sladoled, se igrata, gledata zanimive filme. Drugače povedano, uživata. In branje ni samo delo, vzgoja čustev, razvoj domišljije in celo osebnosti, predvsem je velikanski užitek.

Prav zaradi tega otroški pisateljji sploh pišejo knjige!

Sergej Mahotin

Rodil se je leta 1953 v Sočiju in zdaj živi v Sankt Peterburgu. Diplomiral je na Literarnem inštitutu Maksim Gorki v Moskvi, delal je kot avtor in urednik otroških revij *Leninskie iskry* (Leninove iskre), *Kostjor* (Ogenj) in *Čiž i Jož* (Čizek in jež). Sedaj je urednik otroških programov na Radiu Rusija. Je avtor več kot 20 knjig za otroke ter najstnike in je uveljavljen tudi kot pesnik. Njegova zbirka pesmi za otroke *V kogo ja takoj?* (Po kom sem se vrgel?) je prejela prestižno Maršakovo literarno nagrado, knjiga *Virus vorčanja* (Virus godrnjanja) pa je bila uvrščena na IBBY častno listo 2008.

Mihail Fjodorov

Rojen leta 1941 v Moskvi, leta 1964 je diplomiral na moskovski akademiji za tekstilstvo. Fjodorov je vsestranski umetnik, v življenju je ustvarjal različne umetnosti – slikarstvo, oblikovanje plakatov, grafiko, modo, oblikovanje knjig. Zelo pomembno zanj je tudi ilustriranje, posebno ilustriranje knjig za otroke. Ilustriral je več kot 90 knjig za otroke. Otrokom se trudi pokazati življenje v različnih deželah in obdobjih, njihovo kulturo in zgodovino. Od leta 1974 Fjodorov sodeluje na razstavah in tekmovanjih knjižne ilustracije in oblikovanja v Rusiji in v drugih deželah. Je dobitnik več kot 30 nacionalnih in mednarodnih nagrad, med njimi tudi zlate plakete na Bienalu ilustracij v Bratislavi (2007). Ruska sekcija IBBY ga je kandidirala za Andersenovo nagrado (2016).

Bralnospodbujevalna akcija ob 2. aprilu 2017

Begunci in večkulturno razumevanje

Letošnjo skupno bralnospodbujevalno akcijo ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke, smo namenili temi z naslovom *Begunci* in medkulturno razumevanje.

K branju tematsko izbrane literature smo spodbujali v vrteih, osnovnih in srednjih šolah, v splošnih in šolskih knjižnicah, knjigarnah, medijih idr. otroke, mladino, odrasle in starejše; spodbujali smo zasebno branje oz. posameznike, skupine, javnost ...

Pobudnika in krovna organizatorja bralnospodbujevalne akcije sta bila – kot že nekaj let – Slovenska sekcija IBBY in MKL, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, soorganizatorji pa: Bralno društvo Slovenije, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, DSP – sekcija za mladinsko književnost, Mariborska knjižnica, revija *Otrok in knjiga*.

Akcija je potekala od 21. marca, svetovnega dneva poezije, preko 2. aprila – mednarodnega dneva knjig za otroke, Slovenskih dnevov knjige, 23. aprila – svetovnega dneva knjige in avtorskih pravic in Noči knjige do konca šolskega leta.

Priporočilni seznam knjig je oblikovan z mislijo, da je lahko dobrodošel vsem bralcem, tako domačinom kot mladim priseljencem in migrantom. Obsega izbor kakovostnih knjig, ki morda lahko prispevajo k razumevanju begunstva in sprejemanju prišlekov (knjige so opremljene z gesli *begunci*, *večkulturnost*, *strpnost*, *rasizem*). Seznam je dostopen na: http://www.ibby.si/images/stories/novice/2017/veckulturnost_begunci.pdf

Obenem opozarjamo na sezname knjig, ki bi jih lahko ponudili v branje tudi mladim priseljencem. To so:

- lažje berljive knjige in morda privlačnejše za sodobne mlade bralce (dvojezične in večjezične knjige, skrajšave in priredbe, stripi, slikanice brez besedila) in
- tematsko zanimive knjige, ki bi mladim priseljencem morda lahko pomagale pri razumevanju novega okolja in pri integraciji.

Ti sezname so dostopni na:

- <http://www.bralnaznacka.si/index.php?Stran=54>;
- <http://www.ibby.si/index.php/component/content/article/36-slo-novice/278-poslanica-ob-mednarodnem-dnevu-knjig-za-otroke-2017>

Plakat:

- http://www.ibby.org/fileadmin/user_upload/poster_02.04.2017.pdf

Simpozij ob 2. aprilu 2017

MKL, Pionirska je skupaj s Slovensko sekcijo IBBY ter revijo *Otrok in knjiga* letos organizirala in strokovno pripravila **simpozij** z naslovom **OD PISE DO NASE: mladi in mladi odrasli v knjižnici**, ki je bil v sredo, 22. marca 2017, v MKL, Knjižnici Otona Župančiča. S prispevki so sodelovali: dr. Boštjan Narat (*Branje med delom in prostim časom: o medvedku Puju in drugih pomembnih rečeh*), dr. Vanesa Matajc (*Odraščanje na begu. Zahodni mladinski roman: pripovedi o svetu, v katerem nismo sami*), dr. Uroš Grilc (*Mladi, branje in knjižnica: kje izgubimo mlade bralce?*), mag. Marjeta Doupona (*Odločitve celostnega bralca: na sončen dan brati, poslušati ali sestiti na kolo?*), dr. Klemen Lah (*Vsaka resnična zgodba je neskončna ali kako mlade spodbuditi k branju*), Darka Tancer-Kajnih (*Prostočasno branje srednješolcev*) ter sodelavci Mestne knjižnice Ljubljana z gosti: Andreja Rupnik Miško (*Pohajkujmo do*

mature: nekaj primerov dela z mladimi v MKL), Rok Dežman (Z mladimi ustvarjalno in izobraževalno povezana MKL), Tone Brlan (Mladi, branje in knjižnica: izkušnje bibliotekarjev), Lara Pauković (Mladi in branje – kaj gre narobe?).

Simpozij je sofinancirala Javna agencija za knjigo RS.

Nekateri referati so objavljeni v tej številki revije *Otrok in knjiga* (gl. str. 17–30).

Tilka Jamnik

25. BOLOGNA PO BOLOGNI

Prodajno razstavo Bologna po Bologni skupaj pripravljamo Mladinska knjiga, Otroški oddelek knjigarne Konzorcij, in Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, strokovno sodeluje tudi Slovenska sekcija IBBY, sofinancira pa Javna agencija za knjigo RS. Srebrni jubilej Bologne po Bologni pomeni, da že 25 let en teden oz. nekaj dni posebno pozornost namenjamo najboljšim otroškim in mladinskim knjigam na svetu; obkroženi smo z najlepšimi ilustracijami in spoznavamo najbolj aktualna sporočila v tistem letu. Pomeni, da se ukvarjamo s kvalitetnim vrhom mladinske literature iz mednarodnega prostora in pomeni tudi, da hkrati s ponosom vzporejamo vrhunsko slovensko mladinsko literaturo z nagrajenimi tujimi knjigami. Je praznik, ki nam bralcem odzvanja več dni in tednov, skozi vse leto, do naslednje Bologne po Bologni in še več, saj vrhunske zgodbe ostajajo z nami ... »Vesolje je sestavljeno iz zgodb, ne iz atomov,« pravi ameriška pesnica Muriel Rukeyser (»The Speed of darkness«, 1968; citat iz prvonagrajene slikanice z letošnje Bologne: Oliver Jeffers in Sam Winston, *A Child of Books*). Bologna po Bologni nas vse, ki se zbiramo na naši prodajni razstavi potrjuje kot »otroke knjig«. Letošnje zgodbe smo strnili v tri vsebinske sklope: o naravi, umetnosti in migrantih.

*Včasih so mimo mesta po reki pluli potniki.
Zaslišali so odmev igre in otroškega smeha,
pa so radovedno vprašali: »Hej, kdo živi tu?«
»Samo ljudje, ki radi živimo skupaj,« so
zaslišali odgovor.
Samo ljudje ...*

Na plakatu za 25. Bologna po Bologni je bila ilustracija Bojane Dimitrovski iz slikanice Neli Kodrič Filipić *Požar*.

Razstavljenih je bilo približno 250 slikanic, ki so ves čas v prodaji v Knjižgarni Konzorcij oz. jih je mogoče naročiti (zbrane so v katalogu), še v večjem številu pa bodo vključene v prodajno razstavo Frankfurt po Frankfurtu. Na začetku strokovnega srečanja smo po pozdravnih nagovorih najprej doživeli nastop učencev z OŠ Martina Krpana v Ljubljani, ki so z mentoricama Majdo Ilc Hussein in Mojco Štih-Ferle poskrbeli za glasbeno-literarni program v svojih maternih (11 različnih!) jezikih. Strokovno srečanje pa smo zaokrožili s krajšimi referati, ki so z različnih vidikov osvetlili migrantsko tematiko; nastopili so ustvarjalci mladinske književnosti:

Bojana Dimitrovski, Neli Kodrič Filipić, Žiga X Gombač, Damijan Stepančič in dr. Marijanca Ajša Vižintin.

V osrednjem delu smo spoznavali nagrajene slikanice in finalistke pa tudi druge zanimive knjige z letošnjega sejma otroških knjig v Bologni po izboru mag. Tilke Jamnik. Največ slikanic je bilo v angleškem, francoskem, nemškem in španskem jeziku, nekaj pa tudi v drugih jezikih. Prevladovale so slikanice in ilustrirane knjige, ker so pač le-te dostopnejše že na prvi pogled, nekaj knjig je bilo tudi za samostojne mlade bralce in mladostnike.

Na sejmu je bila podeljena nagrada Bolognaragazzi Award v štirih kategorijah (kandidiralo je 1354 knjig iz 42 držav), nagrada Books and seeds, ki jo podeljujejo od leta 2015, in nova nagrada za otroške knjige o umetnosti. Na kratko omenimo nagrajene knjige:

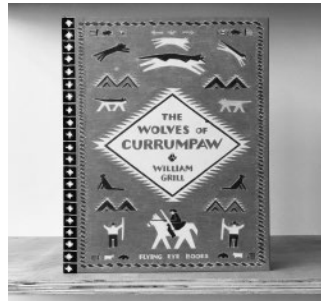
V kategoriji leposlovne knjige:

Oliver Jeffers in Sam Winston: *A Child of Books* (Otrok knjig) iz Velike Britanije (Walker Book Ltd, London) pripoveduje o deklici in dečku, ki skupaj potujeta v različnih zgodbah, ki jih bralci poznamo iz knjig; v njun dom lahko vsakdo vstopi, kajti domišljija je zastoj. Slikanica je poklon domišljiji, ustvarjalnosti, literaturi in branju. Ilustracija je kombinacija besedil in risbe: odlomki iz znanih literarnih besedil so oblikovani tako, da prikazujejo morje, gore, gozdove, nebo ...

kjer potujeta otroka ... kajti ves svet je sestavljen iz zgodb.

V kategoriji poučne knjige:

William Grill: *The Wolves of Currumpaw* (Volkovi v Currumpawu) iz Velike Britanije (Flying Eye Books, London). Nova, bogato ilustrirana pripoved Ernesta Thompsona Setona o volku Lobu, ki se dogaja na SV Nove Mehike. Mnogo naporov in zvižac je bilo potrebno, da je Seton ujel velikega inteligentnega volka vodnika, kralja volčjega tropa; toda ta »zmaga« ga je bistveno spremenila, in sicer iz lovca divjih živali v ljubitelja živali, v enega prvih okoljevarstvenikov in pisatelja prvih živalskih zgodb, tudi v zagovornika prvotnih indijanskih plemen in vzgojitelja skavtov. Ilustracija – mestoma tudi pripoved v sličicah – kot da črpa navdih iz indijanskih tkanin in vzorcev.

V kategoriji Novi horizonti:

Sara Bertrand: *La Mujer de la Guardia* (Ženska – varuhinja) iz Kolumbije, ilustr. Alejandra Acosta (Babel Libros,

Bogotá): Jacinta je brez mame in še na svojega mlajšega bratca mora paziti; pripoved deklice, ki se spominja nekaj podrobnosti o svoji pokojni mami in ker nima angela varuha, si omisli žensko v modrem na konju. Knjigo o žalovanju odlikuje izjemna klasična ilustracija v črno-modrem.

V kategoriji **Prvenci (Opera Prima)**:

Emma Lewis: *The Museum of Me* (Moj muzej) iz Velike Britanije (Tate Publishing, London). Deklica se sprehaja po različnih muzejih in spoznava, kaj sploh je muzej, v čem je njegov pomen idr. Obišče arheološki in naravoslovni muzej, umetnostno galerijo, muzej na prostem ... in se nenadoma zave, da so stvari v njeni sobi nekakšen muzej o njej. Koncept muzeja spodbuja k pozornosti do stvari v našem okolju zdaj in tukaj.

V kategoriji **Books and Seeds**:

Gilles Clément: *Un Grand Jardin* (Velik vrt) iz Francije, ilustr. Vincent Gravé (Cambourakis, Pariz). Slikanica zelo velikega formata v dvanajstih zgodbah po

mesecih predstavlja vrt in delo vrtnarja, pridelke, različne rastline in žuželke, zelenjavo in sadje; izžareva in spodbuja občudovanje in ljubezen do vrta in narave sploh.

V kategoriji **otroške knjige o umetnosti**:

Amy Novesky: *Cloth Lullaby – The woven life of Louise Bourgeois* (Tkana uspavanka – skano življenje Louise Bourgeois) iz ZDA, ilustr. Isabelle Arsenault (Abrams, New York). Predstavlja ustvarjalno življenje francosko-ameriške umetnice Louise Bourgeois (1911 – 2010), katere starši so imeli v pariškem predmestju tkalnico preprog. Študirala je matematiko, toda po mamin smrti se je posvetila umetnosti in ustvarila številne kipe in instalacije, mdr. vrsto velikanskih pajkov, ki tkejo ...

Trendi v sodobni mladinski književnosti:

Med prvonagrajenimi knjigami in finalistkami v posameznih kategorijah pa tudi sicer izstopajo:

- Knjige o naravi, tako poučne kot leposlovne, ki predstavljajo raznolika bogastva narave in opozarjajo na pomen zdravega okolja in vitalne hrane; pogosto naletimo na vrt in štiri letne čase, predstavljene so različne živali (od mikroskopsko majhnih, različnih ptic in plazilcev, do volkov in gepardov); zasledimo osupljive knjige o človeškem telesu itd. Narava je skrivnostna, čudežna in večna.

- Knjige o umetnosti in umetnikih, ki s svojo genialnostjo ne le ustvarjajo lepoto, ampak nenehno opozarjajo na vrednote življenja; vedno znova so predstavljeni francoski impresionisti, Picasso, Dalí, Frida Kahlo, Hieronymus Bosch in številni drugi. V teh knjigah se sprehajamo po muzejih in galerijah, spodbujajo našo domišljijo, spodbujajo nas k opazovanju, eksperimentiranju in ustvarjanju.
- Knjige na temo medkulturnega razumevanja in beguncev; spoznavamo značilnosti globalnega sveta in večjezičnost, obenem pa tudi avtohtona plemena in njihovo kulturo v povezavi z naravo; knjige predstavljajo konflikte in nesreče v svetu, ki povzročajo migracije in njihove posledice, spoznavamo ganljive zgodbe posameznih migrantov.
- Knjige, ki bravnajo ranljive skupine in otroke s posebnimi potrebami; številne odvisnosti, zlorabe in druge različne stranpoti.
- Večjezične knjige, ki naj bi prispevale k hitrejši integraciji v novo jezikovno okolje.
- Slikanice brez besed, ki so sporočilne brez znanja katerega koli jezika (razumevanje pa je vendarle odvisno od kulturnega, socialnega okolja idr.).
- stripi in druge kombinacije slikovnega in besedilnega
- reprinti 100 let starih slikanic

Poleg osrednjih trendov pa seveda veliko otroških knjig in mladinskih knjig predstavlja »večne teme«: otrokom bližnje in daljno okolje, vsakdan, medsebojne odnose, različne probleme v odraščanju in ob vstopu v svet odraslih, opogumlja jih k samostojnosti in izbiri svoje poti ... preveva jih pozitivna naravnost in pogosto ljubezen kot gibalo življenja in sveta, kar so od nekdaj osrednje teme otroške in mladinske literature. Pogosti so tudi šaljivost, humor, igrivost in non-

sens. Tu so zakladi svetovne književnosti v novih predelavah in z novimi likovnimi podobami; znani ustvarjalci z novimi vrhunskimi deli; sodobni pogledi na večne teme. Tako leposlovne kot poučne knjige obravnavajo malodane vse teme in probleme ... od štetja, abecede in nosečnosti do najvišjih stavb, največjih globin, smrti in žalovanja: no, morda je stopanje prek minskega polja vendarle ena bolj žalostnih tem sodobnega sveta.

Z veseljem naletimo tudi na bralno spodbujevalne knjige. Vedno znova v neredu in zmedi pade iz knjige kakšen volk, ki mu je treba poiskati njegovo mesto in v drugi zgodbi povzroči zmešnjavo. In ker smo bralci »otroci knjig«, spoznamo celo vrsto zgodb samo po nekaj podrobnostih v besedilu ali ilustraciji.

Izbor slikanic na 25. Bologni po Bologni je prinesel vse naštet; predstavitev pa smo obogatili tudi z drugimi informacijami o samem sejmu otroških knjig v Bologni, z IBBY novicami in s knjigami slovenskih ustvarjalcev, kandidatov za mednarodne nagrade na področju mladinske književnosti.

Na letošnjem **54. sejmu otroških knjig v Bologni** je bilo okrog 1.300 razstavljalcev iz 100 držav. Podeljeno je bilo 20 različnih nagrad, organiziranih 6 posebnih razstav in 160 različnih dogodkov. Sejem je menda obiskalo 26.000 obiskovalcev, 85.000 ljudi pa ga je spremljalo prek domače strani, družabnih omrežij na spletu itd. Toda sejem, ki je sicer zelo živahen, se na videz krči (letos je bil le v štirih razstavnih halah in kotiček za prodajo nagrajenih knjig in finalistk je bil minimalen, preveč stisnjen). Slovenski razstavljalci so bili: založbi Mladinska knjiga in Morfemplus ter Javna agencija za knjigo RS, kjer sta bili posebej tudi založbi Miš in KUD, Sodobnost International.

Letos je bila gostujoča dežela Katalonija in Balearski otoki z motom »Sharing

a Future: Books in Catalan in Bologna 2017«; predstavila se je z izvirnimi ilustracijami, slikanicami in drugimi knjigami, s številnimi dogodki na sejmu in na prireditvah po mestu. Oblikovno pa so bili to nekakšni ležalniki, na katerih se je dejansko dalo zlekniti in brati knjige v katalonščini.

Osrednja razstava ilustracij je bila letos že 51. po vrsti. Prijavilo se je 4.000 ilustratorjev, izmed katerih so jih izbrali 75 (med njimi nobenega Slovenca). Naslovnico letošnjega kataloga krasi ilustracija nemške ilustratorke Rotraut Susanne Berner, Andersenove nagrajenke 2016. Uživali smo lahko tudi ob manjši razstavi njenih ilustracij. Zelo je presenetila razstava ilustracij mehiškega ilustratorja Juana Palomino, ki je lani

dobil nagrado International Illustration Bologna Children's Book Fair Prize – Fundación SM in tako smo letos dobili njegovo slikanico z naslovom *Antes del primer día*. Med številnimi drugimi razstavami po sejmišču pa omenimo le še pregledno zbirko tridimenzionalnih slikanic »Pop-up show: the magic inside books«; prvi primerki so se v Evropi pojavili v drugi polovici 19. stoletja.

Na sejmu so potekale številne različne prireditve. Spremljevalne prireditve z naslovom BOOM! Crescere nei Libri! pa so se dogajale na 41 lokacijah v Bologni in 11 lokacijah izven centra ali celo v drugih mestih. (Na nekaterih lokacijah sta tudi po dve razstavi oz. po več prireditve.)

Tilka Jamnik

IBBY NOVICE

Na sejmu otroških knjig v Bologni so bile na razstavnem prostoru Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu (IJB) razstavljene *Bele vrane 2016*, med njimi tudi dve slovenski slikanici: Ida Mlakar Črnič, *O kravi, ki je lajala v luno* z ilustracijami Petra Škerla (Miš, 2015) in Brane Mozetič, *Prva ljubezen* z ilustracijami Maje Kastelic (Škuc, 2014).

Na razstavnem prostoru Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY) pa so bile razstavljene knjige slovenskih ustvarjalcev, ki so bili uvrščeni na **IBBY častno listo 2016**. Pisatelj Peter Svetina s knjigo *Ropotarna*, ilustr. Damijan Stepančič (Miš, 2012); ilustratorka Maja Kastelic s slikanico *Deček in hiša* (Mladinska knjiga, 2015) in prevajalka Tina Mahkota s prevodom knjige S. Dowd, *Barjanski otrok* (Založba Zala, 2014).

V torek, 4. aprila, je bil **proglášen nagrajenec ALMA** (Astrid Lindgren Memorial Award), in sicer v Wimmerbyju,

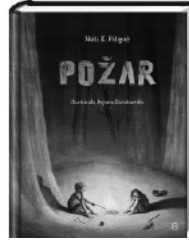
rojstnem mestu Astrid Lindgren, in prek neposrednega prenosa na sejmu otroških knjig v Bologni. To je nemški ilustrator **Wolf Erlbruch** (1948), profesor ilustracije na Univertzi Wuppertal, ki je napisal in ilustriral številne slikanice in prejel več nagrad, mdr. tudi Andersenovo nagrado 2006. Njegove slikanice slovenski bralci poznamo – tudi po zaslugi vsakoletne Bologne po Bologni – slikanico z naslovom *Medvedji čudež* pa imamo v prevodu Polonce Kovač tudi v slovenščini (Tangram, 1998). Nagrada je bila Wolfu Erlbruchu podeljena na posebni svečanosti 29. maja v Stockholmu.

Slovenska sekcija IBBY za to prestižno nagrado na področju mladinske književnosti in branja kandidira pisatelja Andreja Rozmana Roza in ilustratorja Petra Škerla (za ALMA 2017 in ponavlja kandidaturo za ALMA 2018).

V četrtek, 6. aprila, pa je bila prva konferenca evropskih sekcij Medna-

rodne zveze za mladinsko književnost (IBBY). Tema konference: begunci in medkulturno razumevanje (tudi z branjem do sprejetja migrantov in po drugi strani, kaj ponuditi prišlekom v branje, da bi se hitreje integrirali v novo okolje). Iz Slovenije sta se konference udeležili mag. Tilka Jamnik, predsednica Slovenske sekcije IBBY, in pisateljica Neli Kodrič Filipič. Tilka Jamnik je poročala o naši skupni bralnosposodbujevalni akciji (ob letošnjem 2. aprilu) na temo medkulturnega razumevanja in migrantov. Pisateljica Neli Kodrič Filipič, ki ima

tudi osebne izkušnje z mladimi begunci, pa je predstavila svojo slikanico *Požar* (ilustr. Bojana Dimitrovski, Mladinska knjiga 2016) in strip *Superga* (ilustr. Damijan Stepančič, Mladika, 2016); oba obravnavata begunsko tematiko.

PRVA KONFERENCA EVROPSKE IBBY

Prva regionalna konferenca evropske IBBY se je iz povsem praktičnih razlogov odvila na zadnji dan bolonjskega sejma otroških knjig (6. aprila 2017), saj so bili gosti večinoma tudi obiskovalci sejma. Priprave na konferenco z naslovom **Povezujmo svetove. Podajmo roke mladim beguncem s knjigami in zgodbami** (Bridging Worlds. Reaching out to Young Refugees with Books and Stories) so se začele že lansko jesen, tema konference pa je bila več kot pereča problematika otrok beguncev. Kaj in kako lahko torej naredijo knjige in vsi mi, ki smo s knjigami kakor koli profesionalno povezani, da bi izboljšali svet otrokom, najbolj nedolžnim žrtvam brezobzirnih življenjskih okoliščin, na katere sami nimajo nobenega vpliva ali moči, da bi jih spremenili.

Lahko torej knjige sploh kaj spremenijo?

Po uvodnem predstavitvenem nagovoru predsednika IBBY Wally de Donckera je imel Anglež Joseph Nhan O'Reilly skoraj uro dolgo predavanje in vizualno predstavitev svojega dela na področju begunskih otrok. O'Reilly, vodja politike

izobraževanja in zagovorništva pri Save the Children, si z mednarodno skupino strokovnjakov prizadeva, da bi imel vsak otrok dostop do izobraževanja. Pod vplivom omejenega medijskega pokrivanja evropska javnost pozablja, da velika večina beguncev pravzaprav ostaja znotraj Afrike, kar je pokazal s pomočjo grafov gibanja beguncev. O'Reilly, ki se strastno bori proti nepismenosti otrok in zagovarja njihovo pravico do kvalitetnih knjig, je ustanovitelj Prvega branja (First Read) ter avtor Mednarodne pobude knjig za otroke (International Children's Book Initiative), v zadnjem času pa je bil imenovan za predsednika Zveze globalne knjige (Global Book Alliance), kjer dela pri preoblikovanju razvoja, nabave in distribucije knjig, vse z namenom, da nobeden otrok ne bi ostal brez knjig. Svoje predavanje je zaključil s pretresljivo video izjavo nekaj afriških otrok. Na vprašanje, kaj si najbolj na svetu želijo, so odgovorili, da si želijo – šolanja. Kontrast med temi otroki, ki v izobrazbi in knjigah vidijo edino možnost za rešitev iz pekla revščine in vojn, in med vsega naveličanim povprečnim evropskim

šolarjem, je tako dramatičen, da seže do srca. V državah blagostanja se resnična vrednost knjige preprosto izgubi v množici tržnih produktov, ki skrbijo za zabavo otrok in s katerimi naj bi knjiga tekmovala.

V naslednji uri je sledila vrsta krajših predstavitev pisane evropske družčine: Martin Gries iz Nemčije, Marloes Roijn z Nizozemske, Sophie Giraud in Laurence Faron iz Francije, Laila Koubaa iz Belgije ter avtorica tega zapisa iz Slovenije.

Martin Gries, vodja pedagoških dejavnosti pri Book Pirates, je razvil koncept 1001 jezika in spletno stran www.bilingual-picturebooks.org, ki zagotavlja dostopnost otroških knjig v mnogih jezikih. Slikanice je v izbranem jeziku možno prenesti s spleta na osebni računalnik, tablico ali pametni telefon. Pri prevajanju sodelujejo mnogi prostovoljci, zato so knjige dostopne v mnogih evropskih, pa tudi drugih jezikih – vse do arabščine, ruščine, kitajščine. Spletna stran vabi k dodajanju novih knjig in je torej knjižnica, ki raste.

Belgijka Laila Koubaa je predstavila aktivistični projekt, s katerim se je odločila pomagati begunskim otrokom pri prvih korakih v tuji deželi. Z možem in štirimi ilustratorji je izdala žepni slovarček v obliki pobarvanke v petih jezikih.

Nizozemka Marloes Robijn, ki se ukvarja s promocijo branja, je predstavila projekt, v katerem prostovoljci pridejo na dom begunskih družin in otrokom berejo zgodbe.

Francozinji Sophie Giraud in Laurence Faron sta združili štirideset francoskih založb, ki izdajajo otroško literaturo, v skupen projekt knjig o begunskih Oni so mi (*Eux, c'est nous*).

V tem prvem sklopu sem tudi sama predstavila svoji dve zadnji deli z a otroke, ki se dotikata begunske tematike, in sicer risoroman *Superga* (ilustracije Damijan Stepančič) o dogodivščinah

dvanajstletnega Hazara Hamida, ki cela tri leta potuje iz rodnega Afganistana do Slovenije, ter slikanico *Požar*, v kateri tragična okoliščina skupinico Gozdnikov spremeni v begunce, ki jih nihče noče; ko pa si končno postavijo nova domovanja, tudi sami skoraj postanejo enako brezčutni do novih beguncev, a še pravočasno spoznajo svojo zмотo in odprejo vrata svojega mesta za vse.

V naslednjem sklopu predstavitev smo poslušali Joachena Webera iz Nemčije, urednika kataloga mednarodnega letnega knjižnega pregleda *Bele vrane* (White Ravens) iz Mednarodne mladinske knjižnice (Internationale Jugendbibliothek) v Münchnu; Francozinjo Muy-Cheng Peich, direktorico izobraževanja v Knjižnicah brez meja (Bibliothèques Sans Frontières), slednja je med največjimi nevladnimi organizacijami, ki podpirajo dostop do informacij in izobrazbe v svetu, sama Muy-Cheng pa je strastna zagovornica inovativnih metod, ki spodbujajo kreativnost, kritično mišljenje in učenje skozi delo; ter Bénédicte Frocaut, direktorico mreže javnih knjižnic v francoskem Calaisu, ki sodeluje z Bibliothèques Sans Frontières, da bi lahko storitve ponujali vsem potencialnim uporabnikom.

Pred odmorom za kosilo smo se vsi udeleženci konference razdelili v manjše debatne skupine, da bi razpravljali o pomenu in morebitnih vizijah našega dela. V tem prvem srečanju (drugo je sledilo popoldne) smo predstavili svoje delo in stanje v državah, iz katerih prihajamo. Kot zanimivost naj navedem, da smo v naši majhni skupinici imeli še tri zelo zgovorne predstavnice iz Litve in Latvije in ugotovili smo, da jih s Slovenijo povezuje podobna izkušnja: beguncev je pri nas in pri njih malo, zato pa sta med ljudmi toliko bolj prisotna strah in neznanje.

Po kosilu nas je pripovedovalka zgodb Mariella Bertelli iz Kanade ogrela z

nekaj glasovno-gibalnimi predstavami, s katerimi deluje na Lampedusi, takoj zatem pa so svoje delo z otroki na Lampedusi predstavile Deborah Soria (Italija), Cay Corneliusson (Belgija) in Helen Limon (Anglija).

O delu evropske sekcije IBBY sta na kratko spregovorili še Hasmig Chahinian in Eva Devos, zatem pa smo se spet sre-

čali v debatni skupini, kjer je vsak član poskušal najti vizijo dela v svoji državi na področju tematike, ki ji je bila evropska konferenca IBBY posvečena. Konferenco je zaključila Pam Dix, predsednica angleške sekcije IBBY, z željo, da bi takšne področne konference organizirali tudi v prihodnje.

Neli Filipić

ODMEVI NA DOGODKE

ITN. – MLADINSKI FESTIVAL ANGAŽIRANEGA PISANJA

Že kar nekaj časa je tlela ideja, da bi pripravili literarni festival, na katerem bi se srečevali avtorji, mladi bralci in bralke. Izkušnja z bralnim klubom fejtstbuckerji je pokazala, da potrebujejo svoj prostor za druženje v prostem času, mesto, kjer si izmenjajo mnenja, izkušnje in namige za branje. Dokončna odločitev pa je padla po obisku lanskega londonskega festivala YALC, ki je julija potekal v okviru konvencije ComicCon v Olympii, prizorišču londonskega knjižnega sejma. Očarali so me mladi, ki so vse dneve preživeli na pogovorih s smetano angleških pisateljev, sodelovali v tematsko zasnovanih debatah, delavnicah, kupovali knjige, se o njih goreče pogovarjali in potrpežljivo čakali na podpis svojega najljubšega avtorja. Nekateri sem po treh dneh poznala na videz, že malo vedela, kaj najraje berejo. Prireditev, ki se je letos udeležilo 40.000 (!!!) obiskovalcev, je za vse, ki se na kakršenkoli način ukvarjamo s knjigo, izjemno navdihujoča. Angleška pisateljica Malorie Blackman, ki si je to dogajanje zamislila, je razumela potrebo strastnih bralcev, da imajo svoj prostor za druženje s somišljeniki in za srečanja s svojimi vzorniki.

In smo ga naredili tudi mi. Prvi mladinski festival angažiranega pisanja Itn., ki je nastal s skromnimi sredstvi in velikim navdušenjem festivalske ekipe, vseh sodelujočih avtorjev in založb, je potekal v Ljubljani, v Vodnikovi domačiji Šiška in Kinu Šiška 21. in 22. aprila 2017. V koprodukciji Vodnikove domačije in Mladinske knjige ter številnih sodelujočih ustanov, založb in društev je nastal program, ki nagovarja zahtevne bralce, spodbuja k premišljevanju sveta in lastnemu angažmaju.

Zanimali so nas avtorji, ki jim ni vseeno, kam gre svet in mi z njim, in se ne zadovoljijo s površnimi vsebinami, imajo kaj sporočiti in to sporočajo tako, da nas navdihujejo. Na prvem festivalu smo dali besedo predvsem slovenskim avtorjem, predstavljali smo večinoma knjižne novosti. Želeli smo, da festival vzpostavlja prostor razprav in izražanja mnenj, kjer imajo ob povabljenih avtorjih in izhodiščnih temah glavno besedo mladi. Da bi festival mladi res sprejeli za svojega, smo nanj povabili tudi mlade ustvarjalce, ves čas festivala so bili z nami prostovoljci. V hiši je potekala stripovska delavnica, v njej je delovala festivalska knjigarna, kjer so založniki svoje knjige ponudili po dostopnejših cenah.

Prvi festivalski dan se je osredotočil predvsem na mnenja in ustvarjalnost mladih. Člani bralnega kluba fejtstbuckerji so s Savino Zwitter soočili svoje poglede na obvezno, šolsko branje in poskušali ugotoviti, zakaj imajo dijaki tak odpor do obveznega čtiva. V živahno debato so se vključili tudi dijaki z različnih srednjih šol, ki so se dogodka udeležili v lepem številu. Na popoldanskem programu sta

bili dve predstavi, ki so ju pripravili mladi: šolska impro liga je improvizirala na temo knjige (kako z njo spremeniti svet tukaj in zdaj) ter plesno-literarni večer z literarnim klubom L'Étažer z Gimnazije Vič. Prav ta dogodek je bil vrhunec prvega festivalskega dne – dijaki so se predstavili z izvrstno predstavo, na kateri so se zvrstili štirje dijaki in ena dijakinja. Vsi so se izkazali kot nadarjeni pesniki in interpreti svoje poezije, plesni nastop Tare Farbežar ob njeni poeziji pa je pošteno zarezal v prisotne. Da nam res ni vseeno, kam gre ta svet, je pokazala udeležba na debati z Mihom Blažičem – N'tokom ob njegovi knjigi *Samoumevni svet* in živahna razprava med avtorjem in mladimi, ki so ga prišli poslušat. Prvi festivalski dan se je zaključil s filozofskim razmišljanjem Boštjana Narata o pavšalni rabi besed.

Drugi festivalski dan smo bili prijetno presenečeni, ko so se pred Vodnikovo domačijo na zgodnje soboto jutro začeli v velikem številu zbirati obiskovalci in obiskovalke, ki so se prišli na pogovor o odgovornosti avtorja do bralca. Na sporedu je bila živahna in iskriava debata treh avtorjev, ki so vsak po svoje prispevali k ozaveščanju bralcev o pomembnih temah. Žiga X Gombač, Boštjan Videmšek in Janja Vidmar so govorili o tem, kako se kot avtorji lotevajo snovi, o katerih pišejo, o njihovi odgovornosti in tudi o tem, kam nese ta svet. Naslednji pogovor je tekел o knjigi *Lastno življenje* in predvsem o Zofki Kvedrovi, markantni in spregledani ženski, o kateri sta razmišljali avtorici knjige Manca G. Renko in ilustratorica Samira Kentrić z voditeljico pogovora Mojco Pišek. Popoldne smo začeli s poezijo, ampak ne tisto, ki običajno stoji sama zase. Govora je bilo o raperski poeziji in o tem, ali to sploh je poezija. Ob izidu knjige *Ti si čist normalen* so se o svojem ustvarjanju razgovorili raperji Doša, Nikolovski in Valterap, med pogovorom z moderatorjem Aljošo Harlamovim pa se je izkazalo, da je pisanje raperske poezije vse prej kot zgolj intuitivno delo. Marsikatera iskriava misel je padla tudi iz občinstva in definitivno je bil to dogodek, na katerem je bilo največ smeha. Dobre volje ni manjkalo niti na debati o tem, kako avtorji berejo in pišejo za mladino oziroma ali to s ploh počnejo. Z vprašanji je pisatelj Boštjana Gorenca – Pižamo in Gorana Vojnovića in pisateljica Janja Vidmar ter Neli K. Filipić izivala Irena Duša – prav vsi so trdili, da o naslovniku ob pisanju ne razmišljajo, pa tudi, da mladi ne potrebujejo kategorizacije literature v »mladinsko« in »odraslo«, čemur so pritrdili tudi bralci iz občinstva, ki so se v debato aktivno vključevali.

Po debatnih dogodkih je nastopil čas za dva umetniška dogodka, ki sta zaključila festival. Prvi je bila pripovedovalska predstava *Rdeča Rosa*, ki je nastala po romanu v stripu o Rosi Luxemburg. Na odru nabito polne dvorane je združila pripovedovalko Špelo Frlic, glasbenika Draga Ivanušo in animatorja Jureta Lavrina. S prepletom govornih besed, glasbe in animacije in seveda z intrigantno snovjo predstava odpira čisto novo polje pripovedovanja. Obiskovalci so dvorano zapustili očarani in z močnimi vtisi. Pravzaprav je bilo kar težko preklopiti na čisto drug svet, kjer si enakovredno mesto delita beseda in glasba. Iz Vodnikove domačije smo se premaknili v Kino Šiška in dvorano Komuna, ki je bila nabito polna. Pod odrom je bila generacijsko pisana množica, ki je z navdušenjem spremljala nastope raperjev, katerih pesmi so objavljene v raperski pesmarici *Ti si čist normalen*. En komad z glasbo, ena capella, deset izvajalcev in izjemno vzdušje pod odrom so prinesli umetniško poln večer, ki ne pušča dvoma: rap JE poezija.

Festivalska ekipa je bila izjemno zadovoljna. Dosegli smo večino ciljev: pripravili kakovostne dogodke, ki obiskovalcev ne podcenjujejo, dali knjigi prvo mesto, ustvarili vzdušje, v katerem se krešejo mnenja in ideje, predstavili ustvarjalnost

mladih, ponudili smo umetniško močne dogodke, povezane z literaturo, in poskrbeli za dober obisk. Izkazalo se je, da je za to zadnje treba ubrati čisto druge poti kot običajno, govoriti drug jezik in zahvaljujoč mladim članom ekipe, nam je to uspelo. Pred festivalom in med njim je dogajanje beležila Facebook stran Itn. in nagovarjala »prijatelje« z najrazličnejšimi vsebinami – kdor je bil z njo povezan, se je moral nalesti navdušenja in entuziazma festivalske ekipe (vabljeni, da postanete naši prijatelji!), kar se je seveda pokazalo pri obisku. V zgolj treh tednih nam je uspelo pritegniti občinstvo, ki se je sicer na dogodkih izmenjevalo, a med njim je bilo tudi nekaj obrazov, ki so si ogledali večino programa. V prihodnosti nas seveda čaka še in še dela. Vemo, da se festival ne bo razvijal le v smer že napisanega, temveč tudi v iskanje načinov za smiselno podporo in spodbudo mladim pri pisanju in pisnem izražanju in vsi skupaj se strinjamo: le tako naprej! Itn. št. 2 zagotovo bo. Kot kaže z novimi vsebinami, takimi, ki bodo postale stalnica, mednarodno udeležbo in raznolikimi partnerji pri programu. Zaključujem z enim od vodil festivala: »Nakazali smo smer: vsak dan znova branje, razmišljanje, sodelovanje, razpravljanje, delovanje. Prihodnost bo takšna, kot si jo bomo naredili.«

Alenka Veler

POUK KNJIŽEVNOSTI ZA ČLOVEČNOST, DIALOG IN STIK S SAMIM SEBOJ V ŽIVEM PROSTORU

Slovenska akademija znanosti in umetnosti je na pobudo dr. Milene Mileve Blažić in v organizaciji akademika dr. Janka Kosa 19. in 20. aprila gostila dobro obiskano posvetovanje **O književnem pouku v osnovnih in srednjih šolah**, na katerem so poleg omenjenega sodelovali akademiki dr. Marija Stanonik, dr. Kajetan Gantar in dr. Boris Paternu ter ugledne predavateljice in predavatelji s področij, ki se dotikajo mladinske književnosti in poučevanja književnosti, posveta pa se je udeležilo tudi veliko učiteljic in učiteljev slovenščine. Prednostne naloge pouka književnosti se kažejo v odstiranju medvrstičnih pomenov, spodbujanju človečnosti, etične senzibilnosti, dialoga z *Drugim*, predvsem pa v vzpostavitvi otrokovega stika s seboj, z otipljivo knjigo in živim prostorom. Pomanjkljivost učnega načrta je predvsem v neuravnoteženosti klasičnih in sodobnih besedil, enakopravnejši zastopanosti ženskih ustvarjalk, večina udeležencev posveta je opozorila tudi na primanjkljaj antičnih, bibličnih in slovstvenofolklornih besedil.

Janko Kos je na podlagi pregleda gradiva za pouk književnosti ugotovil, da sistematičnega učbenika za pouk književnosti ni, pač pa so berila, v katerih so besedila razporejena nekronološko po vsebinskih sklopih. V zvezi z izborom besedil mladinske književnosti se je spraševal, če je v izboru dovolj slovenske klasike, od Levstika in Župančiča do danes, in klasike svetovne literature, kako je z vzgojno funkcijo mladinske književnosti – zdi se mu, da gre pri izboru predvsem za izpostavljanje socialno-moralnih vrednot pred izobraževalno funkcijo. Velik problem vidi v pomanjkanju nacionalnovzgojnih besedil, kar razlaga z dejstvom, da je literarna zgodovina umaknjena iz osnovnošolskega pouka. Predlaga, da se na koncu devetletke pouk spremeni iz mladinskoknjiževnega v literarnozgodovinskega z besedili slovenskih avtorjev in zanimivimi odlomki iz njihove biografike (Cankar, Trubar). Kos pogreša vsebine s področja ljudskega slovstva, antike in svetega pisma. Iz zadnjega predlaga izbor, ki ne zahteva teoloških dilem, kot sta npr. zgodbi *David in Goljat* in *Prilika o izgubljenem sinu*, torej zgodbe socialno-moralnih vsebin. Osnovnošolec bi moral na prehodu v srednjo šolo poznati kolikor toliko Sveto pismo, Homerja, Sofoklesa in Danteja, Goetheja, Cervantesa, Moliera, Shakespearea in Puškina. Kos je predlagal tudi boljši izbor Cankarjevih besedil, npr. *Skodelico kave*, roman *Na klancu* in ciklus *Moje življenje*. **Boža Krakar Vogel** se je strinjala s Kosom, da bi bilo potrebno učence zadnje triletke seznaniti s temeljnimi mejniki oziroma imeni iz slovenske literarne zgodovine, učiteljica **Olga Košorok** pa je

potrdila, da predvsem v zadnjem razredu ta pregled in zgodovinski okvir že zdaj podaja učitelj sam.

Milena Mileva Blažič je predstavila mladinsko književnost v posameznih triadah osnovne šole in rezultate analize razmerij med slovensko in neslovensko književnostjo. Najprej je povedala, da bi bilo potrebno slovenski kanon redefinirati. Izhajala je iz *Učnega načrta* (UN) za slovenščino iz 2011 za javne šole, pri čemer je najprej opozorila na stvarne napake in neustreznosti, kot je na primer Anderse-
nova *Snežna kraljica* za 4. razred, zelo preprosto besedilo, in *Mamka Bršljanka* za 5. razred, slednja je predlagana že v vrtcu in v 1. razredu; brez literarnozgodovinske umestitve se pojavi npr. naslov *Pesem nosačev žita*, tudi *Stvarjenje sveta*, *Tisoč in ena noč* – ne piše, da gre za zbirko arabskih pravljic itn. Nenavadno je, kot je povedala predavateljica, da so nekateri člani predmetne komisije za slovenščino tudi avtorji posodobljenega učnega načrta in recenzenti. Opozorila je na slabo zastopanost avtoric v UN, na nesorazmerje med slovenskimi in neslovenskimi avtorji, premalo besedil iz antike in ljudskega slovstva. Pri primerjavi učnih načrtov iz let 1984, 1998 in 2011 je predavateljica ugotovila, da je polovica obveznih/predlaganih avtorjev ali besedil identičnih, zato domneva, da je šlo za inercijo in ne premislek. Vloga antične književnosti se bi morala povečati po vertikalni (od druge skupine v vrtcu, do osnovne in srednje šole), primerjalna metoda bi bila lahko bolj zastopana za branje različnih besedil, npr. besedil o Alici Lewisa Carrolla in Evalda Fliserja. Blažičeva je poudarila, da bi morali uravnovežiti razmerje poezija – proza – dramatika, vključiti pa tudi film.

Igor Saksida je predstavil prednosti komunikacijskega načrtovanja pouka književnosti pred tradicionalnim. Komunikacijski načrt ne vsiljuje obveznih besedil, pač pa so besedila zgolj predlogi, ki jih učitelj po svoji presoji izbira, pri čemer je pouk osredinjen na učenca. O izboljšanih UN je Saksida razmišljal v kontekstu npr. ameriškega zgleda, ki učiteljem prepušča izbor za branje, in je predlagal, da bi tudi za maturitetni esej izbrali samo avtorje, ne pa njihovih del. Vloga učitelja se je pri prehodu na komunikacijski model zelo spremenila, saj mora zdaj učencu pomagati, da ta soustvarja literarno stvarnost, spodbuditi njegovo kritičnost, presoditi relevantnost besedil za učenca itd. Književno znanje je del bralne zmožnosti, ni samo sebi namen. Če je literatura priložnost za dialog, deluje izvrstno, ugotavlja Saksida. Pozitivne posledice uvedbe komunikacijskega načrtovanja so številne, so pa tudi negativne, med njimi je verjetno tudi slabše poznavanje zgodovinskega okvira literarnih besedil, ki pa ne sme biti samo sebi namen.

Na področju slovstvene folkloristike, ki se drži literature in jezika, **Marija Stanonik** vidi izredno priložnost za povezavo s terenom, živim stikom in živim jezikom. Učenec in učitelj slišita na terenu lastno narečje, s čimer bi bil mladim generacijam omogočen stik z realnim svetom, kar bo vedno bolj pomembno. Slovstvena folklorja je umetnost govornega jezika, ne le preteklosti. Za poslušanje, učenje pripovedovanja je mnogo možnosti znotraj slovstvene folklore, gre za živo besedilo, ki nastaja v folklornem dogodku. Stanonikova je omenila zgodbo o leseni skledi (za ponazoritev, kako se obnašati do staršev, ker se bodo naši otroci enako vedli do nas), ki je le ena od zelo aktualnih ljudskih zgodb. Slovstvena folklorja omogoča krepitev zavesti domoljubja. Ker se je ljudska pesem pela, je možna tudi interdisciplinarna povezava besedil z glasbo.

S primeri svojega poučevanja slovenščine na gimnaziji na Ptujju je **Kajetan Gantar** dokazal, da lahko učitelj ne glede na UN naredi pouk književnosti zanimiv.

Prepričan je, da lahko učitelj, ki je v stroki dobro podkovan in z dušo in srcem pri predmetu, v vsakem učnem načrtu najde način, da učence seznanj z znanji, ki se mu zdijo potrebna. Seveda tudi znanji o antični kulturi.

Po pregledu gradiv za književni pouk v srednji šoli **Janko Kos** ugotavlja, da je gradiv več kot za osnovno šolo, vendar pa učna podlaga iz devetletke ni najboljša, saj dijakom manjka poznavanje literarne zgodovine. Prešernova *Glosa* bi sodila v srednjo šolo, Cigler je iztočnica za razmišljanje o mladinski književnosti, Josipina Turnograjska je iztočnica za razmišljanje, kaj so ženske pomenile v literaturi 19. stoletja, v UN manjka Lili Novy, obravnavati bi morali Cankarjeva problemska besedila (npr. *Gospa Judit*, *Večni Lenart*) kot tudi druga zahtevna psihološko-filozofska besedila. Evropske književnosti je, po besedah Kosa, preveč, slovanskih premalo.

Mojca Poznanovič Jezeršek je predstavila pouk književnosti in maturo v evropskih srednjih šolah, kjer je slovenščina učni predmet, ne pa tudi učni jezik, zaradi česar je pouk književnosti še toliko pomembnejši. Učenci v evropski srednji šoli imajo omogočen individualni pristop, ker je v razredih zelo malo učencev. Nova ocenjevalna lestvica je v razponu od 1–10, ugotovitve in spoznanja so pozitivna in bi se jih dalo prenesti v slovenski prostor.

Modele književnega pouka v slovenskem šolskem sistemu v zadnjih treh desetletjih je kot pregled po vertikali predstavila **Boža Krakar Vogel**. Velika sprememba s preveč faktografije in premalo branja na povečevanje kandidatove sposobnosti branja in interpretacije prebranih besedil je bila uvedba eksterne mature l. 1995. Temu je sledila šolska reforma, ki je prinesla esej, komunikacijski pouk za jezik in literaturo. Zaradi dejavnega pouka se je zmanjšalo število vsebin, vpeljana je bila izbirnost besedil, recepcijska paradigma. Ko so se pokazale pomanjkljivosti praktičnega pristopa, je bila leta 2008 izvedena manjša reforma. Boža Krakar Vogel vidi napredek v sporazumevalni zmožnosti, vendar pa je šibko kontekstno znanje učencev, zapostavljeno je razvijanje vrednot in kažejo se zelo slabi bralni interesi. Pouk se je približal načelom systemske didaktike: tekst v kontekstu bralca, dobe, avtorja in drugih dejavnikov. Opozorila je na velik problem »branja med vrsticami«; dijaki niso pozorni na besedne zveze, figure, imajo zelo šibko literarno in kulturno razgledanost, slab odnos do literature. Daljša besedila so za dijake problem, saj nimajo dovolj zbranosti, zato je pomembno, da vztrajamo pri branju daljših tiskanih besedil, torej da beremo vsaj takrat, ko smo skupaj z dijaki. Učitelj **Klemen Lah** je dodal, da je treba dijakom pomagati, da razmejijo resnični svet od virtualnega sveta, dodatna digitalizacija v šoli bi bila kontraproduktivna. Papirnati svet je dragocen, saj digitalizacija, če je ponujena prezgodaj, zavira razvoj določenih sposobnosti, preko motorike pa se razvijajo tudi možgani. Digitalizacija ima za pouk slovenščine več slabih kot dobrih lastnosti. Literaturo je potrebno doživeti; učitelj pomaga učencem vzpostaviti estetski užitek in najti stik s samim sabo v resničnem svetu.

Darinka Ambrož je nadaljevala z mislijo izredne vloge pouka književnosti v gimnazijskem programu, ki se je premalo zavedamo. Ponovila je ugotovitve, da zmožnost literarnega branja strmo pada, dijaki berejo predvsem angleško, skritih pomenov besedil ne razumejo. Veliko je besed o prenovi šolstva, pozablja pa se na temeljno nalogo izobraževanja: bistven je prenos kulturnih in izobraževalnih dosežkov človeštva na mlade, ki jim moramo pomagati uresničiti svojo človeškost in sočutje. Pouk literature ima pri tem posebno vlogo. Naši tako zelo digitalizirani in tako zelo informirani otroci nič več ne vedo o zgodovini človeštva. Otroci izgubljajo

besedni zaklad, ne razumejo npr. besede krepostna (razumejo jo v pomenu debela). Nekaterne besede izginjajo, rojevajo se nove, vendar pa skupaj z besedami izginja tudi tisto, kar te besede označujejo. Pojavljajo se besede, kot je »Snapchat«, ki življenje spreminjajo v permanentni resničnostni šov. Pouk literature pa odstira skriti svet simbolov, metafor in jezika. Da lahko človeka lahko nagovori, mora ta imeti tudi potrpljenje, domišljijo in intuicijo. Brez domišljije ni velikih dosežkov. V kontekstu digitaliziranega gradiva Ambroževa pove, da nove tehnologije sicer lahko učitelju ponudijo neskončne možnosti, še več pa je pasti pri uporabi gradiv za branje. Zgodovinski princip je izredno pomemben in tudi ni dobro, da sta UN za jezik in književnost tako strogo ločena, je strnila Ambroževa. **Klemen Lah** je dodal, da je ključna vloga književnosti razvijanje človečnosti, ekonomske pojme, kot so »človeški viri« in »trg dela« za »brezskrbno prihodnost«, pa je potrebno iz pouka književnosti izločiti.

Upokojeni profesor s Škofijske klasične gimnazije v Ljubljani **Jože Kurinčič** je predstavil rezultate evalvacije pouka književnosti, ki so ga profesorji sestavili za interno rabo. Njegove izkušnje s poučevanjem književnosti so utrdile njegovo prepričanje, da pouk maternega jezika s svojo umetniško besedo odločilno oblikuje človekov pogled na svet, zato je izrednega pomena. To zavedanje so izkoristili totalitarni sistemi, ki so globoko zaznamovali vsebine humanističnih predmetov, tudi s tem, da so bila besedila s krščansko tematiko izločena iz UN. Evalvacija je med drugim pokazala, da se po letu 1991 vsebine besedil niso bistveno spremenile. Premajhen poudarek je na miselni, filozofski interpretaciji literarnih besedil, prevelik pa na štetju verzov in iskanju literarnozgodovinskih oz. stilnih značilnosti besedil, na podlagi katerih jih potem razvrščamo. Kurinčič je povedal, da mladega človeka bolj zanimajo družbeno etična vprašanja, velikokrat se jim pretirano estetska besedila zdijo preveč hermetična. Pouk književnosti bi moral dijake vzgajati v strpnosti in duhovni širini, estetska komponenta ne bi smela biti glavna presoja pri izboru besedil. Kurinčič pogrša zamejske in izseljenske avtorje in ugotavlja, da so socialne in liberalne teme (Prežih, Seliškar) izrinile avtorje, ki ostajajo v ozadju kljub nesporni kakovosti (Finžgar, Majcen, Rebula).

Blanka Erhartič je predstavila didaktične pristope za branje in učenje književnosti v učbenikih *Književnost skozi čas*, pri čemer je izpostavila motivacijo za branje ter komunikacijski pristop, ki postavlja v središče dijaka.

Alenka Koron je v preglednem predavanju o književnosti na maturi med leti 1995 in 2018 raziskovala predvsem pripovedništvo, znotraj katerega so komisije iskale ravnovesje med klasičnimi in sodobnimi besedili, kanonskimi in nekanonskimi, kar jim je še posebej uspelo pri romanih, manj pa pri novelističnih besedilih. Med drugim je opozorila na slabo zastopanost avtoric, še posebej slovenskih, in na evropocentričnost izbora. Predlagala je izbor svežih besedil, ki niso vključena v UN, pri čemer je ne moti, da se izbor maturitetnih besedil večkrat ponovi.

Tomo Virk se je dotaknil širokega področja etike in moralne vzgoje preko literature, pri čemer je opozoril na spolzka tla pod t. i. družbeno sprejemljivimi oz. družbeno zaželenimi vrednotami. Ljubezen pomeni staremu Grku nekaj drugega kot Američanu 21. stoletja, sočutje je sicer vrednota, ki pa jo v odnosu do tujca ali sovražnika hitro spoznamo za nevrednoto. Vsako literarno besedilo ima tudi etično razsežnost, ne daje pa enoznačnih odgovorov, je neskončna zakladnica etičnih situacij, moralnih sentenc in nazorov, včasih prav napotkov, ki jih ne moremo sprejemati neposredno, naivno. Etični potencial literature je v razvijanju lastne etične

zavesti, hkrati je pa to imanentni prostor izkušanja Drugosti, razvija ustvarjalno domišljijo, zmožnost empatije, vživljanje v drugega – lastnosti, ki sestavljajo jedro etične senzibilnosti.

Eva Premk Bogataj

POROČILA – OCENE

DESETNICA 2017

Desetnica je slovenska literarna nagrada za otroško in mladinsko književnost. Od leta 2004 jo podeljuje Društvo slovenskih pisateljev najboljšemu slovenskemu otroškemu ali mladinskemu knjižnemu delu, ki je izšlo v zadnjih treh letih in ga je napisal član društva.

Na pobudo Društva slovenskih pisateljev je Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – CMKK, tudi letos podala sezname mladinskih knjig, ki so izšle med 1. 1. 2014 in 31. 12. 2016. Strokovna sodelavka dr. Dragica Haramija je ta seznam knjig (791 enot) in seznam članov DSP (317) skrbno pregledala in ugotovila, da kriterijem za uvrstitev med nominirana dela ustreza 81 del. S seznama je izločila knjige, ki jih niso napisali člani Društva slovenskih pisateljev, ponatise knjig in izdaje v tujih jezikih, neleposlovna dela ter knjige, ki so bile za nagrado desetnica že nominirane. Prav tako so bila izločena vsa dela članov žirije za desetnico, saj ti po pravilniku ne morejo kandidirati za nagrado.

Žirijo so sestavljali: Klarisa Jovanovič, Suzana Tratnik, Ifigenija Simonovič,

Ivo Stropnik in Janja Kolarič (predsednica).

Žirija je najprej izglasovala **deset nominiranih del**. Navajamo jih po abecednem redu avtorjev:

- Dekleva, Milan: *Menjalnica sanj*
- Grafenauer, Niko: *Kraljice mačke*
- Kodrič Filipić, Neli: *Požar*
- Konc Lorenzutti, Nataša: *Lica kot češnje*
- Möderndorfer, Vinko: *Kit na plaži*
- Pavček, Saša: *Zakaj je polje jezero?*
- Pregelj, Sebastijan: *Deček Brin na domačem kolišču*
- Štampe Žmavc, Bina: *Čarimatika*
- Štefan, Anja: *Sadje z naše ladje*
- Vidmar, Janja: *Prijateljca*

Desetnico 2017 je žirija dodelila mladinskemu romanu *Kit na plaži* **Vinka Möderndorferja**. Svečana podelitev je bila 25. 5. 2017 v prostorih Društva slovenskih pisateljev.

Utemeljitev:

Vinko Möderndorfer: *Kit na plaži*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015 (Zbirka Odisej)

Vinko Möderndorfer (1958), režiser in pisatelj, je v mladinski književnosti prepoznaven predvsem po pesniških zbirkah (*Zakaj so sloni rahlospeči*, *Luža, čevelj smrkelj in rokav*, *Pesmi in pesmičice*) in otroški prozi (serija o mucu Langusu in čarovnički Gajki). Doslej je izdal dva mladinska romana, oba nad vse uspešna: z romanom *Kot v filmu* je dosegel na polju mladinske književnosti izjemen uspeh, saj je zanj prejel nagrado Mladinske knjige zlata ptica, večernico in desetnico, delo pa je bilo izbrano kot darilna knjiga za projekt Rastem s knjigo. V istem projektu je bil izbran kot darilna knjiga tudi z letošnjo desetnico nagrajeni roman *Kit na plaži*.

Kit na plaži je realistični socialno-psihološki roman o drugačnosti, odraščanju in odnosih. Ali, kakor poudarja avtor v uvodu darilne izdaje: »Živimo v času, v katerem vse prevečkrat kdo koga ne mara, zato ker je ta drugačen, od drugod, ker ima drugačno frizuro, verjame v nekaj drugega kot mi, živi drugače, je drugačno hrano, je poseben ... Včasih se mi zdi, da si večina prebivalcev tega planeta želi biti povprečna. Radi bi bili takšni, kot večina. Radi bi bili globalni. Globalno enaki.«

Skozi zgodbo 14-letne pripovedovalke Nike, ki se poleg odraščanja, prve ljubezni, vključevanja v razred (po selitvi iz Pariza in nato s podeželja) spopada še z lastnim sprejemanjem mlajšega brata Igorja, ki ima Downov sindrom. Bralec je v zgodbi soočen z nenaklonjenim odnosom okolice do drugačnosti, ne nazadnje pa mora tudi Nika spoznati, da ima svojega brata zelo rada, šele potem se osvobodi skrivnosti o svoji družini. Večplastno zgodbo kot rdeča nit povezuje motiv kita glavača, ki predstavlja anomalijo svoje vrste. Möderndorfer spretno uporablja raznolika literarna sredstva in postopke, pri čemer velja poudariti dvojne: senzibilno uporabo humornih elementov, skozi katere se razkrivajo Nikine

karakterne lastnosti, hkrati pa komika blaži najbolj pereča mesta v romanu; jezikovna subtilnost se izrazito kaže pri Igorju, saj Möderndorfer s preprostim otroškim jezikom uspe prikazati njegovo iskrenost, avtentičnost in sposobnost empatije; zelo povedni so tudi Barbkini sms-i, ki jih je pisala zato, da bi jo ljudje slišali. Pisatelj nevsiljivo opozarja na aktualno problematiko inkluzije, ki bo v celoti mogoča šele, ko bo družba dojela, da imamo vsi ljudje enake potrebe in želje ter da ljudje s posebnimi potrebami ne predstavljajo nobene grožnje. In tudi to, da smo za kako reč vsi *počasni*. In da zrelost pomeni tudi to, da znamo ob pravem času reči *oprosti*.

Dragica Haramija,
strokovna sodelavka žirije

LEVSTIKOVE NAGRADE 2017

Levstikova nagrada je nagrada, ki jo založba Mladinska knjiga že od leta 1949 podeljuje za dosežke na področju otroške in mladinske književnosti avtorjem, ki ustvarjajo pri tej založbi.

Je ena najstarejših nagrad, ki se v Sloveniji podeljujejo na področju književne ustvarjalnosti. Od leta 1991 naprej jo podeljujejo bienalno.

Od leta 1999 založba Mladinska knjiga podeljuje tudi Levstikovo nagrado za življenjsko delo, ki se podeli dvema

avtorjema: piscu literature za otroke in mladino ter ilustratorju. Ostale nagrade so še Levstikova nagrada za izvirno ilustracijo, Levstikova nagrada za izvirno leposlovno delo in Levstikova nagrada za stvarno literaturo.

Prejemniki Levstikovih nagrad 2017
(od leve proti desni): Peter Svetina, Tanja Komadina, Lila Prap in Slavko Pregl

5. junija dopoldne je bila v knjigarni Konzorcij v Ljubljani razglasitev nagrajencev, ki ji je sledilo odkritje plošč v Levstikovih arkadah, posvečenih letošnjima dobitnikoma nagrade za življenjsko delo. Slavnostna podelitev nagrad pa je bila že tradicionalno istega dne zvečer na vrtu gostilne Pri Koširju v Šentvidu pri Ljubljani.

Utemeljitev Levstikovih nagrad za življenjsko delo

Slavko Pregl

Slavko Pregl ustvarja že več kot štiri-deset let. Je izjemno priljubljen pisatelj med mladimi in njihovimi starši. Prejel je veliko nagrad in zagotovo spada med klasike sodobne slovenske mladinske in otroške književnosti.

Že njegova prva knjiga *Odprava zelenega zmaja* (1976) je skoraj ponarodela. Po njej so posneli tudi odlično TV-nadaljevanko, ki se je vsem, ki s(m)o živeli v tistem času, za vedno zasidrala v obdobje

odraščanja. Za knjigo *Geniji v kratkih hlačah* je leta 1978 prejel Levstikovo nagrado, za knjigo *Srebro iz modre špilje* (2004) je prejel večernico, desetnico je dobil za knjigo *Usodni telefon* (2005), častno listo IBBY pa za *Radovedne pravljice* (2014).

Opus Slavka Pregla je obsežen in žanrsko ter tematsko raznolik, čeprav piše predvsem realistično prozo iz vsakdanjega (mestnega) življenja otrok, mladostnikov in odraslih. Nekatere kratke zgodbe vsebujejo tudi pravljlične elemente. V vseh njegovih delih je zaznati vedrino, radoživost in humor. Književni liki se (starosti primerno) srečujejo s problemi, zagatami, se spuščajo v razne dogodivščine – na različne načine vstopajo v življenje, doživljajo strah in veselje, srečo in nesrečo, prve ljubezni, spore med starši in otroki, raziskujejo prijateljske odnose – živijo polno življenje. V knjigah Slavka Pregla je zaznati globoko etičnost in humor. Kot je zapisala Marjana Kobe: »Prav humor ima v pisateljevi poetiki posebno težo. Toda najbolj preglovski se pisatelj humor zazdi takrat, kadar ga je zaznati v prenekateri prefinjeni in/ali ironično intonirani varianti: ta tip preglovsko prefinjenega humorja ne meri na prvo – in tudi ne na drugo – žogo, saj se pozornemu bralcu subtilno razkriva kot nekakšen podton, podtekst. In zagotovo pomeni inovativno obogatitev slogovnih strategij v sodobni literaturi na Slovenskem.«

Slavko Pregl nas s svojim mojstrstvom ter dobrim poznavanjem otrok in mulcev (pa tudi odraslih) popelje v svet, ki nam je domač. Poln je igrivosti in drobnih vsakdanjih konfliktov in dilem. Kljub nesrečnim dogodkom ta svet ni brezizhoden in ni brez svetlobe, ravno nasprotno, Preglova literatura nam daje moč in upanje, da je mogoče (za)živeti v sožitju. V različnih odnosih: družinskih, prijateljskih in šolskih. Peter Svetina je zapisal: »Če govorimo o Slavku Preglu:

on je velik pisatelj.« Zastavil je tudi vprašanje: »**Kako ostaneš velik? Težko. V glavnem pa tako, da kljub vsemu hodiš, in to vzravnano. Da delaš s trudom in veseljem in se po trudu veseliš samo z veseljem.**« Tak je naš Slavko Pregl.

Lila Prap

Lila Prap je letošnja nagrajenka za življenjsko delo na polju ilustracije. Vendar Lila ni le ilustratorica, ampak vsestranska ustvarjalka in umetnica, ki svoja dela sama načrtuje, piše besedila, slika podobe in vse skupaj oblikuje v končno obliko knjige. Natančno in nepopustljivo. Navidezna enostavnost forme je do zadnjega detajla premišljen proces. Od kompozicije, risbe do nanosa barvnih kred. Barvni prah žari v polnem sijaju in vibrira do otipljivega občutka materije. To so močne slike v knjigah, polnih humorja in navihanosti, katerih kakovost je opažena in cenjena tako pri nas kot onstran meja. Levstikova nagrada za življenjsko delo je le ena od mnogih, ki jih je prejela. O izjemnosti Lilinega dela pričajo tudi prevodi njenih knjig v tuje jezike. Število teh jo postavlja v sam vrh uspešnosti slovenske ilustracije na tujem in govori o tem, da je Lila Prap v resnici univerzalna in svetovljanska umetnica, ki jo razumejo in cenijo po vsem svetu in v vseh kulturah. V slovenskem likovnem in oblikovalskem prostoru pa si utira popolnoma samosvojo, izvirno pot, ki tradicionalne estetske vrednote korenito razširja in odločilno bogati.

Levstikova nagrada za izvirno leposlovno delo 2017

Peter Svetina: *Molitvice s stopnic*

V pesniški zbirki *Molitvice s stopnic* je zbranih sedem pesmi – drobnih molitvic, ki jih izreka otrok in so vezane predvsem na njegove najbližje in poročene iz konkretnih okoliščin (dedku peša

vid, bojazen, da mucka zebe, strah pred klavirskim nastopom itd.). To so molitvice, ki ne sledijo nikakršnim vzorcem, pesmi, ki se ne obremenjujejo z rimo; so žive in pristne. Pa nežne in tople, ampak hkrati lahko povzročijo tudi bolečino. V njih otrok vzpostavlja dialog z angelčkom ali Bogom, ki odseva posrečeno kombinacijo dvoma oz. vprašanj in vere oz. zaupanja. V molitvicah Petra Svetine bralec dejansko začuti moč otrokovih želja, ki razkrivajo, kaj je zanj pomembno, kaj se mu mota po glavicu, kakšni so njegovi strahovi in kakšne skrbi. Drobni verzi so tako zares ganljivi, kar bi bilo brez odličnega poznavanja otroške duše in razmišljanja nedvomno težko doseči. Nekatere želje so razmeroma enostavne, skoraj vsakdanje, druge nikakor ne, avtor zna v navidez enostavno pesem mojstrsko vplesti tudi izjemno zahtevne in kompleksne teme, kakršna je na primer neizpolnjena želja po dojenčku v pesmi *Molitvica na obisku*. To je tisto, kar dela to poezijo večplastno in ne nazadnje zanimivo tudi za odraslega bralca: slednjemu lahko približa otroke in otroški univerzum, otrokom pa poezijo. Bi si lahko od pesniške zbirke želeli še kaj več? Bržkone ne. *Molitvice s stopnic* so že res drobna knjižica, v kateri je le peščica pesmi (spremljajo jih ilustracije Ane Zavadlav, ki ustvarjajo prepričljiva, otipljiva vzdušja), a te povedo veliko, intenzivno in udarno ter v bralcu nedvomno pustijo sled ali ga nekoliko premaknejo, bodisi v dojemanju (otroškega) sveta in sebe v njem bodisi v samem branju poezije. Ne samo da imamo pred seboj avtorjevo najboljšo pesniško zbirko za otroke, knjiga tudi odlično uteleša zbirko Čebelica – je drobna, a vrhunska.

Levstikova nagrada za ilustracijo 2017

Tanja Komadina za podobe iz knjige *Gospa s klobukom* Maše Ogrizek

Žirija v sestavi Milan Erič, akademski slikar in predsednik žirije, Alenka Sotler, akademska slikarka in ilustratorica, ter Pavle Učakar, akademski slikar in likovni urednik, se je med zelo kakovostnimi deli dvoletne produkcije založbe Mladinska knjiga soglasno odločila, da Levstikovo nagrado za ilustracijo za leto 2017 podeli ilustratorici Tanji Komadina za podobe iz knjige *Gospa s klobukom* Maše Ogrizek.

Likovni jezik v njej nagovarja bralca z izjemno toplino. Risarsko, oblikovno in slogovno odlično izpeljane ilustracije so podprte s pestrostjo in blagodejno skladnostjo barv, ki v iskreni, humorni likovni pripovedi izvrstno osvetlujejo in nadgrajujejo izvirno besedilo. Razpored in nenavadno veliko število ilustracij, vsebinska raznovrstnost, stilska enotnost in njihova duhovita raznolikost pričarajo bogat in prepričljiv svet, v katerega se z užitkom potopimo in veselo potujemo skozi pripoved.

V letošnjem izjemno kakovostnem naboru knjig bi radi omenili in pohvalili še nekatera dela.

Ilustracije Petra Škerla v slikanici *Žogica Nogica* Jana Malika so mojstrsko izbrušene v mehki barvni poetiki in izvirni stilizaciji. Škerl je izjemno subtilen avtor, ki z vsako knjigo vedno znova preseneti.

Jure Engelsberger je v slikanici *Me-njalnica sanj* Milana Dekleve z bogato fantazijo in oblikovno spretnostjo ilustriral svojo prvo veliko slikanico za založbo Mladinska knjiga in prepričljivo razvil svet, poln duhovitih sanjskih prizorov.

Ilustracije Ane Zavadlav v knjigi *Molitvice s stopnic* Petra Svetine so barvno in oblikovno nadvse prikupne v spontani kombinirani likovni tehniki, ki spretno uporablja računalniška in klasična sredstva.

Bojana Dimitrovski nas v slikanici *Požar* Neli K. Filipić preseneti z močno,

skorajda biblično dramaturgijo svetlob, senc in toplo-hladnih kontrastov ter nas popelje v svet begunstva na zelo liričen način.

SLAVNOSTNI GOVOR SLAVKA PREGLA, NAGRAJENCA ZA ŽIVLJENJSKO DELO

Kako naj govorim odraslim, če slavimo mladinsko literaturo? Pa sem se spomnil, da se že tako dolgo ukvarjam z literaturo za otroke in mladino, da sem se v vsem tem času na različnih šolah že zagotovo srečal z večino od vas, ko ste bili še majhni. In z mlado publiko nikoli nisem imel težav, saj me je hitro vzgojila s svojimi iskrenimi vprašanji ali mi zdramila dremajoče možgane. Tako me je, denimo, fantič iz prve vrste potem, ko si je lomil vrat, ker me je ves čas moral gledati gor, vprašal: »Pisatelj, a ti, ko si bil majhen, si bil tudi tako velik?«

Za dekleta in fante, katerih vsakršne muhe še niso povsem počesane in sanje ne ukročene, ter med njimi so nastajale in se rojevajo moje zgodbe. Zanimajo me vsi: tisti v kratkih ali dolgih hlačah ali celo brez njih, pa radovedne slaščičarke in zagnani majhni ribiči, ki jim jezik in roke še rastejo. Za vile in čarovnike torej nikoli nisem imel posebnega smisla. Moje otroštvo jih ni potrebovalo. Odraščal sem v mestu, med dogodivščinami na dvorišču pred blokom in kajpak v harmonični družini s tremi sinovi in mnogimi knjigami Sinjega galeba in Kondorja; vse to je pustilo ustrezne sledi. Kadar je bilo, na primer, iz vzgojnih potreb nujno, sva s starejšim bratom mlajšemu z uradnim imenom Kazimir povedala, kako utemeljeno je v naša življenja zabeležen kot nekdo, ki kazi mir. On je v takih primerih iz varne razdalje sporočal, da je pri nas doma kot v vseh dobrih ljudskih pravljicah: oče ima tri sinove, prva dva sta bedaka, najmlajši pa je pameten.

Teoretiki mladinske književnosti pravijo, da gre pri meni za tematiko neproblematičnega otroštva, polnega avanturizma in z močno podkrepjeno komiko. Vse to najbrž drži, saj teoretiki vedno več vedo od praktikov. Vseeno pa gre za določeno razliko, če na problem gledata mulc ali odrasla oseba, še posebej, če je mulc del problema, odrasla oseba pa ga teoretično preučuje iz daljave. Na tem mestu naj hvalisavo dodam, da v lokalu na Špici ob Ljubljani lahko naročite kupo Odprava zelenega zmaja in da v Ajdovščini igra bend Odprava zelenega zmaja. Ko sem sinu omenil, da me nihče ni vprašal za avtorske pravice, me je veselo potolažil, naj bom srečen, saj je moje delo ponarodelo.

Pohlep in napuh mi ne dovoljujeta, da bi to veliko nagrado, ki sem je deležen, delil zelo na široko. A vseeno naj pristavim, da sem hvaležen moji navdihujoči družini, dobrim učiteljem, sijajnim urednikom in zvestim bralcem; njim gresta ob nagradi slava in čast, saj so me učili, prenašali in podpirali. Materialni del nagrade pa bom skromno zadržal zase. Nagrada je redko in pomembno priznanje slovenski mladinski književnosti, ki je očarljivo dobra in se lahko povsem brez odvečne skromnosti meri z najboljšimi na svetu, pa naj gre za poezijo, knjižno ilustracijo ali prozo. Kar se knjig tiče, je slovensko otroštvo srečno. Prav bi bilo, da bi to srečo zalivala tudi država, vsaj toliko, kot je predpisala sama sebi, a tega ne spoštuje. Morda bo nekoč celo dojela, da bi se bilo svetu duhovito najprej dobro predstaviti z mladinsko literaturo in se šele nato napotiti med odrasle. Naj vas spomnim, da smo kaj takega kot država že kdaj počeli; v Ljubljani smo leta 1966 imeli svetovni kongres mednarodne zveze za mladinsko književnost, kongres IBBY, in da smo takrat imeli predsednico te zveze, ki je bila obenem direktorica založbe Mladinska knjiga.

V današnjem času pogosto ne vemo ali ne želimo vedeti, kaj je prav. Ekonomisti, ki niso znali urediti niti ekonomije, želijo zdaj urejati še vse ostalo. Vsak dan se pojavljajo novi preroki, ki nam pridigajo o duševnem zdravju in notranjem ravnotežju. Vsakršni čudaki postajajo predsedniki. Umetna inteligenca, ki jo razvijamo sami, nas utegne nekega dne celo prerasti in izbrisati. Pred leti sem zato poenostavljeno zapisal, da sem del posebne generacije: vse, za kar smo se borili, je propadlo, vse, proti čemur smo bili, je zmagalo. Z ognjem v očeh smo si namreč prizadevali za družbo po meri človeka, v kateri bi ekonomija služila ljudem in ne ljudje ekonomiji. Željo, ki je ni uspelo uresničiti meni, pa seveda pobalinsko neustavljivo skušam prenašati naprej. Ves čas hvalim knjige in branje. Zato se tudi zavzemam za pisanje, v katerem se razume, da je za uspeh v življenju treba delati, da je treba biti dober, pošten in strpen, spoštljiv do soljudi in narave, da lepo vedenje ni odveč in da razumno spodoben jezik ne škodi. Glede na zahteve sodobne pedagogike in literarne kritike pa se zavedam, da moram to povedati tako, da nikakor ne bi bilo videti, kako čvrsto stojim na stališču, da je za uspeh v življenju treba delati, da je treba biti dober, pošten in strpen, spoštljiv do soljudi in narave, da lepo vedenje ni odveč in da razumno spodoben jezik ne škodi.

Z današnjo nagrado sem dobil veliko porcijo svežega poguma, da bom v času, ki mi je še preostal, mlade v tem smislu hujskal še naprej. Sam pri sebi pa bom nagrado razumel kot nagrado za moje prvo življenjsko obdobje. In, seveda, brez Mladinske knjige bi me bilo veliko manj, Mladinske knjige pa bi bilo brez mene, si mislim, tudi malo manj.

KAKO SE PRIDE NAZAJ

Jure Jakob: *Morje*. Ilustr. Anja Jerčič Jakob. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016

Nežna naslovnica, ampak ko sem knjigo odprl, se mi je z likovno skoraj zapuščenimi deli škrnicljastih strani zazdela knjiga puščobna. Pesmi pa ob prelistavanju nežne, ampak v bistvu nič posebnege. Vendar me je ob mojem takem prvem vtisu nekaj motilo: prve pesniške knjige za otroke izkušena pesnik in likovnica ne bosta naredila mimogrede, na hitro in s premislekom spotoma. Zato sem knjigo nosil v torbi in jo ponovno prelistaval in prebiral.

Potem sem opazil, da imajo ribe vsaka svoj obraz, in prav tako morski konjički. Pa da skale niso vse enake, zlasti si pa drug drugemu niso podobni valovi in tudi ne čolni. Pesmi so se mi zazdele umirjene, tako prijetno in ne na silo rimate, kot je to znal Grafenauer v zbirkah *Nebotičniki*, *sedite* in *Skrivnostih*.

Potem sem pomislil, da obsežne škrnicljasto rjavkaste površine tam niso po nesreči, ampak zanalašč. Če so zanalašč, sem si rekel, potem z asketsko preprostostjo uravnotežajo risarske in slikarske posege, še zlasti modrino morja in robustnost valov. Pri valovih sem potem sploh osupnil: eni so kot pol lune, eni so kot grebeni hribov, eni so kot relief zemlje, če gledaš posnetke iz veselja, eni so potegi z belo barvo, to je pena, ko burja razpihava morje. Nakar sem opazil zelo nežno prehajanje risbe iz modrega morja na rjavkasto, zazdela se mi je, obalo: komaj zaznavna krma čolna pa svetilnik pa privezi na pomolu pa notranjost čolna, ki je lahko tudi riba. Bolj ko sem gledal, več se mi je na slikah odpiralo podob.

In prav tako je bilo z besedili, z enajstim pesmimi. Vse so orgnizirane v štirivrstične kitice. Verjetno je to najbolj neopazna kitična oblika v slovenski poeziji, mnogokrat uporabljena in zato po

izgledu najbolj nevtralna. Verzi so rimate parno. Kar občutiš pri ponovnem in ponovnem branju, je najprej ritem: verzi so ritmizirani, vendar ne sledijo kakšni vnaprej izbrani metrični shemi, če se metrično urejen verz zapiše, se pač zapiše in je prav tako (»Med strmimi morskimi hribi«), če se ne, se ne in je tudi tako prav (»Riba sledi ribi.«) Rime niso trivialne, niso izbrane na prvo žogo (školjk – ork, pogorja – morja, mulj – dragulj), še tiste na -i ne, ki avtorje največkrat rešujejo iz metričnih zagat (ampak tu, kot rečeno, reševanje ni bilo potrebno, ker se avtor ni vnaprej odločal, da se mora držati metričnih obrazcev). V svoji nenasilni izbiri rim se ta tu in tam spremeni v asonanco (sam – ocean, daleč – plavalec) ali v raznonaglasno rimo (zven – zaljubljen) ali pa samo v glasovni približek (sonca – spanca). Izhodi, odstopi iz predvidljivega in pričakovanega, tako se mi zdi, samo bogatijo besedilo in pritegujejo bralčevo pozornost. Prav tako kot nekajkrat zapisani samostojni verzi, ki kot nepričakovan zaključek potegnejo pesem še malo dlje, kot smo pričakovali. Ritem, rime, izbor besedišča, vse ustvarja zelo harmonične in neprisiljene sugestivne pesmi, ki so se me ob ponovnih branjih vedno bolj dotaknile.

Vse skupaj s ponovnim in ponovnim prelistavanjem in prebiranjem se mi je na koncu zazdela kot potapljanje v morje: globlje ko si, večja je spokojnost.

Kar se me je ob spokojnosti jezikovnega in likovnega izraza mogoče najbolj dotaknilo, pa je občutek varnosti, ki odseva iz besedil. Enajst pesmi je, ki govorijo o morju, burji, čolnih, zlasti pa o morskih in obmorskih živalih (riba, kit, morski konjiček, rak, sipa, hobotnica, morska zvezda, galeb). V večini pesmi žival, čoln, morje odide (od doma) in se domov vrne: riba, ki je odplavala, se zvečer vrne (medtem so jo vsi iskali), oče kit se bo pred zimo vrnil k mami in mlađičku, sipa se je vrnila iz tujine, galeb,

ki je prinesel pomlad, »odleti nazaj«, rak, ki je šel gledat, kakšen kraval je na vrhu skale, še pravi čas naredi »nazajkorak«, še celo morje bo nekoč »odšlo nazaj«, najbrž tja, od koder je prišlo. Vsi ti »junaki« so se odpravili od doma in se domov vračajo kot v pravljicah: odidejo, izpolnijo nalogo in se srečno vrnejo domov: zunaj naletijo na valove, na burjo, na zimo, na vse mogoče reči, ampak vedno se srečno vrnejo domov. Vse te pesmi mogoče hote, mogoče pa nezavedno, znova in znova izrekajo temeljno zagotovilo otroku: na varnem si, vse bo v redu, nič se ti ne more zgoditi; z eno velikansko mero spokojnosti izrekajo spet in spet, da so se vsa morska bitja, vsi čolni, ki so odpluli, vrnil domov in da so zdaj na varnem. Otrok bo razumel, da je na varnem on sam. Več od tega je otroku najbrž težko povedati. Pesmi so, tako jih po mnogih branjih vidim, subtilno izpisana podoba ne idiličnega, ne nekonfliktnega, ampak kljub vsemu varnega otroštva.

In konec koncev, razjasnila se mi je tudi podoba na naslovnici: riba, ki plava v morski modrini, v njej pa morje in čoln, zasidran čoln: riba se v morju ne more izgubiti, ker je morje pravzaprav v ribi. Prav tako mora biti z otrokom.

Tri pesmi iz zbirke, čeprav je to prva avtorjeva otroška zbirka, so že uvrščene v antologijo *Sončnica na rami*, v temeljni izbor slovenske otroške poezije. Upravičeno.

Peter Svetina

DIŠEČE!

Anja Štefan: *Sadje z naše ladje*. Ilustr. Jelka Reichman. Mladinska knjiga, Ljubljana 2016 (Zbirka Velike slikanice).

Pisatelj ali pesnik napišeta besedilo, ilustrator ga ilustrira – v takšnem vrstnem redu običajno nastajajo slikanice ali ilustrirane knjige. Gre pa včasih tudi v obratni smeri, da torej pisatelj ali pesnik pišeta na podobe oziroma besedno ustvarjata na podlagi podob. Tako je nastala tudi knjiga *Sadje z naše ladje* – najprej so obstajale podobe Jelke Reichman, nanje so nastali verzi Anje Štefan. Ali je to za avtorja utesnjujoče ali spodbudno, pravzaprav ni bistveno, kar zanima bralca je to, kako je uspela knjiga kot celota.

Na naslovnici se deklica pripravlja, da bo ugriznila v velik kos lubenice, a ni edina, ki si ga želi – videti je, da ima takšne namene tudi čebela, ki ji deklica zaskrbljivo sledi z očmi. Pa nista edini, ki si želita sočne, zrele lubenice – tudi bralcu se ob pogledu na vabljev sadež usta raztegnejo v nasmeh širine lubenice, pocedijo se mu sline in prav nič lažje mu ni, ko polista po knjigi. Na notranji naslovnici ga pričakajo jagode, ki so jim namenjeni tudi verzi prve od petnajstih pesmi, zbranih v novi pesniški slikanici uspešnega tandema.

Juhuhu, jagode! ni samo razigrana pesem, ampak je hkrati tudi uganka. V naslednji, *Limona*, se ton nekoliko spremeni, saj dekliški lik pesti bolezen, ki pač terja nekaj pritoževanja, a je tudi v tej pesmi prisotna igrivost, tokrat na ravni jezika – avtorica se poiigrava z besedo kisko (kisko vreme, kiske misli, skisano gledati). V pesmi *Prismodek* se avtorica hudomušno in s posrečenim obratom na koncu dotakne lastnosti, ki tu in tam »napade« otroke – lenobe. Spet malenkost drugačna oziroma na druge strune ubrana je pesem *Breskve in marelice*, v kateri igrivi verzi z izrazitim

ritmom (nekatero pesmi so po tej plati blizu izštevkam) v drugi kitici preidejo v premislek oziroma ugotovitev o svetu: »Tinka-tonka gre ta svet,/ker je ni stvari,/ ki imeli bi jo res/radi čisto vsi.« Tako kot v *Prismodku* je tudi v pesmi *Slive* izpostavljena otroška sladkosnednost, poskočna pesem *Kostanjček* priključuje jesensko vzdušje, *Ančka bančka pomarančka* pa se vrti okoli želje majhne deklice, da bi bila kmalu velika in bi se pri igri lahko pridružila večjim. Tudi v *Čarodeju* je prisotna otroška želja, ki kaže na praktičnost otrokovega razmišljanja – če bi bil fant čarodej, bi česnje z lahkoto spravil tudi z najvišjih vej. Pesmi *Hruške* in *Orehi* sta edini z živalskimi junaki, obe pa prežema podobno sporočilo – lepo se je družiti in za vse je dovolj (hrušk, orehov). V *Škratu* spet pride do izraza avtoričina hudomušnost (borovnica v dar je fina stvar, toda zakaj le ena?), v pesmi *Fige, fige, figice* pa je izrečeno priznanje otroški domišljiji, ki zna staro figovno drevo uporabiti kot skrivališče, razgledni stolp, konjička in zibalnico. Tako v tej pesmi kot tudi v *V dvoje* Anja Štefan spet poudarja vrednoto deljenja – stvari in doživetij; v *Fige, fige, figice* deklica Petriku izda svoje skrivališče, v *V dvoje* pa si deček in deklica ne delita le lubenice, pač pa tudi bližino – lepo je v dvoje, tako lepo, da naj čas čim počasneje teče. Pozitivna naravnost do sveta oziroma veder pogled na svet in iskanje lepote v njem pridejo do izraza tudi v pesmi *Sosed se jezi na ptičke* – že res, da mu pernatí požeruhi kradejo grozdje, a nas v zameno razveseljujejo s petjem. V zbirki je še pesem *Banane*, ki pa po resnem, celo družbeno angažiranem in kritičnem tonu precej izstopa od ostalih. Opozarja, da daleč, daleč, daleč stran (pri obiranju banan) garajo tako starci kot otroci, »A če še tako hitijo,/revščina jim maje tla./Kdo banane jim odpelje./njim pa čisto malo da?//Kdo ne vidi, da jim krade?/Kdo nemarno bogati?/O, da

bi se svet popravil/v boljši dom za vse ljudi.« Je torej apel k pravičnosti in takšna, kot rečeno, nekoliko štrli iz zbirke, s čimer pa ni nič narobe in je pravzaprav lepo uglaseno s siceršnjim opusom Anje Štefan, v katerem najdejo mesto tako duhovitost, igrivost, prijaznost, kot tudi bolj resni poudarki in premisleki o manj veselih plateh sveta in življenja. Nenazadnje se v takšnem sopostavljanju resnega in neresnega, velikega in majhnega, pomembnega in manj pomembnega razprejo tudi raznolika narava in mnoge možnosti same poezije. Kljub temu v poeziji Anje Štefan »zmaga« otroška radoživost, s katero ima gotovo nekaj malega opraviti tudi sladkosnednost – v verzih njene tokratne knjige se otroci sladkajo s sadjem, bralec pa z verzi.

Glede na zaporedje dogodkov, ki so pripeljali do slikanice *Sadje z naše ladje*, bi bilo seveda nevzdržno, da ne bi nekaj besed zapisala še o ilustracijah. Enostranske ilustracije so zamejene z okvirji, iz katerih v spodnjem delu v prvi plan »uhaja« realistično upodobljeno sadje, po katerem pesmi pogosto dobijo naslove. Prizori znotraj okvirjev so izčiščeni, barvno lepo ubrani in, kot smo pri Jelki Reichman vajeni, topli, mehki in prijazni, torej lepo uglaseni z verzi. Ali pač verzi lepo uglaseni s podobami, kakorkoli že, to ne pomeni nič drugega, kot da je knjiga dobro uspela.

Gaja Kos

1000 UND 1 BUCH 2016

Vsebina strokovnih prispevkov **prve številke** revije *1000 und 1 Buch* (1000 in 1 knjiga) iz leta 2016 je posvečena družini in njeni vlogi v mladinski literaturi.

Klaus Nowak se v prispevku *Sie küssen und sie schlagen sich* (Se poljublja jo in se pretepajo) posveti nekaterim mladinskim knjigam znanih in uglednih avtorjev, kot so Bart Moeyaert, Ulf Nilsson, Eva Eriksson, Markus Zusak, Paula Fox in še nekaterim, v katerih so prikazani odnosi med brati silno različni. Gre za upoštevanje starostne razlike, za zaščito šibkejšega, pogosto za rivalstvo, ki je lahko usodno nevarno, za medsebojno ljubezen, ki lahko tudi nevarno zaide preko meja, in za medsebojno razumevanje, ki je še posebej izjemno, če se izkazuje osebi s posebnimi potrebami.

Za marsikaterega malčka je že doba, ko se čaka na novega člana družine ne le nerazumljivo dolga, ampak tudi polna negotovosti in nerazumevanja, nekateri malčki niso prav nič veseli novega člana družine, ki mu/ji po njihovem mnenju vsi posvečajo kar preveč pozornosti in ki zmoti dotedanji utrip življenja družine. Izkaže pa se, da sčasoma odkrijejo tudi prednosti in veselje, ki ga prinese novi otrok. Nekateri otroci edinci si neizmerno želijo sestrice ali bratca. Nekaj tovrstnih slikaniških zgodb predstavlja Kathrin Wexberg v prispevku *Ersehnt und gefürchtet: Das neue Baby* (S hrepenenjem in s strahom: novi dojenček).

Ines-Bianca Vogdt prikaže v zgodbah bratov Grimm, Charlesa Perraulta, Philipa Otta Rugeja, Roalda Dahla in v filmu *101 dalmatincev* usode otrok, v večini primerov pastork, ki jih mačehe kruto zlorabijo za lastno korist in za koristi svojih otrok. Njen prispevek *Die Gnadenlose* (Brez milosti) govori o neusmiljenem ravnanju zlobnih mačeh.

Simone Krensberger v prispevku *Alles für die Katz* (Vse je zama) navaja nekaj knjig, v katerih so pomembni in ljubi družinski člani mačke. Te prinesejo v družino veselje in zabavo, marsikatere mu odraslemu, ki živi sam, postane žival nenadomestljiva prijateljica. Nekatero mačke ne morejo razumeti, zakaj ljudje

ne marajo, če jim prinesejo pokazat svoj ulovljeni plen. Mačke pa lahko v družini povzročijo tudi resne probleme, na primer če ima družina tudi psa ali kadar gre družina na počitnice; mačke so včasih sokrive, če ga kdo kaj polomi, s prijaznim prilizovanjem pa znajo spraviti ljudi v dobro voljo, Svojega najljubšega člana družine si izberejo same.

Ela Wildberger v prispevku *Über das Glück und die Last eine kleine Schwester zu haben. Oder zu sein* (O sreči in o bremenu če imaš manjšo sestro. Ali če si to ti) na izbranih knjižnih primerih opiše medsebojne odnose s sestrami. Največkrat so mlajše sestrice odveč tako starejšim sestram kot bratom, nanje so ljubosumni, a sčasoma postanejo tudi prijetne in odlične prijateljice. Biti mlajša sestra tudi ni lahko, saj si mora v družini šele izboriti svoje mesto. Ti medsebojni odnosi otroke kalijo in povežejo.

Prispevek *Erkenntnisse* (Spoznanja) je literarno besedilo avstrijske pisateljice Elisabeth Steinkellner (ilustracija Michaela Roherja) o preživljanju nedeljskega dne v krogu družine, z običajnim obiskom babice, ki ga tokrat zmoti obisk prijatelja in njegove žene, s katerima se starša že več let nista videla.

V prispevku *Von Dosenravioli, leeren Kühlschränken und Eierbechern* (O raviolih v pločevinkah, praznih hladilnikih in kozarčkih za jajca) piše Heidi Lexe o družinskem obedu kot literarnem motivu v otroških in mladinskih knjigah. V mladinski literaturi so družinski obedi pomemben pokazatelj odnosov med člani družine in se skozi čas tudi spreminjajo. V delu *Die Geschichte vom Zappel-Philipp* (Zgodba o Filipu Živcu) iz *Schruwwelpetra* (Peter Kušter ali zabavne zgodbe s hecnimi slikami) pisatelja Heinricha Hoffmanna s konca 19. stoletja, sestavljajo družinsko omizje oče, glava družine, mama, ki je skrbno pripravila kosilo, in hiperaktivni sin, ki med guganjem na stolu prekucne hrano

in sebe pod mizo, s čimer prizadene tudi avtoriteto očeta. Mama vse to le molče opazuje. Sodobni obedi, kot npr. v knjigi *Jetzt ist hier* (Sedaj je tu) pisateljice Tamare Bach iz leta 2007, so pogosteje večerje kot kosila, tudi kar za mizico pred televizorjem, z že pripravljeno hrano iz trgovine ali picerije. Redko so skupni, saj ima sin v tem času navadno dogovorjene zmenke. Čeprav se oče zaradi tega razburja, nič ne doseže, saj mama drži s sinom in prepriča očeta, da ga pusti ven. Skupni obed danes zgublja svoj pomen, pridobiva pa enakopravnost med člani družine.

Preobrazbo v literaturi so doživeli tudi vampirji. Skozi čas so izgubljali svojo bestialnost, slo po človeški krvi so nadomestili s krvjo iz konzerve ali z živalsko, tudi ljudje so izgubili strah pred vampirji, kar je pripeljalo do sobivanja ljudi in vampirjev, celo do porok med njimi in ustvarjanja človeško-vampirskih družin s polvampirskimi otroki. Silke Rabus prikaže v prispevku *Oh! Es ist ein Halbvampir* (Oh! To je polvampir) te spremembe s knjigami Brama Stockerja, Renate Welsh, Stephenie Meyer in Franziške Gehm.

Jana Sommeregger v prispevku *Viel-fältige Herkunft* (Raznotero poreklo) predstavi nekaj mladinskih knjig, v katerih nastopajo liki s predniki in sorodniki iz drugih držav (od vojakov iz ZDA po 2. svetovni vojni, pa emigranti iz Poljske, Kazahstana, Italije, Alžirije in Finske). V sodobnejših knjigah so zgodbe takih družin manj problemske, življenje mladih je bolj sproščeno in samozavestno kot v starejših knjigah. Hudo pa je današnjim beguncem z vojnih področij, ki naletijo na omejitve in pomanjkanje.

Thomas Mayerhofer se v prispevku *Im Fadenkreuz der Fürsorge* (V mreži varstva) loti zgodb, v katerih nastopajo tako imenovani helikopterski starši. Na eni strani se ti starši trudijo svojim otrokom omogočiti, kolikor je mogoče

varno, nekonfliktno in prijazno življenje, na drugi strani pa veliko pričakujejo od otrok pri njihovem šolskem, športnem ali umetniškem udejstvovanju. Tako kot helikopter krožijo nad glavami svojih otrok. Pretirano in nepotrebno skrb lahko izkazujejo otroku še po uspešnem zdravljenju bolezni, jih silijo v neko dejavnost, za katero nimajo ne talenta ne veselja, jih zaradi enega prekrška nenehno zasledujejo, nekateri starši celo odvrtaajo svoje otroke od druženja s predstavniki nižje družbene lestvice. Naj bodo vzroki za tako ravnanje staršev njihove lastne neizživete želje, strah, snobizem ali kaj drugega, se v knjigah otroci s pomočjo svojih prijateljev, ki jih jemljejo kot enakovredne, osvobodijo spon in »stresnjijo« tudi starše, saj otroci vendarle letijo višje, hitreje in dlje kot njihovi helikopterski starši.

Andrea Kromoser v prispevku *Vergessliche Grossväter* (Pozabljeni dedki) predstavi nekaj sodobnih knjig za otroke, v katerih nastopajo družine z dedki, ki jih je prizadela izguba spomina. Na sproščen in nevsiljiv način izpopolnijo spominske luknje vnuki, ki so si dobro zapomnili, kaj so jim dedki nekoč pripovedovali ali peli.

V prispevku *A Zwilling is thrilling* (Dvojček je grozen) prikaže Peter Rinnerthaler na nekaj literarnih in filmskih primerih raznolikost odnosov med dvojčki. Dvojčka sta lahko značajsko sicer različna, a se dopolnjujeta, lahko pa je razlika za enega nespremenljiva zaradi slabih in celo kriminalnih dejanj drugega, za katera so največkrat vzrok neurejene družinske razmere.

Tina Reiter je za svoj prispevek *Exotisch und engagiert* (Eksotično in angažirano) pregledala nekaj mladinskih knjig, v katerih za družino skrbi samo oče. Matere ni, ker je hospitalizirana ali pa je umrla. Pokaže se, da so otroci, ki živijo samo z očetom, hitreje samostojni, v medsebojnih odnosih so enakovredni in

bolj povezani. Včasih pa je za odnos mo-teča nova ženska, s katero se družijo oče.

V mladinski literaturi še vedno pre-vladuje lik »normalne« mame, so pa tudi zgodbe, v katerih nastopajo pre-obremenjene, egoistične, neodgovorne, ravnodušne in psihično bolne matere. V knjigah za otroke in mladino nikoli niso v središču pozornosti te odsotne mame, ampak je v središču pozornosti zapu-ščen otrok. Franz Lettner v prispevku *Dumme, egoistische Kuh!* (Neumna, egoistična krava!) predstavi nekaj knjig, v katerih se otroci soočajo z mamino smrtjo ali z njeno odsotnostjo.

V uvodniku **druge številke** je navede-no, da je revija *1000 und 1 Buch* prejela priznanje »avj medienpreis 2016«. Sicer pa se avtorji prispevkov v tej številki po-svečajo skrivnostim v knjigah za otroke in mladino, ki pritegnejo bralca, da tudi sam išče razkritje in da ga potek zgodbe napeto vodi do zadnje strani, vendar rešitev ni vedno podana.

Silke Rabus se v prispevku *Auf der Spur* (Na sledi) sprašuje, kaj nam želijo povedati nečitljivi znaki, šifre in simboli v nekaterih slikanicah. Odgovore išče v naslednjih slikanicah: *Die Nachtwan-derin* (Mesečnica) Einarja Turkowskega, *Die Fundsache* (Izgubljena stvar) Shauna Tana, *Hieronymus* (Hieronymus Bosch) Thé Tjong-Khing in *Herr Schnuffels* (Gospod Vohljač) Davida Wiesnerja.

Daniela A. Frickel v prispevku *Top Secret* (Strogo zaupno) govori o skriv-nostih v sodobnih romanih za mlado-stnike glede na tipologijo Aleide in Jana Assmann. Lahko gre za stvari, ki jih ne moreš povedati prijatelju, ker bi ga z raz-kritjem prizadel in izgubil, lahko gre za stvari, ki jih nikomur ne razkriješ, ker so slabe in so se zgodile v tvoji družini, lah-ko gre za stvari, ki jih moraš sam odkriti, ker si ob tragičnem dogodku izgubil spo-min. So skrivnosti, ki te zaščitijo pred nečim, in so skrivnosti nekoga drugega, ki bi jih rad razkril.

Manuele Kalbermatten se v prispevku *Vertuschen & Vergraben* (Prikriti & Za-kopati) posveča knjigam, kjer so skriv-nosti povezane s truplom in jih vpleteni mladi različno rešujejo.

Heidi Lexe v prispevku *Schwere Last* (Težko breme) predstavi nekaj knjig o mladih, ki jih bremenijo travmatične skrivnosti, kot je v knjigi Kathrin Stein-berger *Manchmal dreht das Leben ein-fach um* (Včasih se življenje enostavno zasuka), ki je prejela ÖKJBP 2016.

Posebne oblike slikanic, Wimmelbil-derbücher, v katerih čez obe strani kar mrgoli podrobno naslikanih ljudi, živali in stvari v vsakodnevnih prizorih, ki jih povezuje neko okolje (npr. mesto, kme-tija, morska plaža), nudijo velik užitek že najmlajšim otrokom pa tudi odraslim. Tovrstne slikanice so običajno velikih formatov na kartonu in brez teksta, vča-sih so zasnovane tudi kot skrivalnice. Pe-ter Rinnerthaler v prispevku *Das Rätsel der Gleichzeitigkeit* (Misterij sočasnosti) prikaže, kako nas nekateri avtorji (npr. Ali Mitgutsch s čudovitimi mestnimi in podeželskimi prizori, Rotraut Susanne Berner z zgodbami o letnih časih, Thé Tjong-Khing s prikrivanjem že samo z gledanjem ilustracij navdušijo in zape-ljejo v ugodje.

Nekaj knjig, v katerih se s pomočjo zapiskov na listkih papirja, razglednicah ali s pomočjo zemljevidov išče izginulo osebo ali pa biološke starše, predstavi Anna Stemmann v prispevku *Und wohin jetzt?* (In kam sedaj?). Te zapiske na koščkih papirja puščajo iskani včasih hote, včasih pa nehote, in čeprav so is-kalcu nek kažiopot, jih mora največkrat znati dešifrirati.

Klaus Nowak je za bralce revije pri-pravil kar literarno uganko *Wer ist es?* (Kdo je to?) z osmimi vprašanji. Nagrade so knjižne.

Marsikaj zanimivega in nepričako-vanega nas čaka pri kartonkah, kjer z odpiranjem loput odstiramo skrivnosti,

ki nas presenečajo in zabavajo. Andrea Kromoser v prispevku *Bitte aufmachen!* (Prosim, odprite!) bralce navduši za nekaj tovrstnih knjig.

Katharina Portugal v prispevku *Das grosse Finale* (Veliki finale) obravnava nekaj knjig in filmov z osupljivim, nepričakovanim razpletom, ki bralca/gledalca lahko tudi razočara. Nekaj primerov: šokantni konec v filmu *The Sixth Sense* (Šesti čut) M. Night Shyamalana, v katerem se odigrava zgodba med dečkom, ki se je sposoben pogovarjati z duhovi umrlih, in psihologom, ki poskuša dečku pomagati. Tlačenje resnice zaradi ugleda družine v knjigi E. Lockhart *Solange wir lügen* (Dokler lažemo). Nepričakovan konec zgodbe o dveh sestrah, eni, ki je darovalka kostnega mozga, in drugi, bolni, ki ga od sestre prejme, v knjigi Jodi Picoult *Beim Leben meiner Schwester* (Rojena iz tvojega življenja). V knjigi Nicole Yoon *Du neben mir. Und zwischen uns die ganze Welt* (Ti poleg mene. In med nama cel svet) konec razkrije resnico, da je bolezen dekleta, ki zaradi nje 18 let živi izolirano življenje v domači hiši, le namišljena oziroma je le zaščita njene matere, da je ne bi izgubila, tako kot je izgubila sina in moža. V knjigi Irmgard Kramer *Am Ende der Welt traf ich Noah* (Na koncu sveta sem srečala Noeta) se celotna zgodba dogaja v glavi bolne protagonistke, česar se zave, šele ko se zbudi iz umetne kome. To je le nekaj naslovov plottwisterskih zgodb.

Simone Kremsbergeri na začetku svojega prispevka *Secret Love* (Skrivna ljubezen) izpostavi misel, da je najlepša skrivnost drug človek, še posebej v ljubezni. To svojo ugotovitev podkrepi s predstavitevjo nekaj literarnih, filmskih in televizijskih zgodb.

Franz Lettner spregovori v prispevku *Wenn ein Geheimnis zum Tabu wird* (Ko postane neka skrivnost tabu) o treh knjigah, in sicer knjigi *Jan, mein Freund* (Jan, moj prijatelj) pisatelja Petra Pohla, knjigi

Mein Sommer mit Mucks (Moje poletje z Mucksom) pisateljice Stefanie Höfler in knjigi *Schneeflockensommer* (Poletje v snežinkah) pisateljice Barbare Schinko, v katerih njihovi avtorji vsak na svoj način, zanimivo in s premišljenim občutkom pripovedujejo o nasilju v družinah, o skrivnosti, ki v naši družbi velja za tabu. Skrivnosti v zgodbah niso razkrite, so pa knjige lahko dobra spodbuda za strokovno voden pogovor z mladimi bralci.

Nekaj knjig, ki so prejele avstrijsko nagrado za knjige za otroke in mladino 2016 (ÖKJBP – Österreichischer Kinder- und Jugendbuchpreis), je na kratko predstavljenih tudi v tej številki revije.

Franz Lettner predstavi v prispevku *Märchenhafter Sommer* (Pravljичno poletje) nagrajeno knjigo pisateljice Barbare Schinko *Schneeflockensommer*, ki je namenjena bralcem od dvanajstega leta naprej. Iz pripovedi in celotnega vzdušja zaslutimo, da je bilo deklet v zgodbi žrtev nasilja, čeprav to ni naravnost izrečeno.

Andrea Kromoser v prispevku *Ein Preis für den prächtigen Schnupfen* (Nagrada za čudovit nahod) predstavi nagrajeno knjigo *Willi Virus* (Virus Vili) pisateljice Heidi Trpak in ilustratorke Leonore Leitl. Pripoved virusa Vilija je poučna in zabavna zgodba o tegobah, na katere naleti tisti, ki ga virus Vili obišče. Namenjena je otrokom od petega leta starosti dalje.

Marlene Zöhrer v prispevku *Love is in the Air* (Ljubezen je v zraku) poudari sporočilo nagrajene knjige *Der verliebte Koch* (Zaljubljeni kuhar) avtorice Verene Hochleitner, da so ljudje, kadar gre za ljubezen, vsi enaki in da barva kože, družbeni položaj, poreklo ali pa spolna usmerjenost ne igrajo nobene vloge. Knjiga je primerna za otroke od četrtega leta naprej. Več o avtorici in ilustratorki Vereni Hochleitner lahko izvemo iz pogovora s Petrom Rinnerthalerjem v prispevku *Vom Einkochen der Gedanken* (O vkuhavanju idej).

O četrtni nagrajani knjigi, primerni za bralce od štirinajstega leta dalje, *Manchmal dreht das Leben einfach um* (Včasih se življenje enostavno zasuka) pisateljice Kathrin Steinberger, lahko preberemo že v prispevkih *Schwere Last* in *Secret Love*. Knjiga razkriva temno družinsko zgodbo, ki okrepi ljubezenski odnos dveh mladih.

V posebno zbirko za ŐKJLP se je uvrstilo deset knjig, med njimi tudi *Am Ende der Welt traf ich Noah* (Na koncu sveta sem srečala Noeta) Irmgard Kramer, skrivnostna zgodba, ki se razreši ob prebujenju iz kome. Knjiga, ki je namenjena bralcem od štirinajstega leta dalje, je obravnavana že v prispevku *Das grosse Finale*.

Sicer pa so knjige, ki so prejele ŐKJBP 2016, in knjige, uvrščene v posebno zbirko, predstavljene na lični zloženki, priloženi tej številki.

Med številnimi ocenjenimi novostmi so v tej številki tudi knjige za otroke in mladino, ki se vsebinsko navezujejo na migracije in na begunstvo.

Z naslovom *Dan* je napovedana vsebina prispevkov **tretje številke** revije, ki je posvečena mladinskim knjigam, v katerih ima čas, predvsem dan, pomembno vlogo. Avtorica prvega prispevka Anna Stemmann *Wenn der Tag ganz frisch ist* (Ko je dan čisto nov) razglablja o različnih občutenjih časa. Tudi literarni junaki občutijo trajanje nečesa zelo različno. Lahko se jim zdi, da se je nekaj zgodilo v hipu, lahko se jim zdi, da so za nekaj potrebovali neskončno dolgo časa, lahko se jim zdi celo, da se je ob nečem čas preprosto ustavil.

Običajno oblečemo pižamo zvečer pred spanjem. Silke Rabus je za prispevek *Gestreift durch den Tag* (Čez dan v progah) poiskala nekaj zgodb o likih, ki tudi čez dan ne slečejo pižame. Takšen je starejši samski sosed v zgodbi Andreasa Steinhöfla *Rico, Oskar und Tieferschatten* (Riko, Oskar in senčne prikazni), ki

je v črtasti pižami podnevi in ponoči in kot je umazana njegova pižama, je tudi sam ves zanemarjen. Zakaj je tak, je za vse uganka. Ulf Nilsson in Gitte Spee pustita v kriminalki za otroke *Komissar Gordon* (Komisar Gordon) žabca detektiva tudi čez dan v pižami, saj najlaže razmišlja z zaprtimi očmi in po možnosti še v postelji. Posebej pretresljiva je seveda zgodba Johna Boyna *Der Junge im gestreiften Pyjama* (Deček v črtasti pižami).

Christina Ulm v svojem prispevku *Liebes Tagebuch ...* (Dragi dnevnik ...) piše o še vedno priljubljenih literarnih zapisih v obliki dnevnikov. Bralec spozna stvari o osebi in o stvareh, ki jih oseba zaupa le dnevniku. Izpovedujejo se pogosteje dekleta kot fantje, zaupna besedila so zanimiva, skrivnostna in dostikrat tudi napeta, kar mlade pritegne k branju.

Peter Rinnerthaler je za svoj prispevek *Zeit ist weg durch Geschwindigkeit* (Čas je izgubljen s hitrostjo) pregledal 18 mladinskih romanov in posvetil pozornost času dogajanja in času pripovedi o tem. V knjigi so lahko opisani neki dogodki, ki so trajali več mesecev le na nekaj straneh, lahko pa je doživljanje junaka v samo enem dnevu opisano čez celo knjigo. Svoje ugotovitve dopolnjuje s podatki, koliko besed in koliko strani zavzema opis časa v knjigah. Na primer, dogodki enega dne so v mladinskih romanih, ki jih je pregledal, v povprečju opisani s 389 besedami.

Kathrin Wexberg je v svojem prispevku *Alle Zeit der Welt & keine zu verlieren* (Ves čas na svetu & časa ni za izgubljati) na izbranih primerih knjig za otroke prikazala različnost dojetja časa otrok in odraslih. Otrok na primer tistih »še deset minut, nato pa v posteljo!« doživlja in preživlja čisto drugače, kot istih deset minut zaznava odrasla oseba. Otrok lahko tako kot Sendakov Max preživi v domišljjskem svetu celo leto, medtem ko

ga v realnem čaka na mizi še vedno topla večerja. Določen čas, določena ura, ko je treba priti po otroka v vrtec ali v šolo, je lahko enako pomemben tako za otroka kot za odraslega. Za otroke velja, da imajo ves čas tega sveta, njihove stare tete pa se zavedajo, da se jim čas izteka, in da ne bi smele več zgubiti niti trenutka.

Pisateljica Sarah Michaela Orlovský je v prispevku *Alle Morgen gleich lang – aber so unterschiedlich breit ...* (Vsa jutra enako dolga – a tako različno izpolnjena) čas odraslih in čas otrok ponazorila z opisom, kaj počne ona in kaj počneta njena dva otroka, najstniška hči in dveletni sin v jutranjih urah od 5.30 do 7.45.

V prispevku *High Noon für Gespenster* (Točno opoldne za duhove) sledi Ines-Bianca Vogdt duhovom in drugim prikaznim, ki so dejavne predvsem ponoči, in ugotavlja, kaj počnejo čez dan. V zgodbah Oscarja Wilda, Otfrieda Preusslerja, Stephenie Meyer in v filmu *Hotel Transilvanija* se pokaže, da so tudi oni v določenih situacijah nebojgli in potrebni pomoči, tudi človeške, in da so s svojimi posebnostmi nekaterim ljudem celo privlačni, kar ne izključuje medsebojne ljubezni.

Jana Sommeregger v prispevku *Literarische Katastrophentage* (Literarni dnevi katastrof) opiše nekaj mladinskih knjig, v katerih je dogajanje vezano na neko katastrofo. Ta je lahko dan, ko se je pričela svetovna vojna, dan, ko so nacisti odpeljali profesorje in sodelavce iz visoke šole v Krakovu v koncentracijska taborišča, dan, ko je bil izveden napad na dvojčka v New Yorku, dan neizmerne žalosti ob smrti starša ... Ti dnevi, ko so se zgodili usodni dogodki, so začetki več literarnih zgodb mladih, ki so jih te katastrofe prizadele in zaznamovale.

Vsekakor je poletje poseben čas in marsikaj v mladinski literaturi se dogaja prav v tem letnem času. Počitnice, vročina, potovanja in bivanja v drugih kra-

jih, nova poznanstva in ljubezni, zadnje poletje pred vstopom v šolo in poletje po maturi, ki je neponovljivo, so teme zgodb, ki jih je izbrala Katharina Portugal za svoj prispevek *Ein Sommer wie dieser* (To poletje).

Nemški avtor Torben Kuhlmann je zbudil pozornost s svojo slikanico *Lindbergh. Die abenteuerliche Geschichte einer fliegenden Maus* (Lindbergh. Pustolovščina leteče miši), ki je izšla leta 2014. Tudi obe naslednji njegovi slikanici *Maulwurfstadt* (Mesto krto) iz leta 2015 in *Armstrong. Die abenteuerliche Reise einer Maus zum Mond* (Armstrong. Pustolovsko potovanje miši na luno) iz leta 2016 zaznamuje njegov izrazni način, v katerem se prepletajo pristnost in domišljija, resničnost in dozdevnost. V pogovoru s Silke Rabus v prispevku *Erzählen in Bildern* (Pripovedovanje v slikah) avtor razkriva svoje ustvarjanje, na katerega ima močan vpliv film.

Nizozemska in Flandrija sta skupno nastopili kot častni gostji frankfurtskega knjižnega sejma 2016. Pri predstavitvi je imela pomembno mesto mladinska literatura. Ne le na sejmu, tudi drugod po Nemčiji in Avstriji so bile številne prireditve posvečene literaturi obeh dežel, zelo pa se je povečalo tudi število prevodov v nemščino. Franz Lettner v prispevku *Von boekenmarkt bis vertaler* (Od knjižnega trga do prevajalcev) predstavi nekaj pomembnejših avtorjev, prevajalcev in ustanov, ki močno utirajo pot literaturi obeh častnih gostij na nemškem govornem področju. Sicer pa je tudi med recenzijami v tej in naslednji številki več prispevkov, ki opozarjajo na zanimivejše knjige iz Nizozemske in Flandrije.

Vsebina prispevkov **četrte številke** se posveča nočem, v katerih se rojevajo številne zgodbe, marsikatera se z nočjo tudi prične.

Andrea Kromoser govori v prispevku *Noch mal!* (Še enkrat!) o taktikah zavlačevanja in ritualih pred spanjem

in komentira nekaj slikanic, v katerih je prikazan čas, ko morajo otroci spat. Že z večerno toaleta in preoblačenjem znajo tudi knjižni junaki spretno zavlačevati. In ko so končno v postelji, želijo slišati zgodnico, če se le da še enkrat ali pa še neko drugo.

Ko pa otroci in odrasli resnično spijo, se odpro vrata v svet, ki obstoja le v temi noči. V prispevku *Reden wir nicht vom Tageslicht* (Ne govorimo o dnevni svetlobi) nas Susan Kreller povede s številnimi liki na njihove izlete v magične in realistične svetove. Junaki Davida Almonda, J. M. Barrieja, Frances Hodgson Burnett, Roalda Dahla, Per Olov Enquist, Charlesa Kingsleya, Tilde Michels, Matthiasa Morgenrotha, Patricka Nessa, Philippe Pearce, Otfrieda Preusslerja, J. K. Rowling, Marka Twaina so budni sanjači, zarotniški pustolovci, duhovi, ki bežijo pred svetlobo, poetični ljubitelji teme, iskalci tolažbe ...

Claudia Sackl v prispevku *Durch die Nacht im Bilderbuch* (Skozi noč v slikanici) opiše nekaj slikanic, v katerih je dogajanje vezano na noč. Ta lahko da polet otroški fantaziji, lahko naredi otroka močnejšega in odločnejšega. Noč je lahko grozna, lahko je prijazna, čudežna ... Prav slikanica lahko prikaže vsa ta različna razpoloženja, zato je velik izziv za ustvarjalce, njihove umetniške rešitve pa so lahko izjemen užitek za bralce.

V prispevku *Verirren ist menschlich* (Zaiti je človeško) se Carina Kargl in Peter Rinnerthaler s pomočjo interneta menita o slikanicah, romanih in filmih, v katerih se nekdo izgubi. V duhovitem dialogu ugotavljata, da je to lahko nekaj hudega, da pa lahko nekdo po lastni želji preprosto blodi naokrog brez cilja, da je lastna rešitev iz neznanega dobra potrditev samega sebe in da je čisto človeško, če kdaj zaidemo. Seveda sta noč in tema kot naročeni, da se izgubiš.

Anna Stemmann v prispevku *Durch die Nacht kommen* (Čez noč) prikaže na

izbranih knjigah za mladostnike različne situacije, ki jih spodbudita nočni čas in temen prostor in so v čistem nasprotju z dogajanjem podnevi. Gre za prostorsko in čustveno dezorientacijo, za srečanja v vmesnih, nikogaršnjih prostorih, v vmesnem, nočnem času, za nezaslišane pripetljaje, za travestijo, za droge, za preizkušnjo poguma, za odraščanje, za prag, preko katerega se vstopi v fantazijski svet.

Silke Rabus v prispevku *Die Farben der Nacht* (Barve noči) opiše različne možnosti, ki se jih poslužujejo ilustratorji, da povedo zgodbo, ki se dogaja ponoči tako, da je vidna in berljiva. Barva noči ni le črna, barve noči so na nek način pisane. Sama noč ni nikoli čisto črna, saj luna, zvezde in umetne luči osvetlijo prostor, v katerem zažari več barv, med njimi zelo priljubljena temno modra. V predstavljenih slikanicah so odlične upodobitve nočnih razpoloženj.

Heidi Lexe v prispevku *Die Nacht der Augen und das wahre Sehen* (Tema oči in resnično videnje) opozori na nekaj primerov v tiskanih in video medijih, v katerih se pojavijo liki, največkrat fantazijski, ki imajo sposobnost, nadnaravno moč, da kljub slepoti zaznavajo, vidijo okolje, in na primere, kjer nekdo, ki je sicer videč, stvari ne vidi, ker ga slepi notranja tema. V mitih, legendah, pravljicah, fantastiki je veliko likov, ki jih doleti slepota kot kazen, in likov, kjer slepim ljubezen povrne vid.

V okrilju noči se dogajajo tudi grozljivke. V prispevku *Angsteinflössende Spannung* (Strah vzbujajoča napetost) piše Elisabeth von Leon o grozljivkah v mladinski literaturi, ki so pri nekaterih bralcih zelo priljubljene. Zanimiv primer je priredba grozljivke Jaya Asherja *Trinajst razlogov* ali v nemškem prevodu *Tote Mädchen lügen nicht* (Mrtva dekleta ne lažejo) za avdio medij, ki doda delu z zvokom in ritmom pripovedovanja novo dimenzijo.

Christina Ulm analizira vlogo sanj v več knjigah za otroke in za mladostnike, v katerih so sanje osrednjih likov bistvenega pomena. V prispevku *Alles nur geträumt* (Vse so bile le sanje) navaja pravljичne in fantazijske zgodbe, v katerih so sanje tako prepričljive, da so sprejete kot resničnost, in so sanje, za katere si, ko se zbudiš, vesel, da so bile samo le sanje.

Nekoliko поблиže spoznamo v v prispevku *Erzählen hat mit Geduld zu tun* (Pripovedovanje ima opravka s potrpežljivostjo) izjemnega in inovativnega norveškega ilustratorja in pisatelja Stiana Holeja, ki se vse bolj uveljavlja tudi v mednarodnem prostoru. V pogovoru

z Antje Ehmann, ki je bil osredotočen na njegovo slikanico *Morkels Alphabet* (Morklova abeceda), za katero je prejel nagrado za ilustracijo GEP (Gemeinschaftswerk der evangelischen Publizistik) na frankfurtskem knjižnem sejmu 2016, zanimivo razpreda o sebi in svojem ustvarjanju.

Med recenzijami knjig za otroke in za mladino predstavlja Tanja Lindauer avtorsko slikanico Maje Kastelic *Luftigruss* (Zračni pozdrav), ki jo je s pesmijo obogatil Aleš Šteger, in jo izpostavi kot pravi dragulj. Slikanica je izšla pri založbi Bohem leta 2016 v prevodu Matthiasa Göritza.

Tanja Pogačar

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

Simon Brezovar

doktor znanosti s področja eksperimentalne psihologije, zaposlen je na Nevrološki kliniki, kjer se ukvarja predvsem z nevrodegenerativnimi boleznimi, asistent na Fakulteti za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije Univerze na Primorskem, publicist

Anton Brlan

diplomirani teolog, bibliotekar v Knjižnici Otona Župančiča v Ljubljani

Doroteja Čebular

mag. prof. raz. pouka, učiteljica (z nazivom svetovalka) razrednega pouka na 1. Osnovni šoli Rogaška Slatina

Dragica Haramija

redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, publicistka, predsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, strokovna sodelavka pri žiriji Društva slovenskih pisateljev za nagrado desetnica

Tilka Jamnik

prof. primerjalne književnosti in francoščine in mag. bibliotekarstva, promotorka branja, publicistka, predsednica Slovenske sekcije IBBY (Mednarodne zveze za mladinsko književnost), podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije, članica upravnega odbora Bralnega društva Slovenije

Neli Kodrič

mladinska pisateljica, za svoje literarno ustvarjanje je v letih 1995–2017 prejela več nagrad (Levstikova nagrada, Zlata hruška, Lice knjige, Kiklop) in priznanj (izbor knjige v projekt Rastem s knjigo, več nominacij za Večernico, finalistka Desetnice)

Gaja Kos

dr. znanosti s področja mladinske književnosti, s katero se ukvarja tudi kritiško in uredniško; je tudi mladinska pisateljica in prevajalka. Za svoje delo je prejela že nekaj nagrad in priznanj.

Klemen Lah

dr. literarnih znanosti in pisec radijskih iger, publicist, leksikograf, soavtor srednješolskih beril; poučuje na waldorfski gimnaziji v Ljubljani in predava slovenski jezik na Filozofski fakulteti v Zadru

Boštjan Narat

doktor filozofije in profesor zgodovine, glasbenik, publicist; voditelj cikla pogovorov Filozofiranje v Varieteju v ljubljanski Kavarni Union in oddaje Panoptikum na RTV Slovenija

Tanja Pogačar

prof. primerjalne književnosti, upokojena bibliotekarka Pionirke knjižnice v Ljubljani,

publicistka, pobudnica ustanovitve Slovenske sekcije IBBY in njena večletna predsednica (1992–2004)

Eva Premk Bogataj

dr. literarnih znanosti, literarna kritičarka, publicistka

Peter Svetina

dr. literarnih znanosti, pisatelj, pesnik, prevajalec, urednik, publicist. Za svoje literarno ustvarjanje je prejel več nagrad (Večernica, Zlata hruška, Izvirna slovenska slikanica) in priznanj. Zaposlen je na univerzi v Celovcu, kjer predava slovensko književnost in južnoslovanske književnosti

Alenka Veler

urednica mladinskega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga, nekdanja urednica revij *Ciciban* in *Cicido*, prevajalka, publicistka

Polona Vilar

izr. prof. na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, publicistka

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovski trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilo obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). V rubriki Polemika bomo objavili samo prispevke v obsegu do 5000 znakov. Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsisi bodo objavljeni v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnjenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

ČLANKI – RAZPRAVE

Dragica Haramija, Polona Vilar, <i>Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti</i>	5
Boštjan Narat, <i>Branje med delom in prostim časom: o medvedku Puju in drugih pomembnih rečeh</i>	17
Klemen Lah, <i>Vsaka resnična zgodba je neskončna ali kako mlade spodbuditi k branju</i>	20
Anton Brlan, <i>Mladi, branje in knjižnica – izkušnje bibliotekarjev</i>	26
<i>Skozi knjige k pogovoru o starosti</i>	31
Tina Bilban in Tilka Jamnik, <i>Skozi knjige k pogovoru o starosti</i>	32
Simon Brezovar, <i>Med zdravim staranjem in demenco. Psihologovi razmisleki o starajočih se možganih</i>	44

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Doroteja Čebular, <i>Spodbujanje branja besedil v prvem razredu s pomočjo projekta »berimo«</i>	49
---	----

IBBY NOVICE

Tilka Jamnik, <i>Mednarodni dan knjig za otroke 2017</i>	57
Tilka Jamnik, <i>25. Bologna po Bologni</i>	60
<i>IBBY novice</i>	64
Neli Filipić, <i>Prva konferenca evropske IBBY</i>	65

ODMEVI NA DOGODKE

Alenka Veler, <i>ITN. – Mladinski festival angažiranega pisanja</i>	68
Eva Premk Bogataj, <i>Pouk književnosti za človečnost, dialog in stik s samim seboj v živem prostoru</i>	71

POROČILA – OCENE

<i>Desetnica 2017</i>	76
<i>Levstikove nagrade 2017</i>	77
<i>Slavnostni govor Slavka Pregla, nagrajenca za življenjsko delo</i>	80
<i>Peter Svetina, Kako se pride nazaj (Jure Jakob: Morje)</i>	82
<i>Gaja Kos, Dišeče! (Anja Štefan: Sadje z naše ladje)</i>	83
<i>Tanja Pogačar, 1000 und 1 Buch 2016</i>	84

CONTENTS

TREATISES – ARTICLES

Dragica Haramija, Polona Vilar, <i>Reading culture as an important factor of reading literacy</i>	5
Boštjan Narat, <i>Reading between work and leisure time: about Winnie the Pooh and other important things</i>	17
Klemen Lah, <i>Every true story is infinite or how to stimulate the young to read</i>	20
Anton Brlan, <i>The young, reading and library – librarians' experience</i>	26
<i>Through books to talking about age</i>	31
Tina Bilban in Tilka Jamnik, <i>Through books to talking about age</i>	32
Simon Brezovar, <i>Between healthy ageing and dementia. Psychologist's reflections on ageing brain</i>	44

CASES OF GOOD PRACTICE

Doroteja Čebular, <i>Promotion of reading in the first class of elementary school with the help of the project "Let's read"</i>	49
---	----

IBBY NEWS

Tilka Jamnik, <i>International Children's Book Day 2017</i>	57
Tilka Jamnik, <i>225th Bologna after Bologna</i>	60
<i>IBBY news</i>	64
Neli Filipić, <i>First conference of the European IBBY</i>	65

RESPONSES TO EVENTS

Alenka Veler, <i>ITN. – The youth festival of engaged writing</i>	68
Eva Premk Bogataj, <i>Classes of literature for humaneness, dialogue and contact with self in a live space</i>	71

REPORTS – REVIEWS

<i>Desetnica Award 2017</i>	76
<i>Levstik Awards 2017</i>	77
Slavko Pregl, <i>Speech at the granting of the Levstik Award for life work</i>	80
Peter Svetina, <i>How to come back (Jure Jakob: Sea)</i>	82
Gaja Kos, <i>Sweet-scented! (Anja Štefan: Fruit from our ship)</i>	83
Tanja Pogačar, <i>1000 und 1 Buch 2016</i>	84

OTROK IN KNJIGA

98

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Revija je s finančno podporo Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR